

પાઠશાળા

પ્રકાશ

પૂ.ગાણિવર્યશ્રી
હેમચંદ્ર વિજય મ.

તૃતીય-ચતુર્થ કર્મગ્રંથ

સંસારમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા કપાય દોષોના જે ગુરુની નિશ્ચા વિના નાશ કરવા ઈચ્છે છે, તે આત્મા ભયંકર જળચરોના સમૂહથી યુક્ત સમુદ્રને તરાપા વિના તરવા ઈચ્છે છે.

શુદ્ધ આજ્ઞાયોગથી આત્માને વિષે ચિત્તવાળા (પરવૃત્તાંત પ્રત્યે આંધળા બહેરા મૂળાં જેવા) જીવોને પ્રાયઃ કરીને અતિરૌદ્ર (નરકાદિ ગતિમાં લઈ જનાર) એવું પણ કર્મ તથા સ્વભાવે જ ફળ આપતું નથી અર્થાત્ નિષ્ફળ જાય છે.

બુદ્ધિશાળી પુરુષે સર્વત્ર ઉચિત કરવું જોઈએ. આ રીતે ફલ સિદ્ધિ થાય છે.

ભાવથી જિનાજ્ઞા પણ આ (ઉચિત કરવું તે) જ છે.

ઉપદેશપદ

તીર્થંકર ભગવંતોના આગમ સૂત્રોને જેઓ ન્યાયાર્જિત દ્રવ્યથી લખાવે છે તેઓ વસ્તુતઃ સુક્તિ-પુરીમાં નિવાસનો સ્વીકારપત્ર (દસ્તાવેજ) લખાવે છે.

-ઉપદેશ તરંગિણી

શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથાય નમો નમઃ ।

નમો નમઃ શ્રી ગુરુપ્રેમસૂરયે ॥

પદાર્થ - પ્રકાશ

[ભાગ-૪ થો]

તૃતીય - ચતુર્થ કર્મગ્રંથ

[પદાર્થ સંગ્રહ તથા ગાથા-શબ્દાર્થ]

સંપાદક :

પ. પૂ. સિદ્ધાંતમહોદધિ સ્વ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય
ભસૂરીશ્વરજી મ. ના પદાર્થકાર વર્ધમાન તપોનિધિ આચાર્ય-
વ શ્રીમદ્ વિજય ભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી મહારાજના શિષ્યરત્ન
પૂજ્ય સમતાસાગર પન્થાસજી શ્રી પદ્મવિજયજી ગણિવરશ્રીના
શિષ્યરત્ન પૂજ્ય મુનિરાજશ્રી હેમચન્દ્રવિજયજી ગણિવર.....

: પ્રકાશક :

સંઘવી અંબાલાલ રતનચંદ જૈન ધાર્મિક ટ્રસ્ટ

માણેકચોક,

ખંભાત

૭૬, ગવેરી બજાર.

મુંબઈ-૨

—: પ્રાપ્તિસ્થાને. —

- [૧] પ્રકાશક.
- [૨] દિલીપકુમાર રાજેન્દ્રકુમાર શાહ
અરવિંદસદન, હસ્તીબીબીના ગોખલા પાસ,
પાંજરાપોળ પાસે, અમદાવાદ-૧
- [૩] સેવંતીલાલ વી. જૈન
૨૦, મહાજન ગલી, ૧ લે માળે, ઝવેરી બજાર,
મુંબઈ-૨
- [૪] દીપક અરવિંદલાલ ગાંધી,
ધીકાંટા, વડકુળી, વડોદરા.
- [૫] સુમતિલાલ ઉત્તમચંદ મારફતીયા
મહેતાનો પાડો, ગોળ શેરી, પાટણ (ઉ. ગુ.)
- [૬] પ્રફુલ પી. શાહ
૫૧, બોધિવિહાર, ગોખલે રોડ, (નોર્થ), દાદર, મુંબઈ-
- [૭] મૂળીબેન અંબાલાલ રતનચંદ જૈન ધર્મશાળા,
સ્ટેશન રોડ, વીરમગામ.

પ્રથમ આવૃત્તિ નકલ ૧૨૫૦

વિ. સં. ૨૦૪૦

સર્વ હક્ક સંગ્રાહક તથા પ્રકાશકને સ્વાધિન છે.

કિંમત રૂ. ૫-૦૦

પ્રિન્ટર્સ : હસમુખ સી. શાહ, તેજસ પ્રિન્ટર્સ,
૧/૭, ધ્વનિ એપાર્ટમેન્ટ, બહાઈ સેન્ટર,
ખાનપુર, અમદાવાદ-૧.

ફોન : ૨૩

નમો નમઃ શ્રી ગુરુપ્રેમસૂરયે

પ્રસ્તાવના

જે એવામૈવરંતિ इह खलु अणार्ई जीवे, अणार्ई जीवस्स भवे
अणार्ई कम्मसंजोग निव्वत्तिए, दुक्खरूवे, दुक्खफले, दुक्खाणुबंधे ।

જે તીર્થંકર ભગવંતો એમ કહે છે કે જીવ અનાદિ છે જીવનો
સંસાર અનાદિ છે. અનાદિ કર્મસંયોગથી સંસારનું નિર્માણ થયેલ
છે. આ સંસાર દુઃખ રૂપ છે. દુઃખ ફલક છે, દુઃખની પરંપરાવાળો છે.

પંચસૂત્ર

પૂર્વાચાર્ય મહર્ષિના ઉક્ત કથન દ્વારા અનાદિ સંસાર કર્મના
સંયોગથી નિવર્તિત છે એ જણાય છે.

સંસાર એટલે જીવનું ભવોભવમાં પરિભ્રમણ;

” ” ” ચાર ગતિમાં ” ”

” ” ” જન્મ મરણના ચક્રમાં પીસાવાનું;

” ” ” જીવને આધિ વ્યાધિ-ઉપાધિનું ઘર;

અનાદિ કાળથી જીવનો સંસાર ચાલુ છે. અનાદિકાળથી જન્મ-
મરણ, ભવભ્રમણ ચાલુ છે, સમસ્ત લોકાકાશમાં એક પ્રદેશ પણ એવો
નથી જ્યાં આપણા જીવના અનંત જન્મ-મરણ ન થયા હોય, સંસારના
સઘળા સુખો (અનુત્તરદેવો આદિના, ચક્રવર્તી આદિના સિવાય)
જીવે અનંતીવાર ભોગવ્યા છે, સંસારના સઘળા દુઃખો પણ જીવે
અનંતીવાર ભોગવ્યા છે....જીવને સંસારના આ સઘળા સુખ-દુઃખો,
જન્મ-મરણ વગેરેનું કારણ જીવ ઉપર લાગેલા કર્મો છે. કર્મસંયોગના
કારણે જ જીવનું સંસારમાં પરિભ્રમણ છે. પુણ્ય કર્મ જીવને દેવલોકના
દિવ્ય સુખોનો ભોક્તા બનાવે છે, પાપ કર્મ જીવને નારકી વગેરેના
ભયંકર દુઃખોમાં સળગાવે છે. જીવના અનંત જ્ઞાનમય, અનંત સુખમયાદિ
સ્વરૂપને કર્મ જ આવરે છે, અનંતજ્ઞાન-અનંતસુખનો માલિક જીવ

સંસારમાં અજ્ઞાન અને દુઃખોને જે લોગવી રહ્યો છે તેનું કારણ જીવ ઉપર લાગેલા કર્મો જ છે.

આ કર્મો જીવ કેવી રીતે બાંધે છે ? કયા કારણે બાંધે છે ? બાંધેલા કર્મો કેવી રીતે ઉદયમાં આવીને કેવાં પ્રકારના ફળ આપે છે ? કર્મને બાંધ કેવી રીતે અટકાવવો ? તથા બાંધેલા કર્મને આત્માથી છુટા કેવી રીતે પાડવા ? આ બધું જાણવાની જીવને ખુબ જ જરૂર છે ! કર્મની જાળમાંથી આ જ્ઞાન સિવાય શી રીતે છુટી શકાય ? સર્વજ્ઞ ભગવંતોએ પોતાના કેવળજ્ઞાનથી જગતના સ્વરૂપને જાણીને સંસારી જીવો કેવી રીતે કર્મથી બાંધાય છે, તથા કેવા-કેવા પ્રકારના કર્મો કેવા-કેવા ફલ આપે છે ? કેવી રીતે કર્મથી છુટાય છે ? વગેરેને લગતું વિસ્તૃત જ્ઞાન જગતને આપ્યું. પ્રભુએ કર્મવિજ્ઞાનના આપેલા આ જ્ઞાનને ગણધર ભગવંતોએ સૂત્રબદ્ધ કર્યું, તેમાંથી પૂર્વાચાર્ય ભગવંતોએ પણ અનેક ગ્રંથો રચ્યા. આપણા પ્રબળ પુણ્યોદયે ચરમ તીર્થપતિ શ્રીમહાવીર ભગવંતના નિર્વાણને ૨૫૦૦ થી અધિક વર્ષ પછી પણ આપણી પાસે કર્મના વિસ્તૃત સ્વરૂપને બતાવતા અનેક ગ્રંથો હાજર છે. આમા કર્મ વિજ્ઞાનના પ્રાથમિક જ્ઞાન માટે સૂરિ-પુરંદર શ્રી દેવેન્દ્રસૂરિ મહારાજાએ રચેલા ૧ થી ૫ કર્મગ્રંથ વર્તમાનમાં પણ પ્રસિદ્ધ છે. એના અભ્યાસથી કર્મસિદ્ધાંતને લગતી ઘણી ઘણી હકિકતનું જ્ઞાન થાય છે, દષ્ટિ વિશદ બને છે. વૈરાગ્ય વૃદ્ધિ પામે છે, વર્તમાનમાં પણ અનેકવિધ પુણ્યક્રમો આ કર્મગ્રંથનો મૂળ તથા અર્થથી અભ્યાસ કરે છે.

પૂજ્યપાદ તપગચ્છગગનદિનમણી, જિનશાસનના શિરતાજ, આખાલપ્રદાયારી, સુવિશુદ્ધચારિત્ર્યમૂર્તિ, સિદ્ધાંતમહોદધિ સ્વ. આચાર્ય દેવ શ્રીમદ્ વિજય પ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજાએ વર્તમાનકાલમાં ઉપલબ્ધ કર્મ સાહિત્યના લગભગ સઘળા ગ્રંથોનું અવગાહન કર્યું હતું, અને તેથી પરિકર્મિત મતિ દ્વારા અનેક પુણ્યાત્મોને કર્મ સાહિત્યનું શિક્ષણ પણ આપ્યું હતું. મારા પ્રબલ પુણ્યોદયે પૂજ્ય-

શ્રીના અગાધજ્ઞાન સમુદ્રમાંથી એકાદ બિંદુ જેવા કર્મઞ્ચના જ્ઞાનને લાભ મને પૂજ્યશ્રીની પાસેથી મળ્યો, પૂજ્યશ્રીના પટ્ટાલંકાર વર્ધમાન તપોનિધિ, સાર્થશતાધિક મુનિગણનેતા, ન્યાયવિશારદ પ્રગુરુદેવ આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ વિજય ભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી મહારાજ પાસેથી શરુ-આતમાં કર્મઞ્ચની પ્રાથમિક ભૂમિકાનું જ્ઞાન મદ્યું, ત્યાર પછી સ્વ. પૂજ્ય-પાદ પરમ ગુરુદેવ પાસેથી કર્મઞ્ચ, પંચસંગ્રહ, કર્મપ્રકૃતિ, કષાયપ્રાણુત તથા ગૌરમટસાર, ધત્તલાદિ સ્વેતામ્બર દિગંબર ઞ્ચોના જ્ઞાન મદ્યું. ચત્કિચિત્ મતિ વિકસિત થઈ, કર્મસાહિત્યમાં થોડો ચંચુપાત થયો.

પૂજ્યપાદશ્રી પાસેથી પદાર્થના જ્ઞાનને મેળવીને ત્યાર પછી ઞ્ચોની અવગાહના કરીને તેની સંક્ષિપ્ત નોંધ તૈયાર કરી પદાર્થો કંઠસ્થ કર્યા અને તેનો દીર્ઘ કાળ સુધી પાઠ કરી સુપરિચિત કર્યા, અને તે દ્વારા કર્મનિર્જરાનો અપૂર્વ લાભ મળ્યો છે.

અનેક જીવો કર્મઞ્ચના આ પદાર્થો સહેલાઈથી સમજી શકે, તેટલા માટે કરેલ પદાર્થની નોંધોના આધારે, ઞ્ચોના આલંબન લઈ પદાર્થોનો સંગ્રહ તૈયાર કર્યો છે, પદાર્થ પ્રકાશ ભાગ ૩ જા માં પ્રથમ દ્વિતીય કર્મઞ્ચના પદાર્થોનો સંગ્રહ પ્રકાશિત કર્યો છે હવે ૪ થા ભાગમાં તૃતીય-ચતુર્થ કર્મઞ્ચના પદાર્થોને પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યા છે, તૈયાર કરેલ પદાર્થોના આ સંગ્રહને પૂજ્યપાદ પરહિત-વત્સલ, સિદ્ધાંતદિવાકર, આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય જયદોષ સૂરીશ્વરજી મહારાજએ સંમાર્જન કરી આપેલ છે.

વર્તમાનમાં જૈન સંઘના પ્રબળ પૂણ્યોદયે અનેક મુમુક્ષુ આત્માઓ શ્રમણપણાને તથા શ્રમણીપણાને પામી રહ્યા છે, આ સંઘના મહા-આત્મોને ભાવભરી વિનંતિ છે કે વ્યાકરણ ન્યાયના શક્તિ મુજબના અભ્યાસ સાથે કર્મસાહિત્યના અભ્યાસમાં પણ ઉંડા ઉતરે, જેથી જૈન શાસનની વિશાળતાનું, સૂક્ષ્મતાનું વધુ ને વધુ જ્ઞાન થશે, કર્મ-સાહિત્યના સૂક્ષ્મ, ઉંડા અને વિસ્તૃત પદાર્થોને અવિસંવાદીપણે પ્રગટ કરનારા દેવાધિદેવના સર્વજ્ઞપણા પ્રત્યેની શ્રદ્ધા અત્યંત દૃઢ બનશે.

અનેકવિધ દોષોનો હાસ થશે, શુષ્ણી વૃદ્ધિ થશે. વૈરાગ્ય પ્રબળ બનશે, રાગદ્વેષની મલિનતા ઘટશે, પ્રભુશાસન પ્રત્યેનો રાગ અને બહુમાન વધશે, વર્તમાન જીવનમાં પવિત્રતા-નિર્મળતા અને ચિત્તની પ્રસન્નતાની પ્રાપ્તિ થશે, અને શુભસ્થાનકોની શ્રેણી પર આરોહણ કરતા ભવાંતરમાં શીઘ્રાતિશીઘ્ર કેવળજ્ઞાન પામીને શાશ્વત સુખના ભોક્તા બનાશે.

ગૃહસ્થોને પણ કર્મ સિદ્ધાંતના જ્ઞાનથી શ્રી જિનવચનપરની શ્રદ્ધા દ્રઢ બનશે. સંસારના અનેકવિધ વિષમ પ્રસંગોમાં પણ ચિત્તની સમાધિ અને પ્રસન્નતા અચુક જળવાશે, અને સર્વવિરતિ ધર્મની પ્રાપ્તિ દ્વારા કર્મની જાળમાંથી હંમેશ માટે છુટાશે.

પ્રાન્તે અનંતોપકારી ભવોદધિત્રાતા પરહિતવત્સલ, સમતાસાગર, પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી પન્થાસજી શ્રી પદ્મવિજયજી ગણિવરશ્રીના ચરણોમાં અનંતશઃ વંદના કરી આ પદાર્થ સંગ્રહ અનેકવિધ આત્માઓને શ્રુતજ્ઞાનની પ્રાપ્તિમાં નિમિત્તભૂત બનેા એજ એક શુભાભિલાષા સાથે આમાં કંઈ પણ જિનવચન વિરુદ્ધ આચ્યું હોય તો તે અંગે સુચન કરવા વિદ્વદ્જનને વિનંતી કરવા સાથે મિચ્છામિ દુઃકલમ્ દઉં છું.

શ્રી પ્રેમભુવનભાનુ પદ્મ ચરણ કિંકર
—હેમચંદ્રવિજયગણિ

નમો તિત્થસ્સ ।

પ્રકાશકીય

પદાર્થપ્રકાશ ભાગ ૪ થા દ્વારા કર્મત્રય ત્રીજા ચોથાના પદાર્થો તથા મૂળ ગાથા-શબ્દાર્થનું પ્રકાશન કરતા અમે અત્યંત આનંદ અનુભવીએ છીએ.

સંઘવી અંબાલાલ રતનચંદ જૈન ધાર્મિક ટ્રસ્ટ દ્વારા પદાર્થ પ્રકાશ ભા-૧-૨-૩ દ્વારા જીવવિચાર-નવતત્ત્વ, દંડક-સંગ્રહણી, અને પ્રથમ-દ્વિતીય કર્મત્રયના પદાર્થોનું તથા મૂળગાથા-શબ્દાર્થનું પ્રકાશન કરેલ છે. હવે પદાર્થ પ્રકાશ ભાગ ૪ થા દ્વારા ત્રીજા ચોથા કર્મત્રયના પદાર્થોનું તથા મૂળગાથા-શબ્દાર્થનું પ્રકાશન થઈ રહેલ છે.

અમારા પરમોપકારી, જૈન શાસનના મહાન જ્યોતિર્ધર, સિદ્ધાંત-મહોદધિ, કર્મશાસ્ત્ર વિશારદ, સુવિશાળ ગચ્છાધિપતિ સ્વ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય પ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજની પુણ્ય કૃપાથી અમારા જીવનમાં યત્કિંચિત્ ધર્મસંસ્કારોની પ્રાપ્તિ થઈ છે. પૂજ્યપાદશ્રીના પદ્મલંકાર વર્ધમાન તપોનિધિ, પ્રવચન-પ્રભાવક, અનેક યુવકોના સન્માર્ગ દર્શક, આચાર્યદેવ શ્રીમદ્ વિજય જીવનભાનુસૂરીશ્વરજી મહારાજના શિષ્યરત્ન સમતાસાગર પૂજ્ય પન્થાસજી શ્રી પદ્મવિજયજી ગણિવરશ્રીના શિષ્યરત્ન પ. પૂ. હેમચંદ્રવિજયજી ગણિવરશ્રીના ઉપદેશથી સાતક્ષેત્રની ભક્તિ વગેરે સુકૃતોનો લાભ મળે તે માટે અમારા માતૃશ્રી શ્રાદ્ધવર્યા મૂળીબેને પોતાના પતિના નામે “સંઘવી અંબાલાલ રતનચંદ જૈન ધાર્મિક ટ્રસ્ટ” ની સ્થાપના કરેલ છે. આ ટ્રસ્ટ તરફથી શ્રી જિનમંદિરોના નિર્માણ, જિર્ણોદ્ધાર, ઉપાશ્રયોના નિર્માણ, જિનભક્તિ, જ્ઞાનભક્તિ, સાધર્મિક ભક્તિ, પૂજ્યોની વૈયાવચ્ચ આદિના કાર્ય શક્તિ સંયોગાનુસાર થઈ રહ્યા છે. પ. પૂજ્ય પ્રવર્તિની શ્રી રંજનશ્રીજી મ. ના શિષ્યા પૂ. સાધવીજીશ્રી વસંતપ્રભાશ્રીજી

મ. તથા પૂ. સાધ્વીજી શ્રી ઈંદ્રજી મ. ના શિષ્યા પ. પૂ. સાધ્વી-
જીશ્રી સ્વયંપ્રભાશ્રીજી મ. તથા પૂ. સાધ્વીજીશ્રી વસંતપ્રભાશ્રીજી
મ.ના શિષ્યા પૂ. સાધ્વીજીશ્રી દિવ્યચશાશ્રીજી મ. ની પણ અવાર-
નવાર શુભ પ્રેરણા મળતા દ્રસ્ટના સુકૃતના કાર્યોમાં વેગ આવી રહ્યો છે.

શ્રુતભક્તિના કાર્યોમાં પદાર્થ પ્રકાશના ભાગે ઉપરાંત પ. પૂ.
પન્થાસજીશ્રી નિત્યાનંદવિજયજી ગણિવરશ્રી દ્વારા અનુવાદ કરાયેલ
બૃહત્કેત્રસમાસાદિ ગ્રંથોનું પણ અમે પ્રકાશન કરેલ છે.

પ્રસ્તૂત ગ્રંથ ચતુર્વિધ સંઘમા ખૂબ આદર અને બહુમાનને પાત્ર
બંને અને અનેક પુણ્યાત્માઓ આ ગ્રંથ દ્વારા ખૂબ ખૂબ સ્વાધ્યાય
અને તત્ત્વચિંતનાદિ કરીને અપૂર્વ કર્મનિર્જરાને પ્રાપ્ત કરે એજ એક
માત્ર શુભાભિલાષા....

સાત ક્ષેત્રોની ભક્તિ, અનુકંપાદિ- સુકૃતોના વિશેષ વિશેષ લાભ
મળે એજ એક માત્ર શાસનદેવને અભ્યર્થના.

લી.

સંઘવી અંબાલાલ રતનચંદ જૈન ધાર્મિક દ્રસ્ટના દ્રસ્ટીઓ	
તારાચંદ અંબાલાલ શાહ	બંસીલાલ અંબાલાલ શાહ
ધરણેન્દ્ર અંબાલાલ શાહ	પુંડરીક અંબાલાલ શાહ
મુકેશ બંસીલાલ શાહ	ઉપેન્દ્ર તારાચંદ શાહ

* શુદ્ધિ પત્રક *

આનુ	લાઈન	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૩	૩	અહિં	અહીં
૫	૧૦	બધ	બંધ
૫	૧૬	તિયંચર	તિયંચ-૨
૭	૧૩	બધ	બંધ
૮	૧૪	તિયંચ	તિયંચ
૯	૧૫	તીયંચોને	તિયંચોને
૧૧	૧૫	કાળ	×
૧૪	૧૭	વૈક્રિયં	વૈક્રિયં
૧૪	૧૭	કુર્વતો	કુર્વતો
૧૪	૨૧	અંતમુદ્ધર્ત	અંતમુદ્ધર્ત
૧૭	૧૩	અવચૂરિ	અવચૂરિમાં
૧૮	૬	[ ]	[૬]
૧૮	૧૨	(,૨.)	(૧, ૨)
૨૨	૧૬	આહારકર	આહારકર ૨
૨૪	૨૭	કહેતો	કહે તો
૨૪	૨૮	કહેતો	કહે તો
૨૪	૧૭	નારાયણ	નારાય
૨૫	૨૫	નવસંત	નવસય
૨૭	૫	જિનપ	જિન પ
૨૭	૧૬	શુભસ્થાનકે	શુભસ્થાનકે
૨૭	૨૩	સમદય છેય	સમદયછેય
૨૮	૨૩	સજાય	સજોય
૨૮	૨૩	નરયંબાર	નિરયંબાર
૩૬	૧૧	પંચે	પંચે,
૩૮	૨૨	મન્યુ છે	માન્યુ છે.
૩૬	૧૨	ભગ. શ. ૮. ૩	ભગ. શ. ૮. ૩ ને ૬.
૩૬	૧૫	આભિનિબોધક	આભિનિબોધક

પાનુ	લાઇન	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૪૧	૧૧	કર્મ'અંથકારોએ	કર્મ'અંથકારોએ
૪૩	૧૭	તિય'અંગતિ	તિય'અંગતિ
૪૩	૨૫	કામણુ	કામણુ
૪૪	૧૦	ગુણસ્થાન	ગુણસ્થાનકે
૪૫	૮	વાહ્યમાકામાત્રમ્	વાહ્યમાકારમાત્રમ્
૪૬	૧	પર્યાપ્તાવસ્થામાં	પર્યાપ્તાવસ્થામાં
૫૧	૪	ઓદા, મિશ્ર,	ઓદા.મિશ્ર
૫૧	૧૩	રહીત	રહિત
૫૧	૧૫	રહીત	રહિત
૫૧	૧૭	સંભવ છે	સંભવે છે
૫૧	૧૮	કહ્યા	કહેલા
૫૨	૮	સપરાય	સંપરાય
૫૩	૧૩	ઉત્સર્પિણી	ઉત્સર્પિણી
૫૩	૧૪	અવસર્પિણી	અવસર્પિણી
૫૪	૧૪	ડપહિયતે	ડપહિયતે
૬૦	૧૧	અંતમુદૂર્ત	અંતમુદૂર્ત
૬૧	૨	નંદિસૂત્ર	નંદિસૂત્ર
૬૧	૩	મતિ જ્ઞાન	મતિજ્ઞાન
૬૩	૯	તૃતીયસ્થાં	તૃતીયસ્થાં
૬૩	૯	માહેન્દ્રેકલ્પે	માહેન્દ્રેકલ્પે
૬૩	૧૦	સર્વત્રાપિ	સર્વત્રાપિ
૬૪	૯	ત્રયવાસિ	ત્રયવાસિ
૬૫	૧૩	તેજોલેશ્યાવાલા	તેજોલેશ્યાવાળા
૬૬	૧૦	અંતમુદૂર્ત	અંતમુદૂર્ત
૬૮	૪	અનિવૃત્તિકરણુ	અનિવૃત્તિકરણુ
૭૦	૪	સ્વીકાર્યું છે	સ્વીકાર્યું છે.
૭૧	૭-૯-૨૩	ઓદા.	ઓદા;
૭૨	૧	મિથ્યાત્વ	મિથ્યાત્વ

પાનુ	લાઈન	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૭૨	૧૯	નવમામાં	નવમાં
૭૫	૨૩	સન્તીડપિ	સન્ત્યપિ
૭૫	૨૫	સર્વે	સર્વે
૭૯	૧૬	દેશવિરિત	દેશવિરતિ
૮૧	૬	ઔદાયિક	ઔદયિક
૮૧	૬	ખતાવ્યા છે	ખતાવ્યો છે.
૮૧	૧૩	પ્રહ્લીમવનં	પ્રહ્લીમવનં
૮૨	૨૧	દ્વિસંથોગિ	દ્વિસંથોગિ
૮૬	૪	સપૂર્ણ	સંપૂર્ણ
૮૭	૬	ભવ્યત્વને	x
૯૦	૨	તિષ્ઠતી	તિષ્ઠતી
૯૦	૨	નૈકસંખ્યા	નૈકસંખ્યા
૯૦	૧૫	આંકડા	આંકડા
૯૦	૨૨	ઉડાઈ	ઉડાઈ
૯૧	૬	છેલ્લે	છેલ્લે
૯૧	૧૮	પર્યંત	પર્યંત
૯૯	૩	ઉત્કૃષ્ટ	ઉત્કૃષ્ટ
૯૯	૧૩	નત્થિ	નત્થિ
૧૦૧	૧૯	અધાદિ,	અધાદિ
૧૦૨	૧૦	સન્નિસુ તે	સન્નિસુ
૧૦૨	૧૬	સઠ્ઠે	સઠ્ઠે
૧૦૨	૧૬	સમાસુ	સમાસુ
૧૦૫	૨૬	પ્રમત્તાદિ છ	પ્રમત્તાદિ છ,
૧૦૬	૧૫	વિઝન્નિ	વિઝન્નિ
૧૦૬	૨૫	મિચ્છેષુ	મિચ્છેસુ
૧૧૧	૧૨	તૈજશ	તૈજશ
૧૧૨	૩	ઔદારિક	ઔદારિક

અનુક્રમણિકા

૫૭૨

વિષય

તૃતીય ક્રમગ્રંથ

૧-૨ ચૌદ માર્ગાસ્થાનોની ઉત્તર
માર્ગાસ્થાન ૬૨ તથા બંધ માટેના
સામાન્ય નિયમો

બંધ

- ૪ ગતિ માર્ગાસ્થાન
- ૧૦ ઇન્દ્રિય કાય માર્ગાસ્થાન
- ૧૧ યોગ માર્ગાસ્થાન
- ૧૫ વેદ માર્ગાસ્થાન
- ૧૬ કષાય માર્ગાસ્થાન
- ૧૭ જ્ઞાન માર્ગાસ્થાન
- ૧૮ સંયમ માર્ગાસ્થાન
- ૧૯ દર્શન માર્ગાસ્થાન
- ૧૯ લેશ્યા માર્ગાસ્થાન
- ૨૧ ભવ્ય માર્ગાસ્થાન
- ૨૨ સમ્યક્ત્વ માર્ગાસ્થાન
- ૨૩ સંજ્ઞી માર્ગાસ્થાન
- ૨૩ આહારી માર્ગાસ્થાન
- ૨૪ ગાથા તથા શબ્દાર્થ

ચતુર્થ ક્રમગ્રંથ

- ૩૦ વિષય
- ૩૧ જીવસ્થાનકે ગુણસ્થાનક યોગ
ઉપયોગ-લેશ્યા
- ૩૪ જીવસ્થાનકે બંધ ઉદય
ઉદ્દીરણ-સત્તા

૫૪૨

વિષય

- ૩૫ માર્ગાસ્થાનકે જીવભેદ
- ૩૬ માર્ગાસ્થાનકે ગુણસ્થાનક
- ૪૩ માર્ગાસ્થાનકે યોગસ્થાનક
- ૪૮ માર્ગાસ્થાનકે ઉપયોગ
- ૫૧ યોગમાર્ગાસ્થાનમાં જીવસ્થાનકા-
દ્વિમા મતાંતર
- ૫૨ માર્ગાસ્થાનકે લેશ્યા
- ૫૩ માર્ગાસ્થાનકે અદ્યખંડુત્વ
- ૬૭ ગુણસ્થાનકે જીવસ્થાનક યોગ-
ઉપયોગ-લેશ્યા
- ૭૦ ગુણસ્થાનકે બંધ-ઉદય-
ઉદ્દીરણ-સત્તા
- ૭૧ ગુણસ્થાનકે બંધહેતુ
- ૭૩ કર્મ પ્રકૃતિ કયા હેતુથી બંધાય ?
- ૭૭ ગુણસ્થાનકે અદ્યખંડુત્વ.....
- ૭૮ ભાવ
- ૮૪ ગુણકાણાને વિષે ભાવો
- ૮૫ ગુણસ્થાનકે ભાવોના ઉત્તરભેદો
- ૮૭ ઉત્તરભાવોને વિષે ગુણકાણા
- ૮૯ સંખ્યાત અસંખ્યાત અન તનુ
સ્વરૂપ-
- ૧૦૧ ગાથા તથા શબ્દાર્થ

શ્રી શંખેશ્વર પાર્શ્વનાથાય નમો નમઃ ॥
નમો નમઃ શ્રીગુરુપ્રેમસૂરયે ॥

બંધ — સ્વામિત્વ (૩જો કર્મગ્રન્થ)

(પદાર્થસંગ્રહ)

વિષય :- માર્ગણા સ્થાનકોને વિષે કર્મબંધ.

બંધવિહાણવિમુક્તકં વંદિય સિરિવદ્ધમાણજિણચંદં ।

ગઈયાઈસું વુછં સમાસઓ બંધસામિત્તં ॥

બંધવિધાનથી મુકાયેલા શ્રી વર્ધમાનજિનેશ્વરને વંદન કરીને
ગત્યાદિ માર્ગણાઓને વિષે સંક્ષેપમાં કર્મબંધના સ્વામીને કહું છું.
અર્થાત્ કઈ કઈ માર્ગણામાં રહેલા જીવો કયા કયા ગુણકાણે કેટલી
કેટલી કર્મપ્રકૃતિ બાંધે તે આ ગ્રંથમાં ગ્રંથકાર કહેશે.

૧૪ માર્ગણા સ્થાનોની ઉત્તરમાર્ગણા ૬૨

મૂળ માર્ગણાસ્થાનો ચૌદ છે. તેના ઉત્તરભેદ ૬૨ છે.

(૧) ગતિ ૪ :- નરક, તિર્થંચ, મનુષ્ય, દેવ.

(૨) ઈન્દ્રિય ૫ :- એકેન્દ્રિય, બેઈન્દ્રિય, તેઈન્દ્રિય, ચઉરિન્દ્રિય,
પંચેન્દ્રિય.

(૩) કાય ૬ :- પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, તેઉકાય, વાયુકાય, વનસ્પતિ-
કાય, ત્રસકાય.

(૪) યોગ ૩ :- મનોયોગ, વચનયોગ, કાયયોગ.

(૫) વેદ ૩ :- પુરુષવેદ, સ્ત્રીવેદ, નપુંસકવેદ.

(૬) કષાય ૪ :- ક્રોધ, માન, માયા, લોભ.

(૭) જ્ઞાન ૮ :- મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન, અવધિજ્ઞાન, મનઃપર્યવજ્ઞાન,
કેવળજ્ઞાન, મતિ-અજ્ઞાન, શ્રુત-અજ્ઞાન, વિભંગજ્ઞાન.

(૧) જ્ઞાનાદિ કેટલીક માર્ગણાઓમાં પ્રતિપક્ષી અજ્ઞાનાદિને સર્વ સંસારી જીવોને
સમાવેશ કરવા માટે ગ્રહણ કરેલ છે, જ્યારે કષાય, વેદાદિમાં પ્રતિપક્ષી
અકષાયી, અવેદી વગેરે સ્થાનો ગ્રહણ કર્યા નથી તેમાં તે તે પ્રકારની વિવક્ષા
જ કારણ લાગે છે.

(૮) સંયમ ૭ :- સામાયિક, છેડોપસ્થાપનીય, પરિહારવિશુદ્ધિ, સૂક્ષ્મસંપરાય, યથાખ્યાત, દેશવિરતિ, અવિરતિ.

(૯) દર્શન ૪ :- ચક્ષુદર્શન, અચક્ષુદર્શન, અવધિદર્શન, કેવળદર્શન.

(૧૦) લેશ્યા ૬ :- કૃષ્ણ, નીલ, કાપેત, તેજે, પદ્મ, શુક્લ.

(૧૧) ભવ્ય ૨ :- ભવ્ય, અભવ્ય.

(૧૨) સમ્યક્ત્વ ૬ :- ઉપશમ, ક્ષાયોપશમિક, ક્ષાયિક, મિથ્યાત્વ, સાસ્વાદન, મિશ્ર.

(૧૩) સંજ્ઞી ૨ :- સંજ્ઞી, અસંજ્ઞી.

(૧૪) આહારી ૨ :- આહારી, અણાહારી.

માર્ગણા સ્થાનકોમાં કયા કયા ગુણુઓ કેટલી પ્રકૃતિઓ બંધાય તે જાણવા માટે કેટલાક સામાન્ય નિયમો સમજી લઈએ.

(૧) જે જે માર્ગણાસ્થાનોમાં જે જે કર્મ પ્રકૃતિઓ બંધાતી જ નથી, તે તે પ્રકૃતિઓને તે તે માર્ગણાસ્થાનોમાં ઓઘમાંથી જ કાઢી નાંખવી.

(૨) જે જે માર્ગણાઓ ચાર ગુણુસ્થાનકથી નીચે જ હોય તેમાં ઓઘમાંથી જ આહારક ૨ અને જિનનામકર્મ કાઢી નાંખવા. કેમકે આહારક ૨ નો ૭ માં ગુણુસ્થાનકથી અને જિનનામકર્મનો ૪ થા ગુણુસ્થાનકથી જ બંધ થાય છે. તેવી જ રીતે જે માર્ગણાસ્થાનકોમાં ૭, ૮ મું ગુણુસ્થાનક આવતું નથી તે માર્ગણાસ્થાનકોમાં ઓઘમાં જ આહારક ૨ કાઢી નાંખવી.

(૩) મતિજ્ઞાન આદિ કેટલીક માર્ગણાઓમાં ૪ થા આદિ ગુણુસ્થાનકો હોય છે. (૧ થી ૩ વગેરે ગુણુસ્થાનકો હોતા નથી) ત્યાં તે માર્ગણાસ્થાનકો જો ૭ કે તેથી આગળના ગુણુસ્થાનક સુધી પહોંચતાં હોય તો ૪ થા આદિ ગુણુસ્થાનકના સામાન્યબંધમાં આહારક ૨ ઉમેરીને ઓઘે બંધ કહેવો. તથા આહારક ૨ નો અબંધ કરી ૪ થા આદિ ગુણુસ્થાનકે તે તે ગુણુસ્થાનકે થતો હોય તેટલો બંધ કહેવો.

દા. ત. મતિજ્ઞાનમાં ઓઘે ૭૯, ૪થે ૭૭.

મનઃપર્યવજ્ઞાનમાં ઓઘે ૬૫, ૬૬ કે ૬૩.

(અહિં કેટલીક પ્રકૃતિઓ માર્ગણુસ્થાનમાં ન જ બંધાતી હોય તો તે ઓઘમાં જ ઓછી કરી દેવાની છે. જેમ ઉપશમ-સમ. માં આયુધ્ય.)

(૪) સામાન્યથી બીજા કર્મચંદ્રમાં જે જે ગુણસ્થાનકે જે જે કર્મ-પ્રકૃતિઓનો બંધવિરોધ કહ્યો છે તેમાંથી વિશિષ્ટ માર્ગણુઓના કારણે જે જે પ્રકૃતિઓનો ઓઘમાં કે પૂર્વે બંધવિરોધ થઈ ગયો હોય તે સિવાયની બાકીની પ્રકૃતિઓનો વિરોધ માર્ગણુસ્થાનોમાં તે તે ગુણસ્થાનકે કરવો.

(૫) ઘણી માર્ગણુઓમાં તો બીજા કર્મચંદ્રની માફક જ બંધ હોય છે. તેથી તેવી માર્ગણુઓમાં જેટલા ગુણસ્થાનકો તે માર્ગણુઓમાં હોય છે તેટલા ગુણસ્થાનકો સુધી કર્મસ્તવમાં કહ્યા પ્રમાણે બંધ ટુંકમાં જ જણાવી દીધો છે.

(૬) બંધવિરોધ :—જે ગુણસ્થાનકે કહેલ હોય તે ગુણસ્થાનકે બંધાય. પણ ત્યાર પછીના ગુણસ્થાનકોમાં કદી ન બંધાય.

(૭) અબંધ :—જે ગુણસ્થાનકે અબંધ કહેલ હોય તે ગુણસ્થાનકથી અમુક ગુણસ્થાનક સુધી ન બંધાય, પણ પછી જ્યાં બંધનો પ્રારંભ થાય ત્યાં વધે તેમ બતાવેલ છે.

જે ગુણસ્થાનકે જેટલી પ્રકૃતિઓનો બંધવિરોધ કહ્યો છે તે ગુણસ્થાનકે બંધાતી પ્રકૃતિઓમાંથી તેટલી સંખ્યા બાદ કરી પછીના ગુણસ્થાનકે બંધ કહેવો.

જે ગુણસ્થાનકે જેટલી પ્રકૃતિઓનો અબંધ કહ્યો છે તેટલી સંખ્યા તેના પૂર્વના ગુણસ્થાનકે બંધાતી પ્રકૃતિઓમાંથી બાદ કરી તે ગુણસ્થાનકે બંધ કહેવો.

ગતિ માર્ગણા

(૧) નરકગતિ :—

શુભસ્થાનક ૧ થી ૪

શુભ૦	બંધ	બંધવિચ્છેદ, અબંધ વગેરે.
ઓઘે	૧૦૧	૨ વૈક્રિય ૮, જાતિ ૪, સ્થાવર ૪, આહારક ૨, આતપવિના.
૧	૧૦૦	જિનનામકર્મનો અબંધ, નપુંસક ૪ નો બંધવિચ્છેદ.
૨	૯૬	તિર્યંચ ૩૪ આદિ ૨૫ નો વિચ્છેદ.
૩	૭૦	મનુષ્ય આયુષ્યનો ^૫ અબંધ.
૪	૭૨	જિનનામકર્મ, મનુષ્યાયુષ્યનો બંધ વધે.

(૨) વૈક્રિય ૮ :— દેવગતિ, દેવાનુપૂર્વી, દેવાયુષ્ય, નરકગતિ, નરકાનુપૂર્વી, નરકાયુષ્ય, વૈક્રિયશરીર, વૈક્રિય અંગોપાંગ.

જાતિ ૪ :—એકેન્દ્રિયજાતિ, બેઈ.-જાતિ, તેઈ.-જાતિ, ચઉ.-જાતિ.

સ્થાવર ૪ :— સ્થાવર, સૂક્ષ્મ, સાર્ધારણુ, અપર્યાપ્ત.

આહારક ૨ :— આહારક શરીર, આહારક અંગોપાંગ.

નારકીનો જીવ ત્યાંથી નિકળીને નારક, દેવ, એકે. કે વિકલે. માં જતો નથી તેથી તેઓને યોગ્ય વૈ. ૮ આદિ પ્રકૃતિઓ નારકીને બંધાતી નથી. વળી આહારક ૨ તો ૭ માં શુભસ્થાનકે બંધાય છે, જ્યારે નારકીને ૧ થી ૪ જ શુભસ્થાનક હોય છે તેથી આહારક ૨ પણ ન બંધાય.

(૩) નપુંસક ૪ :— નપુંસકવેદ, મિથ્યાત્વમોહનીય, હુંડક, સેવાર્ત. બીજા કર્મગ્રંથમાં ૧૯૧ શુભસ્થાનકના અંતે ૧૬ પ્રકૃતિઓના બંધવિચ્છેદ કહ્યો છે. તેમાંથી બાર પ્રકૃતિઓ ઓઘે જ નીકળી ગઈ છે તેથી બાકીની ચાર પ્રકૃતિઓનો બંધવિચ્છેદ ૧૯૯ શુભસ્થાનકે હોય છે.

(૪) બીજા કર્મગ્રંથમાં બંધના કોઠામાં બીજા શુભસ્થાનકના અંતે તિર્યંચ ૩ આદિ જે ૨૫ પ્રકૃતિઓનો બંધવિચ્છેદ બતાવ્યો છે, તે જ અહીં સમજી લેવો. તે ૨૫ પ્રકૃતિ આ પ્રમાણે છે. — તિર્યંચ ૩,

સામાન્યથી નારકીનો બંધ બતાવ્યો હવે પ્રત્યેક નારકીનો જુદો જુદો બતાવાય છે.

૧ લી, ૨ જી, ૩ જી નરકે :—સામાન્ય બંધ મુજબ અર્થાત

શુભ્રુ૦	ઓથે	૧	૨	૩	૪
બંધ	૧૦૧	૧૦૦	૯૬	૭૦	૭૨

૪ થી, ૫ મી, ૬ ફી નરકે :—

ઉપર પ્રમાણે પણ ક્ષેત્રના પ્રભાવે, તથા પ્રકારની વિશુદ્ધિના અભાવે તીથંકર નામકર્મ બંધાતું નથી તેથી તે સિવાય. એટલે

શુભ્રુ૦	ઓથે	૧	૨	૩	૪
બંધ	૧૦૦	૧૦૦	૯૬	૭૦	૭૧

૭ મી નરકે :—

શુભ્રુ૦	બંધ	બંધવિરહેદ અબંધ વગેરે.
ઓથે	૯૯	મનુષ્યાયુષ્ય ^૭ સિવાય ઉપર પ્રમાણે.
૧	૯૬	મનુષ્ય ૨, ઉચ્ચગોત્રનો અબંધ, નપુંસક ૪, તિથંઆયુ-નો બંધ વિરહેદ.
૨	૯૧	તિથંચર આદિ ૨૪ નો બંધવિરહેદ.
૩	૭૦	મનુષ્ય ૨ ^૯ ઉચ્ચગોત્રનો બંધ વધે.
૪	૭૦	

ધિશુદ્ધિ ૩, દુર્ભાગ ૩, અનંતાનુબંધિ ૪, મધ્યમસંધયણ ૪, મધ્યમ-સંસ્થાન ૪, અશુભવિહાયોગતિ. સ્ત્રીવેદ, નીચગોત્ર, ઉદ્યોત.

(૫) ત્રીજા શુભ્રસ્થાનકે આયુષ્ય બંધાતું જ નથી. મનુષ્યાયુષ્ય સિવાયના ૩ આયુષ્યનો તે બંધવિરહેદ થઈ જ ગયો છે. મનુષ્યાયુષ્ય ૪ થા શુભ્રસ્થાનકે નારકીને બંધાતું હોવાથી ત્રીજા શુભ્રસ્થાનકે અબંધ કેદો છે.

(૨) દેવગતિ :— ગુણસ્થાનક ૧ થી ૪

ગુણ૦	અંધ	અંધવિચ્છેદ, અઅંધ વગેરે.
ઓઘે	૧૦૪૬	વૈ. ૮, સૂક્ષ્મ ૩, વિકલે. ૩, આહા. ૨ સિવાય.
૧	૧૦૩	જિનનામકર્મનો અઅંધ. નપુંસક ૪, એકેન્દ્રિય, સ્થાવર, આતપનો અંધવિચ્છેદ.
૨	૯૬	તિર્યંચ ૩ આદિ ૨૫ નો અંધ વિચ્છેદ.
૩	૭૦	મનુષ્યાયુષ્યનો અઅંધ.
૪	૭૨	મનુષ્યાયુષ્ય, જિનનામકર્મનો અંધ વધે.

(૬) પંકપ્રમાધૂમપ્રમાતમઃ પ્રમાસુ સમ્યક્વસદ્માવેડાપ ક્ષેત્રમાહાસ્યેન તથાવિધાધ્યવસાયાભાવાત્તીર્થંકરનામવંધો નારકાણાં નસ્તીતિ— ૩ જ્ઞે કર્મત્રંચ ગાથા ૫ ની અવચૂરિ.

(૭) સાતમી નારકીનો જીવ ત્યાંથી નીકળીને મનુષ્ય ન થાય તેથી મનુષ્યાયુષ્ય ન અંધાય.

(૮) પ્ર. :—૭ મી નારકીનો જીવ મનુષ્યમાં જતો નથી, તો પછી મનુષ્યને યોગ્ય મનુષ્ય ૨ તથા ઉચ્ચગોત્રનો અંધ ૭ મી નરકમાં કેમ થાય ?

ઉ. :—સામાન્યતઃ જે ગતિમાંથી જીવને જે ગતિ આદિમાં જવાની યોગ્યતા ન હોય તેને યોગ્ય કર્મ ન અંધાય એ વાત સાચી, તેથી જ ૭ મી નરકમાં પણ ૧ લા ગુણસ્થાનકે મનુષ્ય ૨ અને ઉચ્ચગોત્રનો અંધ નથી, પણ ૭ મી નરકમાં ૩ જી, ૪ થી ગુણસ્થાનક હોય છે. અને આ બે ગુણસ્થાનકે તિર્યંચ ૨, નીચગોત્ર ગુણસ્થાનકની વિશુદ્ધિના કારણે જ અંધાઇ શકે નહિ. વળી દેવ ૨, નરક ૨ તો લવના કારણે જ અંધાતી નથી. આમ ગુણસ્થાનક અને લવના કારણે પ્રતિપક્ષ પ્રકૃતિઓ અંધાતી ન હોવાથી બાકી રહેલ મનુષ્ય ૨ અને ઉચ્ચગોત્ર જ સાતમી નરકમાં ત્રીજા ચોથા ગુણસ્થાનકે ગુણપ્રત્યક્ષ અંધાય છે.

ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષ :— ગુણુસ્થાનક ૧ થી ૪
ઉપર પ્રમાણે માત્ર જિનનામકર્મના^{૧૦} બંધ સિવાય એટલે

ઓઘે	૧	૨	૩	૪
૧૦૩	૧૦૩	૯૬	૭૦	૭૧

સૌધર્મ ઈશાન :— ગુણુસ્થાનક ૧ થી ૪
(૧ લો, ૨ જો દેવલોક)

દેવગતિ સામાન્યમાં બતાવ્યા પ્રમાણે બંધ અર્થાત

ઓઘે	૧	૨	૩	૪
૧૦૪	૧૦૩	૯૬	૭૦	૭૨

સનતકુમારથી સહસ્રાર^{૧૧} (૩ થી ૮ દેવલોક) :—ગુણુ ૧ થી ૪
રત્નપ્રભા નારકીવત બંધ બહુવો અર્થાત

ગુણુ	ઓઘે	૧	૨	૩	૪
બંધ	૧૦૧	૧૦૦	૯૬	૭૦	૭૨

(૯) નારકીની માફક દેવો પણ દેવલોકમાંથી ચ્યવીને દેવ, નારક કે વિકલેન્દ્રિયમાં જતા નથી. ફરક એટલો છે કે નારકી એકે. માં પણ જતા નથી ત્યારે ભવનપતિથી ઈશાન સુધીના દેવો બાહર પર્ચાંત એકે. માં (પૃથ્વી, અપ્, વનસ્પતિકાયમાં) બંધ છે તેથી નારકી કરતાં અંહિ એકે. સ્થાવર, આતપ ત્રણ પ્રકૃતિ વધારે બંધાય છે.

વળી દ્વિતીયાદિ ગુણુસ્થાનકે એકેન્દ્રિય યોગ્ય કર્મ બંધાતુ નથી તેથી ૧ લો ગુણુસ્થાનકના અંતે જ નપું. ૪ સાથે આ ત્રણ પ્રકૃતિને પણ બંધવિચ્છેદ થાય છે.

(૧૦) જિનનામ કર્મની સત્તાવાળા હવે ભવનપતિ, વ્યંતર, જ્યોતિષમાં ઉત્પન્ન થતા નથી, તેથી ત્યાં જિનનામકર્મ ન બંધાય.

આનતથી નવગ્રંથેયક^{૧૨} (૯ થી ૧૨ દેવલોક તથા નવગ્રંથેયક) :-
ગુણ. ૧ થી ૪

ગુણ૦	ખંધ	ખંધવિરોધ, અખંધ વગેરે.
ઓઘે	૯૭	પૂર્વોક્ત ૧૦૧ - તિર્યંચ ૩, ઉદ્યોત.
૧	૯૬	જિનનામકર્મનો અખંધ, નપુંસક ૪ નો ખંધવિરોધ.
૨	૯૨	તિર્યંચ ૩ આદિ ૨૫ માંથી તિર્યંચ ૩ અને ઉદ્યોત સિવાય બાકીની ૨૧ નો ખંધવિરોધ.
૩	૭૦	મનુષ્યાયુષ્યનો અખંધ.
૪	૭૨	જિનનામકર્મ અને મનુષ્યાયુષ્યનો ખંધ વધે.

(૩) તિર્યંચગતિ :- ગુણસ્થાક ૧ થી ૫

ગુણ૦	ખંધ	ખંધવિરોધ - અખંધ વગેરે.
ઓઘે	૧૧૭ ^{૧૩}	આહારક ૨ અને જિનનામકર્મ સિવાય.
૧	૧૧૭	નરકત્રિકાદિ ૧૬ નો ખંધવિરોધ.
૨	૧૦૧	તિર્યંચ ૩ આદિ ૨૫, ૧૬ સંઘયણ, ઔદારિક ૨, મનુષ્ય ૩ ^{૧૪} કુલ ૩૧ નો ખંધવિરોધ.
૩	૬૬	દેવાયુષ્યનો અખંધ.
૪	૭૦	દેવાયુષ્યનો ખંધ વધે. અપ્રત્યાખ્યાનીય ૪ નો ખંધવિરોધ.
૫	૬૬	

(૧૧) ૩ જો દેવલોક અને તેની ઉપરના દેવલોકના દેવો રચવીને એકેન્દ્રિયમાં જતાં નથી, તેથી એકેન્દ્રિયજાતિ, સ્થાવર, આતપ આ ત્રણ એકે. યોગ્ય પ્રકૃતિઓ દેવ સામાન્યના ખંધમાંથી કાઢી નાખવી. એટલે ઓઘે-૧૦૧ વગેરે રત્નપ્રજ્ઞા નારકીની માફક ખંધ ધરો.

(૧૨) ૬ જો દેવલોક અને તેની ઉપરના દેવલોકના દેવો રચવીને તિર્યંચમાં જતાં નથી. તેથી તેઓ તિર્યંચને યોગ્ય તિર્યંચ ૩ તથા ઉદ્યોતનો ખંધ ન કરે તેથી આ ૪ પ્રકૃતિ ઓઘે જ કાઢી નાંખી અને તેથી બીજા ગુણસ્થાનકે પચ્ચીશને બદલે આ ચાર સિવાય ૨૧ નો જ ખંધવિરોધ કહ્યો.

(૪) મનુષ્યગતિ :— ગુણસ્થાનક ૧ થી ૧૪

ગુણ૦	બંધ	બંધવિરોધેદ - અબંધ વગેરે
ઓઘે	૧૨૦	
૧	૧૧૭	જિનનામકર્મ, આહારક ૨ નો અબંધ. નરક ૩ આદિ ૧૬ નો બંધવિરોધેદ.
૨	૧૦૧	તિર્યંચ ૩ આદિ ૨૫ + ૧૬ સંઘયણ, ૧૫ ઔદારિક ૨, મનુષ્ય ૩ કુલ ૩૧ નો બંધવિરોધેદ.
૩	૬૬	દેવાયુષ્યનો અબંધ.
૪	૭૧	જિનનામકર્મ અને દેવાયુષ્યનો બંધ વધે. અપ્રત્યાખ્યાનીય ૪ નો બંધવિરોધેદ.
૫	૬૭	

આની આગળ કર્મસ્તવ (૨ જા કર્મગ્રંથ) માં બતાવ્યા મુજબ બંધ બાણવો અર્થાત્

(૧૩) તિર્યંચોને ભવના કારણે જ ૪ થા ૫ મા ગુણસ્થાનકે તિર્યંકરનામકર્મનો બંધ નથી. વળી સર્વ સંયમના અભાવે આહારક ૨ પણ ન બંધાય. તેથી ઓઘે જ ૩ પ્રકૃતિ કાઢી નાખી.

(૧૪) મનુષ્ય તિર્યંચોને ત્રીજા અને ચોથા ગુણસ્થાનકે સમ્યક્ત્વના પ્રભાવે દેવયોગ્ય પ્રકૃતિઓ જ બંધાય છે તેથી મનુષ્યયોગ્ય પ્રકૃતિઓ ઔદારિક ૨, મનુષ્ય ૩, વજ્રઋષભનારાય સંઘયણનો પણ બીજા ગુણસ્થાનકના અંતે બંધવિરોધેદ થાય છે.

(૧૫) તિર્યંચની માફક હેતુ બાણવો.

શુભુ૦	૬	૭	૮૧	૮૨ થી ૬	૮૭	૯૧	૯૨	૯૩	૯૪	૯૫
અંધ	૬૩	૫૬/૫૮	૫૮	૫૬	૨૬	૨૨	૨૧	૨૦	૧૬	૧૮

શુભુ૦	૧૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
અંધ	૧૭	૧	૧	૧	૦

અપર્યાપ્ત મનુષ્ય તિર્યચ :— શુભુ. ૧ હું.
(લગ્નિધ)

ઓઘે	૧૦૬	ઐકિય ૮, ^{૧૬} આહારક ૨, જિનનામકર્મવિના.
૧	૧૦૬	

ઇન્દ્રિય-કાય માર્ગણા

એકે., વિકલે., પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, વનરૂપતિકાય :—
શુભુ. ૧, ૨.

શુભુ૦	અંધ	અંધવિરહેદ - અઅંધ વગેરે.
ઓઘે	૧૦૬	ઐકિય ૮, ^{૧૭} આહારક ૨, જિન. સિવાય.
૧	૧૦૬	નરક ૩ સિવાયની ૧૩ નો અંધવિરહેદ.
૨	૬૬/૬૪ ^{૧૮}	

તેઉકાય, વાયુકાય :— શુભુ. ૧ હું.

ઓઘે	૧૦૫	ઉપરોક્ત ૧૦૬ માંથી મનુષ્ય ૩, ^{૧૯} ઉચ્ચગોત્રવિના.
૧	૧૦૫	

પંચેન્દ્રિયભતિ, ત્રસકાય :— શુભુ. ૧ થી ૧૪.

કર્મસ્તવમાં કહ્યા મુજબ અંધ બધુવો.

યોગ - માર્ગણ

સત્યમનોયોગ :-	શુભસ્થાનક	૧ થી ૧૩
અસત્યમનોયોગ :-	શુભસ્થાનક	૧ થી ૧૨
સત્યાસત્યમનોયોગ :-	શુભસ્થાનક	૧ થી ૧૨
અસત્યામૃષામનોયોગ :-	શુભસ્થાનક	૧ થી ૧૩

ચારે વચનયોગમાં પણ આ જ પ્રમાણે શુભસ્થાનક જાણવા. તથા કર્મસ્તવ (ખીજા કર્મગ્રંથ) માં કહ્યા મુજબ બંધ જાણવો.

(૧૬) લખિ અપર્યાપ્તા મનુષ્ય, તિર્થંચો દેવ, નારકીમાં જતા નથી તેથી વૈ. ૮ ઓઘે કાઠી નાખ્યું છે.

(૧૭) એકે. આદિને પણ આજ પ્રમાણે ઓઘે ૧૧ પ્રકૃતિઓ નીકળી જાય છે. વળી નરક ૩ ઓઘે ગયેલ હોવાથી બાકીની ૧૩ પ્રકૃતિઓનો જ પહેલા શુભસ્થાનકના અંતે વિચ્છેદ થયો છે.

(૧૮) નારકી સિવાયના ત્રણે ગતિના સંજી પર્યાપ્ત પંચેન્દ્રિય કોઈપણ જીવ સાસ્વાદન શુભસ્થાનકે કાળ કરીને બાહર પર્યાપ્તા પૃથ્વીકાય, બાહર પર્યાપ્તા અપ્કાય અને બાહર પર્યાપ્તા વનસ્પતિકાયમાં જઈ શકે છે. ત્યાં દેશોન છ આવલિકા કાળ સાસ્વાદનનો કાળ પુરો કરે છે. ત્યાં શરીરપર્યાપ્તિથી અપર્યાપ્તાવસ્થા હોવાના કારણે આયુષ્યનો બંધ સંભવતો નથી. તેથી બે આયુષ્ય સિવાય ૯૪ નો બંધ એકે. તથા પૃથ્વી., અપ્., વન. માર્ગણમાં સંભવે. પણ ત્રીજા કર્મગ્રંથમાં ગ્રંથકારે ગમે તે અપેક્ષાએ ૯૬ નો બંધ કહ્યો છે, તેથી અહીં ૯૬ નો બંધ લખ્યો છે. વળી એ જ ગાથામાં ગ્રંથકારે

“કેઢ પુળ વિંતિ ચડનવર્ઘે તિરિયનરાઝદિં વિણા”

આ પદો દ્વારા મતાંતરે બે આયુષ્ય સિવાય ૯૪ નો બંધ પણ કહ્યો છે.

(૧૯) તેઉ, વાઉમાંથી નીકળીને સીધા મનુષ્ય થવાતું નથી. તેથી તેઉકાય, વાયુકાયને મનુષ્ય ૩ અને ઉચ્ચગોત્રનો બંધ થતો નથી.

કાયયોગ :—

(૧) ઔદારિક કાયયોગ :—^{૨૦} ગુણુસ્થાનક ૧ થી ૧૩.

મનુષ્યગતિ માર્ગણામાં બતાવ્યા મુજબ બંધ બાણવો.

(૨) ઔદારિક મિશ્ર કાયયોગ:—^{૨૧} ગુણુસ્થાનક ૧, ૨, ૪, ૧૩.

ગુણુસ્થાનક	બંધ	બંધવિરોધ — અબંધ વગેરે.
ઓઘે	૧૧૪	નરક ૩, આહારક ૨, દેવાયુષ્ય સિવાય.
૧	૧૦૯	દેવ ૨, વૈક્રિય ૨, જિનનામકર્મનો અબંધ. નરક ૩ સિવાય ૧૩, તિર્યંચાયુષ્ય અને મનુષ્યાયુષ્યનો ^{૨૨} બંધવિરોધ.

(૨૦) ઔદારિક કાયયોગ મનુષ્યતિર્યંચને પર્યાપ્તાવસ્થામાં હોય છે. તેમાં પણ મનુષ્યને ૧ થી ૧૩ ગુણુસ્થાનક સુધી હોય છે તેથી ૧૩ ગુણુસ્થાનકે મનુષ્યગતિવત્ બંધ કહ્યો છે. ઔદમાં ગુણુસ્થાનકે તો અયોગિપણું હોય છે.

(૨૧) ઔદારિક મિશ્ર કાયયોગ મનુષ્ય તિર્યંચને ઉત્પત્તિના પ્રથમ સમયથી અંતર્મુદૂર્ત સુધી (શરીર પૂર્ણ ન થાય ત્યાં સુધી) અપર્યાપ્તાવસ્થામાં જ હોય છે. જીવેને અપર્યાપ્તાવસ્થામાં માત્ર ૧હું, ૨જું, ૪જું જ ગુણુસ્થાનક હોય છે પણ બાકીના હોતા નથી, તેથી અહીં પણ ગુણુસ્થાનક ૧, ૨, ૪ કહ્યા છે. વધારામાં કેવળજ્ઞાની ભગવંતોને ૧૩ માં ગુણુસ્થાનકે સમુદ્ધાત કરતા ૨બ, ૬કા, ૭માં સમયે પણ આ યોગ હોય છે. તેથી ૧૩મું ગુણુસ્થાનક પણ આ યોગમાં કહ્યું છે. આમ આ માર્ગણામાં લખેલ અપર્યાપ્ત મનુષ્યતિર્યંચ, કરણઅપર્યાપ્ત મનુષ્યતિર્યંચો અને કેવળજ્ઞાનીઓ હોય છે. તથા ગુણુસ્થાનક ૧, ૨, ૪, ૧૩ હોય છે.

(૨૨) ઉક્ત ત્રણ પ્રકારના જીવોમાંથી કેવળજ્ઞાની ભગવંતોને આયુષ્યનો બંધ જ નથી. તથા કરણ અપર્યાપ્ત મનુષ્યતિર્યંચોને પણ

શુભસ્થાનક	બંધ	બંધવિરોધ - અબંધ વગેરે.
૨	૬૪	અનંતાનુબંધિ આદિ ૨૪ નો વિરોધ.
૪	૭૫	દેવ ૨, ૨૩ વૈક્રિય ૨, જિનનામકર્મનો બંધ વધે. ૨૪
૧૩	૧	સાતાવેદનીય.

વૈક્રિયકાયયોગ :-

શુભસ્થાનક ૧ થી ૪.
દેવગતિ ઓધની માર્ક બંધ જાણવો.

પર્યાપ્ત અવસ્થામાં જ આયુષ્ય બંધાય છે. તેથી તેઓ પણ આ માર્ગણામાં આયુષ્ય ન બાંધે. બાકી રહેલ લગ્નિય અપર્યાપ્ત મનુષ્ય-તિર્થંચોને ૧૩ શુભસ્થાનક જ હોય છે અને તેઓ પણ તિર્થંચ અને મનુષ્યાયુષ્ય જ બાંધે છે. દેવ, નરકાયુષ્ય બાંધતા નથી તેથી દેવ-નરકાયુષ્યને ઓધમાંથી જ કાઢી નાંખ્યું છે. અને મનુષ્ય તિર્થંચાયુષ્યનો ૧ લા શુભસ્થાનકે જ વિરોધ કહ્યો છે.

(૨૩) સામાન્યતઃ અપર્યાપ્ત-અવસ્થામાં રહેલા મનુષ્યતિર્થંચોને મનુષ્ય-તિર્થંચ યોગ્ય જ પ્રકૃતિઓ બંધાય છે. તેથી ૧ લા શુભસ્થાનકે દેવ ૨, વૈક્રિય ૨, જિનનામકર્મનો અબંધ કહ્યો છે. પણ મનુષ્યતિર્થંચ યોગ્ય પ્રકૃતિઓનો ૨ જ શુભસ્થાનકના અંતે વિરોધ થતો હોવાથી સમ્યગ્દષ્ટિ મનુષ્યતિર્થંચોને દેવ યોગ્ય જ પ્રકૃતિઓ બંધાય છે. તેથી દેવ ૨, વૈક્રિય ૨, જિનનામકર્મને ઓધમાં લઈ, ૧ લે અબંધ કરી, ૪ થે પુનઃ બંધમાં ઉમેરી છે.

(૨૪) ૪ થા શુભસ્થાનકે મનુષ્યતિર્થંચોને, મનુષ્યતિર્થંચ યોગ્ય ન બંધાતી હોવાના કારણે મનુષ્ય ૨, વજ્રઋષભનારાચસંધયણ, ઔદારિક-૨ નો બંધ સંભવતો નથી. તેથી ૭૦નો બંધ સંભવે. અને યશઃ સોમસૂરિકૃત બાલાવબોધમાં ‘અજ્ઞાતચીસાઈ’ માં આદિ પદથી ખીજ મનુષ્ય ૨ આદિ પાંચ પ્રકૃતિ લઈ કુલ ૨૬નો વિરોધ કરીને જિનપંચક લેખવતા કુલ ૭૦નો બંધ સંભવે છે. પછી બહુશ્રુત કહે તે પ્રમાણ એમ કહ્યું છે. પણ ગમે તે કારણે ૭૫ નો બંધ ત્રીજા કર્મચંચની અવચૂરિમાં કહ્યો છે.

વૈક્રિયમિશ્રકાયયોગ :- ગુણુસ્થાનક ૧, ૨, ૪^{૨૫}.

દેવગતિની માફક, પણ બે આયુષ્ય અંધાય નહિ^{૨૬} તેથી

ગુણુ	ઓધે	૧	૨	૪
અંધ	૧૦૨	૧૦૧	૯૪	૭૧

આહારક કાયયોગ :-

આહારક મિશ્રકાયયોગ :-

} ગુણુ. ૬૬. અંધ-૬૩.

કાર્મણુકાયયોગ :- ગુણુસ્થાનક ૧, ૨, ૪, ૧૩.

ઔદારિક મિશ્રકાયયોગ માફક માત્ર બેને બદલે ચારે આયુષ્ય ઓધમાંથી પહેલેથીજ નીકળી જાય તેથી.

૨૫. ૫ મા ૬૬૧ ગુણુસ્થાનકે લઙ્ઘિઘર મનુષ્યને વૈક્રિયમિશ્ર-કાયયોગ તથા ૫, ૬, ૭, ગુણુસ્થાનકે વૈક્રિયકાયયોગ તેમજ તિયંચને ૫ મા ગુણુસ્થાનકે વૈક્રિય તથા વૈક્રિયમિશ્રકાયયોગ વૈક્રિય શરીર કરે ત્યારે હોય છે. પણ અહિં સ્વભાવસ્થળ વૈક્રિય અને વૈક્રિય-મિશ્રણુકાયયોગને ગ્રહણ કર્યો છે તે કારણે અથવા લઙ્ઘિઘરો અદ્ય હોવાના કારણે કે બીજા કોઈ કારણે પૂર્વાચાર્યોએ તે ગુણુસ્થાનકો કહ્યા નથી.

यद्यपि देशविरतस्यांबडादेः, प्रमत्तस्य तु विष्णुकुमारादे वैक्रियं कुर्वतो वैक्रियमिश्रवैक्रियसंभवः श्रूयते, परं स्वभावस्थस्य वैक्रिययोगस्यात्र गृहीतत्वादथवा स्वल्पत्वादन्यतो वा कुतोऽपि हेतोः पूर्वाचार्यैः स नोक्तः ! અંધસ્વામિત્વ ગાથા ૧૬ ની અવયૂરિ.

(૨૬) વૈક્રિયમિશ્ર કાયયોગ દેવનારકીને ઉત્પત્તિના પ્રથમ અંત-મુદ્દર્ત કાળમુધી હોય છે. દેવનારકીને પોતાના આયુષ્યના છેલ્લા છ મહિના બાકી રહે ત્યારે આગામી ભવનું આયુષ્ય અંધાય છે. તેથી વૈક્રિયમિશ્રયોગે આયુષ્ય ન અંધાય વળી લઙ્ઘિઘર મનુષ્યતિયંચના ઉત્તરવૈક્રિય શરીરની તો અહીં વિવક્ષા જ નથી.

ગુણસ્થાનક	અંધ	અંધવિરોધ - અઅંધ વગેરે.
ઓઘે	૧૧૨	નરક ૨, આહારક ૨, આયુષ્ય ૪ સિવાય. ૨૭
૧	૧૦૭	દેવ ૨, વૈક્રિય ૨, જિનનામકર્મનો અઅંધ.
૨	૯૪	નરક ૩ આદિ ૧૩ નો અંધવિરોધ.
૪	૭૫૨૮	અનંતાનુઅંધિ આદિ ૨૪ (તિર્યંચાશુષ્ય સિવાય)નો અંધવિરોધ.
૧૩	૧	દેવ ૨, વૈક્રિય ૨, જિનનામકર્મનો અંધ વધે. સાતાવેદનીય.

વેદ માર્ગણા

ત્રણે વેદમાં ગુણસ્થાનક ૧ થી ૯ અને કર્મસ્તવમાં કહ્યા મુજબ અંધ જાણવો અર્થાત્

ગુણ	ઓઘે	૧	૨	૩	૪	૫
અંધ	૧૨૦	૧૧૭	૧૦૧	૭૪	૭૭	૬૭
ગુણ	૬	૭	૮/૧	૮/૨ થી ૬	૮/૭	૯/૧
અંધ	૬૩	૫૯/૫૮	૫૮	૫૬	૨૬	૨૨

(૨૭) કાર્મણ કાયયોગ પરલોકમાં જતા જીવને વિગ્રહગતિમાં તથા કેવળજ્ઞાની ભગવાંતોને સમુદ્ધાતમાં ૩, ૪, ૫ માં સમયે હોય છે. ત્યાં આયુષ્ય અંધાતું નથી તેથી ચારે આયુષ્ય ઓઘમાંથીજ કાઢી નાંખ્યા છે.

(૨૮) ઔદારિકમિશ્ર કાયયોગમાં ૪ થા ગુણસ્થાનકે મનુષ્ય ૨, ઔદારિક ૨, ૧ લા સંઘયણના અંધનો સંભવ નથી. જ્યારે અંધિ કાર્મણકાયયોગમાં રહેલા દેવનારકીઓને મનુષ્ય ૨ આદિ ૫ અંધાય છે.

કષાય માર્ગણા

(૧) અનંતાનુબંધી કષાય :- ગુણ. ૧, ૨^{૨૯}

ગુણ૦	ઓઘે	૧	૨
બંધ	૧૧૭	૧૧૭	૧૦૧

(૨) અપ્રત્યાખ્યાનીય કષાય :- ગુણ. ૧ થી ૪.

ગુણ૦	ઓઘે	૧	૨	૩	૪
બંધ	૧૧૮	૧૧૭	૧૦૧	૭૪	૭૭

(૩) પ્રત્યાખ્યાનીય કષાય :- ગુણ. ૧ થી ૫.

ગુણ૦	ઓઘે	૧	૨	૩	૪	૫
બંધ	૧૧૮	૧૧૭	૧૦૧	૭૪	૭૭	૬૭

(૪) સંજવલન ૩ :- ગુણ. ૧ થી ૯ કર્મસ્તવ મુજબ બંધ જાણવો અર્થાત્.

ગુણ૦	ઓઘે	૧	૨	૩	૪	૫	૬	૭
બંધ	૧૨૦	૧૧૭	૧૦૧	૭૪	૭૭	૬૭	૬૩	૫૬/૫૮
ગુણ૦	૮ _૧	૮ _૨ થી ૬	૮ _૭	૯ _૧	૯ _૨	૯ _૩	૯ _૪ ૩૦	
બંધ	૫૮	૫૬	૨૬	૨૨	૨૧	૨૦	૧૬	

(૨૯) જુઓ પ્રારંભના પૃષ્ઠ ૨ પરના સામાન્ય નિયમમાં નિયમ ૨ નો.

(૩૦) સંજવલન ૩ માં સામાન્યથી ગુણસ્થાનક ૧ થી ૯ બતાવ્યા.

સંજવલનલોભ :- ગુણ. ૧ થી ૧૦. સંજવલન ૩ પ્રમાણે. વધારામાં.

ગુણ ^૦	૬૫	૧૦
બંધ	૧૮	૧૭

જ્ઞાન માર્ગણા

મતિ અજ્ઞાન^{૩૧} } ગુણ. ૧ થી ૨ અથવા ૩ કર્મસ્તવપ્રમાણે બંધ બાણવો.
શ્રુત અજ્ઞાન
વિભંગ જ્ઞાન

ગુણ ^૦	ઓઘે	૧	૨	૩
બંધ	૧૧૭	૧૧૭	૧૦૧	૭૪

મતિજ્ઞાન } ગુણ. ૪ થી ૧૨.
શ્રુતજ્ઞાન
અવધિજ્ઞાન

છે. અને ૬૪ થા ભાગે ૧૬ નો બંધ ત્યાં સુધી બતાવ્યું છે ૬ મા ના ૫ મા ભાગે ૧૮ નો બંધ હોય છે. પણ ત્યાં લોભનો ઉદય હોય છે. માયાના ઉદય સુધી તો ૧૬ જ બંધાય છે. તેથી અહિં ૬-માના ૪ થા ભાગ અને ૧૬ નો બંધ સુધી બતાવેલ છે. (એકે કર્મ-અંધની અવરૂરિ સંજવલન ૩ માર્ગણાઓમાં ૬ મા ના ૫ મા ભાગને ૧૮ ના બંધ સુધી બતાવેલ છે.) વળી અહિં સંજવલન કોઈ માર્ગણામાં ૨૧ સુધી, સંજવલન માનમાં ૨૦ સુધી અને સંજવલન માયામાં ૧૬ સુધીનો બંધ બાણવો કેમકે કોઈના ઉદયવિચ્છેદ તથા બંધવિચ્છેદ સાથે બંધ છે. એટલે કોઈના ઉદય સુધીજ કોઈ બંધાય છે. એમ માન-માયા માટે પણ બાણવું.

(૩૧) મિશ્ર ગુણકાણે જ્ઞાનાંશ તથા અજ્ઞાનાંશ બંને હોય છે.

શુભ્રુ૦	ઑઘે	૪
ખંધ	૭૯	૭૭

ખાકી કમ્સ્તવમાં કહ્યા પ્રમાણે.

મન: પર્યવજ્ઞાન :- શુભ્રુ. ૬ થી ૧૨

શુભ્રુ૦	ઑઘે	૬
ખંધ	૬૫	૬૩

આગળ કમ્સ્તવ પ્રમાણે.

કેવળજ્ઞાન :- શુભ્રુ. ૧૩ થી ૧૪

શુભ્રુ૦	ઑઘે	૧૩	૧૪
ખંધ	૧	૧	૦

સંયમ માર્ગણાં

(૧, ૨) સામાયિક - છેદેપ્રસ્થાપનીય :- શુભ્રુ. ૬ થી ૯.

શુભ્રુ૦	ઑઘે	૬
ખંધ	૬૫	૬૩

ખાકી કમ્સ્તવ પ્રમાણે.

(૩) પરિહારવિશુદ્ધ :- શુભ્રુ. ૬ થી ૭.

શુભ્રુ૦	ઑઘે	૬	૭
ખંધ	૬૫	૬૩	૫૯/૫૮

તેમાં અજ્ઞાન અંશની પ્રધાનપણે વિવક્ષા કરીએ તો અજ્ઞાન ત્રિકમાં ત્રણ શુભ્રુકાણા આવે, અને જ્ઞાનાંશની પ્રધાનપણે વિવક્ષા કરીએ તો એ શુભ્રુકાણા આવે.

(૪) સૂક્ષ્મસંપરાય :- ગુણ. ૧૦ મું બંધ-૧૭ :

(૫) મથાખ્યાત :- ગુણ. ૧૧ થી ૧૪.

ગુણ૦	૧૧	૧૨	૧૩	૧૪
બંધ	૧	૧	૧	૦

(૬) દેશવિરતિ :- ગુણ. ૫મું બંધ-૬૭.

(૭) અવિરતિ :- ગુણ. ૧ થી ૪.

ગુણ૦	ઓઘે	૧	૨	૩	૪
બંધ	૧૧૮	૧૧૭	૧૦૧	૭૪	૭૭

દર્શન માર્ગણા

(૧) ચક્ષુદર્શન :- ગુણ. ૧ થી ૧૨ કર્મસ્તવ પ્રમાણે.

(૨) અચક્ષુદર્શન :- ગુણ. ૧ થી ૧૨ કર્મસ્તવ પ્રમાણે.

(૩) અબધિદર્શન :- ગુણ. ૪ થી ૧૨ ઓઘે ૭૯, બાકી કર્મસ્તવ પ્રમાણે.

દેવળદર્શન :- ગુણ. ૧૩-૧૪.

ગુણ૦	૧૩	૧૪
બંધ	૧	૦

લેશ્યા માર્ગણા

કૃષ્ણ-નીલ-કાપોત લેશ્યા :- ગુણ. ૧ થી ૪

ગુણ૦	ઓઘે	૧	૨	૩	૪
બંધ	૧૧૮	૧૧૭	૧૦૧	૭૪	૭૭

તેજોલેશ્યા :- ગુણ. ૧ થી ૭.

ગુણ૦	ખંધ	ખંધવિરુદ્ધ - અખંધ વગેરે.
ઓઘે	૧૧૧	નરક ૩, સૂક્ષ્મ ૩, વિકલ ૩ વિના. ^{૩૨}
૧	૧૦૮	આહા. ૨, જિનનો અખંધ. નપું. ૪, એકે., સ્થાવર, આતપનો ખંધવિરુદ્ધ.
૨	૧૦૧	

અહીંથી આગળ ૭ માં ગુણસ્થાનક સુધી કર્મસ્તવ સુજળ.

પદ્મલેશ્યા :- ગુણ. ૧ થી ૭.

ગુણ૦	ખંધ	ખંધવિરુદ્ધ - અખંધ વગેરે.
ઓઘે	૧૦૮	નરક ૩ આદિ પૂર્વોક્ત ૯ + એકે., ^{૩૩} સ્થાવર, આતપવિના.
૧	૧૦૫	આહારક ૨, જિન. નો અખંધ. નપુંસક ૪ નો ખંધવિરુદ્ધ.
૨	૧૦૧	

આગળ ૭ માં ગુણસ્થાનક સુધી કર્મસ્તવ પ્રમાણે.

(૩૨) નરક ૩ આદિ ૯ પ્રકૃતિઓ પ્રથમ ત્રણ અશુભલેશ્યામાંજ ખંધાય છે. તેથી તેજોલેશ્યામાં ઓઘે કાઠી નાંખી અને ૧ લા ગુણસ્થાનકના અંતે વિરુદ્ધ જતી ૧૬ પ્રકૃતિઓમાંથી આ નવ નીકળી જતા ૧ લા ગુણસ્થાનકે સાત જ પ્રકૃતિઓનો ખંધવિરુદ્ધ બાકી રહે છે.

(૩૩) પદ્મલેશ્યાવાળા જીવો એકે. યોગ્ય કર્મપણુ ન બાંધે. તેથી અહિં એકે., સ્થાવર, આતપ આ ત્રણ પ્રકૃતિ વધારે ઓઘમાં નીકળી જાય.

શુકલલેશ્યા :- ગુણ. ૧ થી ૧૩.

ગુણ૦	ખંધ	ખંધવિરોધ - અખંધ વગેરે.
ઓઘે	૧૦૪	પૂર્વોક્ત ૧૨ + તિર્યંચ ૩, ઉદ્યોત ^{૩૪} કુલ ૧૬ સિવાય.
૧	૧૦૧	આહા. ૨, જિન. નો અખંધ. નપુંસકે ૪ નો ખંધવિરોધ.
૨	૯૭	અનંતાનુખંધિ આદિ ૨૧ ^{૩૫} નો ખંધવિરોધ. ~~અખંધ~~ ૨ આયુષ્યનો અખંધ.
૩	૭૪	

આગળ ૧૩ માં ગુણસ્થાનકે સુધી કર્મસ્તવ પ્રમાણે ખંધ.

ભવ્ય માર્ગણા

(૧) ભવ્ય :- ગુણ. ૧ થી ૧૪. કર્મસ્તવમાં કહ્યા પ્રમાણે ખંધ જાણવો.

(૨) અભવ્ય :- ગુણ. ૧૬.

ગુણ૦	ઓઘે	૧
ખંધ	૧૧૭	૧૧૭

(૩૪) શુકલલેશ્યાવાળા જીવો તિર્યંચયોગ્ય પ્રકૃતિઓ પણ ન ખાંધે. તેથી અહિં તિર્યંચ ૩, ઉદ્યોત વધારે ઓઘમાં નિકળી જાય.

(૩૫) અનંતાનુખંધિ આદિ ૨૫ પ્રકૃતિઓમાંથી તિર્યંચ ૩, ઉદ્યોત પૂર્વે નિકળી ગઈ હોવાથી બાકીની ૨૧ નો અહિં ખંધ-વિરોધ થાય.

સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્તિ

(૧) ઉપશમ સમ્યક્ત્વ :- ગુણ. ૪ થી ૧૧.

ગુણ	૭	૮	૯	૧૦	૧૧
અંધ	૭૭	૭૫	૬૬	૬૨	૫૮

૧૧ માં ગુણ. સુધી કર્મસ્તવ
જેમ.

(૨) ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વ :- ગુણ. ૪ થી ૭

ગુણ	ઓઘે	૪	૫	૬	૭
અંધ	૭૮	૭૭	૬૭	૬૩	૫૬/૫૮

(૩) ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ :- ગુણ. ૪ થી ૧૪.

ગુણ	ઓઘે	૪	૫	૬
અંધ	૭૮	૭૭	૬૭	૬૩

૧૪ માં ગુણ. સુધી
કર્મસ્તવ પ્રમાણે.

(૪) મિથ્યાત્વ :- ગુણ. ૧ હું. અંધ-૧૧૭

(૫) સ્વાસ્વાદન :- ગુણ. ૨ જુ. અંધ-૧૦૧

(૬) મિશ્ર :- ગુણ. ૩ જુ. અંધ-૭૪

(૩૬) ઉપશમ સમ્યક્ત્વમાં રહેલ જીવ આયુષ્ય બાંધતો નથી. તેથી જોયા ગુણ. બંધાતી પ્રકૃતિઓમાંથી જે આયુષ્ય બાદ કરતા ૪ થી ગુણસ્થાનકે ૭૫ બંધાય. આહારકર ૭ મે બંધમાં વધતી હોવાથી ઓઘે જે પ્રકૃતિ વધારી ૭૭ નો અંધ કહ્યો અને ૪ થે આહારક ૨ નો અઅંધ કરીને ૭૫ નો અંધ કહ્યો. આગળ ૫૨ થી ૫૬, ૬૩ કે ૭ મે કર્મસ્તવમાં બતાવ્યા મુજબ બંધાતી પ્રકૃતિઓમાંથી એક દેવાયુષ્ય ઓછું બંધાતું હોઈ એક એક પ્રકૃતિ ઓછી કહી છે.

સંજ્ઞી માર્ગણા

(૧) સંજ્ઞી :- ગુણ. ૧ થી ૧૪.

કર્મસ્તવમાં કદા પ્રમાણે બંધ બાંધવો.

(૨) અસંજ્ઞી :- ગુણ. ૧, ૨.

ગુણ૦	ઓધે	૧	૨
બંધ	૧૧૭	૧૧૭	૧૦૧

આહારી માર્ગણા

(૧) આહારી :-ગુણ ૧ થી ૧૩

કર્મસ્તવમાં કદા પ્રમાણે બંધ બાંધવો.

(૨) ^{૩૦}અણાહારી :-ગુણ. ૧, ૨, ૪, ૧૩, ૧૪.

કાર્મણ કાયયોગ માર્ગણા પ્રમાણે બંધ બાંધવો.

ગુણ૦	ઓધે	૧	૨	૪	૧૩	૧૪
બંધ	૧૧૨	૧૦૭	૬૪	૭૫	૧	૦

(૩૭) અણાહારીપણું કાર્મણ કાયયોગમાં તથા અયોગિપણામાં ૧૪ માં ગુણસ્થાનકે જ હોય છે. તેથી આ માર્ગણામાં કાર્મણકાયયોગ માર્ગણામાં કદા પ્રમાણે ગુણસ્થાનકો તથા બંધ ઉપરાંત ૧૪ માં ગુણસ્થાનકે ૦ બંધ કહ્યો છે.

નમો નમઃ શ્રી ગુરુ પ્રેમસૂરયે

બંધ સ્વામિત્વ (તૃતીય કર્મગ્રંથ)

ગાથા તથા શબ્દાર્થ

વંધવિહાણવિમુક્કં વંદિય સિરિવદ્ધમાણજિણચંદં ।

ગદ્યાહસુ વુચ્છં સમાસઓ વંધસામિત્તં ॥ ૧ ॥

બંધવિધાનથી મુકાએલા શ્રી વર્ધમાનજિનચંદ્રને વંદન કરીને
ગત્યાદિ (માર્ગાણ્યો) વિષે સંક્ષેપમાં બંધના સ્વામિને કહીશ. (ગતિ
આદિ કઈ કઈ માર્ગાણ્યોમાં કયા કયા ગુણુઠાણે કેટલા કર્મો બંધાય
છે તે કહીશ.)

જિણસુરવિહારદુ દેવાચય નિરયસુહુમવિગલતિગં ।

ર્ણગિદિ થાવરાયવ નપુ મિચ્છં હુંડ છેવટું ॥ ૨ ॥

જિન, સુર-વૈકિય-આહારકદ્વિક, દેવાયુષ્ય, નરક-સૂક્ષ્મ વિકલ
૩ એકેન્દ્રિય, સ્થાવર, આત્મ, નપુંસકવેદ, મિથ્યાત્વ, હુંડક, સેવાર્ત.

અણમઝ્ઝાગિહસંઘયણ કુલ્લગનિયદ્વિત્થિદુહગથીણતિગં ।

વજ્ઞોય તિરિદુગં તિરિનરાઝ નરઝલદુગરિસહં ॥ ૩ ॥

અનંતાનુબંધિ (૪), મધ્યમસંસ્થાન-મધ્યમસંઘયણ (૪) કુખગતિ,
નીચગોત્ર, સ્ત્રીવેદ, દુષ્કર્મ-સ્ત્યાનર્ધિ ૩, ઉદ્યોત, તિર્થંચ ૨, તિર્થંચ-
મનુષ્ય-આયુષ્ય, મનુષ્ય-ઔદારિક ૨, વજ્રઋષભનારાયણ સંઘયણ. ૩૮

(આ બે ગાથામાં માત્ર ૫૫ પ્રકૃતિઓનો સંગ્રહ કર્યો છે)

સુરદ્વિગુણવીસવજ્ઞં, દ્વિગસઝ ઓદેણ વંધર્હિ નિરયા ।

તિત્થવિણા મિચ્છિસયં સાસણિ નપુચ્ઝ વિણા છનુર્હ ॥ ૪ ॥

વિણુ અણછવીસમીસે બિસયરિ સમ્મમ્મિ જિણનરાઝજુયા ।

દ્ય રયણાહસુ મંગો પંકાહસુ તિત્થયરહીણો ॥ ૫ ॥

૩૮ આ બે ગાથાઓમાં ૫૫ આવન પ્રકૃતિઓનો અમુકક્રમથી
સંગ્રહ કર્યો છે. આગળ ૫૨ વિચ્છેદ જતી પ્રકૃતિઓ બતાવતી વખતે
વારંવાર બધી પ્રકૃતિઓ કહેવી ન પડે તે માટે આ ગાથાનો ઉપયોગ
કરવાનો છે. જેમકે જિન ૧૧ કહેતો અંહિ જિનથી કર્મશઃ ૧૧ પ્રકૃ-
તિઓ જે લીધી છે તે જાણવી. નપુંસક ૪ કહેતો. નપુંસકથી કહેલ
૪ પ્રકૃતિ જાણવી. આમ આગળ આ ગાથાઓ ઉપયોગમાં આવશે.

સુર ૨ આદિ ૧૯ વિના નારકી ઓઘથી ૧૦૧ બાંધે છે. જિન વિના મિથ્યાત્વે ૧૦૦, સાસ્વાદને નપુંસક ૪ વિના ૯૬, અનંતાનુબંધિ આદિ ૨૬ વિના મિથ્રે (૭૦), સમ્યક્ત્વે (૪ થા શુણ્ણસ્થાનકે) જિન, નરાયુધ્ય સહિત ૭૨, આ પ્રમાણે રત્નપ્રભાઆદિ (૩) નરકમાં બંધ બાણુવો, પંકપ્રભાદિમાં જિનનામસિવાય (આજ પ્રમાણે બંધ બાણુવો.)

અજિનમણુઆઝ ઓહે સત્તમિણ નરદુગુચ્ચ વિણુ મિચ્છે ।

હગનવર્હ સાસાણે તિરિઆઝ નપુંસચવજ્જં ॥ ૬ ॥

સાતમી નરકમાં ઓઘે જિન અને મનુષ્યાયુધ્ય સિવાય (૯૯) મિથ્યાત્વે મનુષ્ય ૨, ઉચ્ચગોત્ર વિના (૯૬) સાસ્વાદને તિર્યાચાયુધ્ય અને નપુંસક ૪ વિના ૯૧ બંધાય.

અણચઢવીસવિરહિઆ, સનરદુગુચ્ચા ય સયરિ મીસદુગે ।

સતરસઢ ઓહિ મિચ્છે, પજ્જતિરિયા વિણુ જિણાહારં ॥ ૭ ॥

અનંતાનુબંધિ આદિ ૨૪ વિના અને મનુષ્ય ૨, ઉચ્ચગોત્ર સહિત ૭૦ પ્રકૃતિ મિશ્રદિકે. (૩ બ ૪ થા શુણ્ણસ્થાનકે બંધાય) પર્થાગ્તા તિર્યાચને જિન અને આહારક વિના ૧૧૭ ઓઘે તથા મિથ્યાત્વે બંધાય.

વિણુ નરયસોલ સાસણિ, સુરાઝ અણણગતીસ વિણુ મીસે ।

સસુરાઝ સયરિ સમ્મે બીયકસાણ વિણા દેસે ॥ ૮ ॥

નરક ૩ આદિ ૧૬ વિના સાસ્વાદને (૧૦૧) દેવાયુધ્ય તથા અનંતાનુબંધિ આદિ ૩૧ વિના મિશ્ર શુણ્ણસ્થાને (૬૯) સમ્યક્ત્વે દેવાયુધ્ય સહિત ૭૦ અને બીજા કષાય ૪ વિના દેશવિરતિમાં (૬૬ પ્રકૃતિ બંધાય).

હય ચઢગુણેસુ વિ નરા, પરમજયાસજિણઓહુ દેસાઈ ।

જિણં હ્વકારસહીણં નવસઢ અપજ્જત્તિરિયનરા ॥ ૯ ॥

મનુષ્ય પણ આ પ્રમાણે ચાર શુભસ્થાનકે બાંધે, પણ અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ મનુષ્ય જિનનામકર્મ સાથે (૭૧) બાંધે તથા દેશવિરતિ આદિ શુભસ્થાનકે ઓધ (કર્મસ્તવમાં કહ્યા મુજબ બંધ બાણવે.) અપર્યાપ્ત (લબ્ધિ) તિર્યચ અને મનુષ્યે જિન ૧૧ વિના ૧૦૬ બાંધે.

નિરયત્ત્વસુરાનવરં, ઓદે મિચ્છે ઇગિંદિતિગસદિયા ।

કર્મદુગે વિ ચ एवं, જિનહીણો જોઈમ્ભવળવળે ॥ ૧૦ ॥

નારકીની જેમ જ દેવ (ને બંધ હોય) પણ ઓધે અને મિથ્યાત્વે એકેન્દ્રિયત્રિક (એકે, સ્થાવર, આત્મ) સહિત બાણવા. પ્રથમે બે દેવલોકમાં પણ આજ પ્રમાણે બ્યારે બ્યોતિષ, ભવનપતિ અને વ્યંતરમાં જિન સિવાય બંધ બાણવે.

રયણુવ સળકુમારાઈ આળચાઈ રજ્જોય ચરરહિયા ।

અપજ્જતિરિયવ્વ નવસયમિગિંદિપુઢવિજ્જલતરુ વિગલે ॥ ૧૧ ॥

રત્નપ્રભાની માફક સનત્કુમારાદિ દેવો બાંધે. આનતાદિ ઉદ્યોત ચતુષ્કે સહિત બાંધે. એકેન્દ્રિય-પૃથ્વીકાય, અપ્કાય, વનસ્પતિકાય અને વિકલે. અપર્યાપ્ત તિર્યચની જેમ ૧૦૬ બાંધે. (ઓધે તથા મિથ્યાત્વે)

છનવહસાસણિ વિણુ સુહુમ તેર કેઈ પુણ મિતિ ચહનવહં ।

તિરિયનરાઝહિં વિણા, તણુપજ્જતિં ન તે જંતિ ॥ ૧૨ ॥

સૂક્ષ્મતેર વિના સાસ્વાદને તેઓ ૬૬ બાંધે, તિર્યચમનુષ્યાયુ-વિના ચોરાણુ બાંધે, એમ કેટલાક (આચાર્યો) કહે છે. કેમકે તેઓ (સાસ્વાદની) શરીર પર્યાપ્ત પૂર્ણ નથી કરતાં.

ઓહુ પળિંદિતસે ગહસસે જિણિકારનરતિગુચ્ચ વિણા ।

મળવયજોગે ઓહોં ચરલે નરમંગુ તમ્મિસ્સે ॥ ૧૩ ॥

પંચેન્દ્રિય અને ત્રસને વિષે ઓધ બંધ બાણવે. ગતિ ત્રસ (તેડકાય; વાયુકાય) ને વિષે જિન ૧૧, મનુષ્ય ૩ ઉદ્યવિના (૧૦૫)

બંધાય. મનોયોગ વચનયોગમાં ઓઘ બંધ, તુષ્ઠા ઓદારિક કાયયોગમાં
અને તેમજ મિત્ર ઓદારિક મિત્રે.

આહારછગવિણોહે ચડદસસડ મિચ્છિ જિણપણગહીણં ।

સાસણિ ચડનવઢવિણા નરતિરિઆઝુ સુદુમતેર ॥ ૧૪ ॥

ઓઘે આહારક ૬ વિના ૧૧૪, મિથ્યાત્વે જિનપ વિના (૧૦૯)
સાસ્વાદને નરતિયંચાચુ અને સૂક્ષ્મ ૧૩ વિના ૯૪ બંધે.

અણચઢ્ઠીસાઢવિણા જિણપણજુય સમ્મિ જોગિણો સાયં ।

વિણુ-તિરિનરાઢ કમ્મે વિ-મિમાહાપ્પુમિ બોહો ॥ ૧૫ ॥

અનંતાનુબંધિ ૨૪ વિના તથા જિન પ સહિત સમ્યક્ત્વે (૭૫)
તથા સયોગીને સાતા બંધાય, કાર્મણુ કાયયોગે તિયંચ-નરાયુબ્યે
વિના આ જ પ્રમાણે તથા આહારક ૨ મા ઓઘબંધ બાણુવો.

સુરોહો વેરવ્વે તિરિયનરાચરહિઓ ય તમ્મિસ્સે ।

વેયતિગાઢમ ક્કિયતિય કસાય નવ દુ ચડ પંચ ગુણા ॥ ૧૬ ॥

વૈક્રિય કાયયોગમાં દેવનો ઓઘબંધ કહેવો. વૈક્રિયમિશ્રમાં તિયંચ
નરાયુબ્યે રહિત બાણુવો. વેદ ૩, પહેલા-ખીબ-ત્રીબ કષાયમાં ક્રમશઃ
નવ, બે, ચાર, પાંચ ગુણુસ્થાનકે હોય છે.

સંજલ્લણતિગે નવદસ, લોમે ચડ અજઢ દુતિ અનણતિમે ।

બારસ અબક્કુચક્કુસુ, પઠમા અહાવા ચરમચઢ્ઠ ॥ ૧૭ ॥

સંજવલનત્રિકમાં પ્રથમના નવ, લોભમાં દશ, અવિરતિમાં ચાર,
અજ્ઞાનત્રિકમાં બે અથવા ત્રણ, અચક્કુદર્શન અને ચક્કુદર્શનમાં પહેલા
બાર, તથા યથાખ્યાતમાં છેલ્લા ચાર (૧૧ થી ૧૪) ગુણુસ્થાનકે
હોય છે.

મણનાણિ સગે અપાઈ, સમહયે ચડ દુઝિ પરિહારે ।

કેવલદુગિ દો ચરમાઢ્ઠચાઢ્ઠ અહિ સુબોહિ દુગે ॥ ૧૮ ॥

મનઃપર્યવજ્ઞાની જે પ્રમત્તાદિ સાત, સામાયિક-છેદોપસ્થાપનીયમાં ચાર, પરિહારવિશુદ્ધિમાં બે, કેવળદ્વિકમાં છેલ્લા બે અને મતિજ્ઞાન, શ્રુતજ્ઞાન તથા અવધિદ્વિકમાં અવિરતિ આદિ નવ (૪ થી ૧૨) શુભસ્થાનકે હોય છે.

અહરવસમિ ચરવેયગિ, ચરવેય ઇન્કાર મિચ્છતિગિદેસે ।

સુદ્ધિમિ સઠાણં તેરસ, આહારગિ નિયનિયગુણોહો ॥ ૧૯ ॥

ઉપશમ સમ્યક્ત્વે આઠ (૪ થી ૧૧) વેદકમાં ચાર (૪ થી ૭) ક્ષાયિકમાં અગ્યાર (૪ થી ૧૪) મિથ્યાત્વત્રિકમાં (મિથ્યાત્વે, સાસ્વાદને મિથ્રે) દેશવિરતિમાં, સૂક્ષ્મસંપરાયમાં પોતપોતાનું શુભસ્થાનક તથા આહારીને તેર શુભસ્થાનક હોય છે. તથા આ બધી માર્ગભ્રામ્યોમાં (વેદથી પ્રારંભી અહિં સુધીની) પોતપોતાના શુભસ્થાનકોમાં ઓઘ-બંધ (કર્મસ્તવમાં કહ્યા મુજબનો) બાણવો.

પરમુવસમિ વદંતા આઠ ન વંધંતિ તેણ અજગુણે ।

દેવમણુઆઠીણો, દેસાદ્ધિમુ પુણ સુરાઠ વિના ॥ ૨૦ ॥

પરંતુ ઉપશમ સમ્યક્ત્વમાં વર્તતા ભુવો આયુષ્ય બાંધતા નથી તેથી તેને અવિરત શુભસ્થાનકે દેવ-મનુષ્યાયુષ્ય ન્યૂન બંધ બાણવો તથા દેશવિરતિ આદિમાં દેવાયુષ્ય વિના (ઓઘબંધ) બાણવો.

ઓહે અદ્વારસયં આહારદુગૂણ આઈલેસ તિગે ।

તં તિત્યોણં મિચ્છે, સાણાદ્ધિમુ સવ્વહિં ઓહો ॥ ૨૧ ॥

પ્રથમ ત્રણ દેશ્યામાં આહારક ૨ વિના ઓઘે ૧૧૮ મિથ્યાત્વે તીર્થંકર નામ વિના (૧૧૭), તથા સાસ્વાદનાદિ સર્વે શુભસ્થાનકોમાં (બધી દેશ્યામાં) ઓઘબંધ (કર્મસ્તવમાં કહ્યા પ્રમાણેનો) બાણવો.

તેઠ નરયનવૂણા ઉજ્જાયચ્ચનરયવારવિણુ સુક્કા ।

વિણુ નરયવાર પમ્હા, અજિણાદ્ધિમુ સવ્વહિં ॥ ૨૨ ॥

તેજોલેશ્યામાં નરકાદિ નવ વિના (૧૧૧), શુકલલેશ્યામાં નરકઃ ૧૨, ઉદ્યોત ૪ વિના (૧૦૪) તથા પદ્મલેશ્યામાં નરક ૧૨ વિનાઃ (૧૦૮) આ બધાજ જિનને આહારક ૨ સિવાય મિથ્યાત્વે (ભાકીની પ્રકૃતિએ) બાંધે.

સર્વગુણમર્વસન્નિસુ, ઓહુ અમર્વા અસન્નિ મિચ્છસમા ।

સાસણિ અસન્નિ સન્નિવ્વ કમ્મણમંગો અણાહારે ॥ ૨૩ ॥

બળ્ય અને સંસી માર્ગણીમાં સર્વગુણ સ્થાનકે ઓધ બંધ, અબળ્ય અને અસંસીને મિથ્યાત્વીની માફક તથા સાસ્વાદને અસંસીને સંસી જેમ તથા અણાહારીમાં કાર્મણ કાયયોગનો ભંગ જાણવો.

તિસુ દુસુ સુક્કાદ્ગુણા, ચહસગ તેરત્તિ બંધસામિત્તં ।

દેવિંદ્રસૂરિલિહિયં, નેયં કમ્મત્થયં સોહં ॥ ૨૪ ॥

૧ લી ત્રણ લેશ્યા, બે લેશ્યા અને શુકલલેશ્યામાં ક્રમશઃ ૪, ૭, ૧૩ ગુણસ્થાનક હોય છે. દેવેન્દ્રસૂરિએ લખેલો આ બંધસ્વામિત્વ કર્મસ્તવ સાંભળીને જાણવો.

શ્રી શંખેશ્વરપાર્શ્વનાથાય નમો નમઃ

નમો નમઃ શ્રી ગુરુપ્રેમસૂર્યે ।

ષડશીતિ [પદાર્થ સંગ્રહ]

[ચતુર્થ કર્મગ્રંથ]

વિષય :—

- (i) જીવસ્થાનક વિષે :— ગુણસ્થાનક, યોગ, ઉપયોગ, લેશ્યા, બંધ, ઉદય, ઉદીરણા સત્તા - ૮ દ્વાર.
- (ii) માર્ગણાસ્થાનક વિષે :— જીવલેદ, ગુણસ્થાનક, યોગ, ઉપયોગ, લેશ્યા, અદ્યખડુત્વ - ૬ દ્વાર.
- (iii) ગુણસ્થાનક વિષે :— જીવસ્થાનક, યોગ, ઉપયોગ, લેશ્યા બંધહેતુ, બંધ, ઉદય, ઉદીરણા, સત્તા, અદ્યખડુત્વ, - ૧૦ દ્વાર આ ઉપરાંત
- (iv) ઉપશમાદિ છ ભાવો.
- (v) તથા સંખ્યાત, અસંખ્યાત, અનંતનુ સ્વરૂપ.

આટલા વિષયોનું વર્ણન ષડશીતિ નામના આ ચોથા કર્મ-ગ્રંથમાં કરવાનું છે.

૧ :—

- (i) ચંદસજિયઠાણેસું ચંદસગુણઠાગાણિ જોગા ય ।
ઉવયોગ લેસ બંધુદયદીરણાસંત અદ્દ પપ ॥
- (ii) ચંદસમગ્ગઠાણેસુ મુલપપ્પસું વિસટ્ઠિયરેસુ ।
જીયગુણ જોગુવઓગા લેસપ્પબહુ ચ છટ્ટાણા ॥
- (iii) ચંદસગુણઠાણેસું જાયજોગુવઓગ લેસબંધાય ।
બંધુદયુદીરણાઓ સંતપ્પબહુ ચ દસઠાણા ॥

જીવ સ્થાનક

જીવો જેમાં રહે છે તે અવાંતર લેદો તે જીવસ્થાનક^૧

કુલ જીવસ્થાનકો ચૌદ છે.

ચૌદે જીવસ્થાનકે ગુણસ્થાનકાદિનો કોઠો

જીવસ્થાનક	ગુણ- સ્થાનક	ચોગ	ઉપચોગ	લેશ્યા
અપર્યા. સૂક્ષ્મ એકે.	૧	ઔદા. મિશ્ર, કાર્મણ ^૪	૨ અજ્ઞાન ^૮ , અચક્ષુદર્શન	૧લી ત્રણ ^{૧૨}
,, બાહર એકે.	૧, ૨ ^૨	,,	,,	૧લી ચાર
,, બેધન્દ્રિય	,,	,,	,,	૧લી ત્રણ
,, તેધન્દ્રિય	,,	,,	,,	,,
,, ચતુરિન્દ્રિય	,,	,,	,,	,,
,, અસંજી પંચે.	,,	,,	,,	,,
,, સંજી પંચે	૧, ૨, ૪ ^૩	ઔ. મિશ્ર, વૈક્રિય મિશ્ર ^૫ . કાર્મણ	૩ જ્ઞાન, ૩અ- જ્ઞાન અચક્ષુ, અવધિદર્શન ^{૧૦}	છ લેશ્યા
પર્યાપ્તા સૂક્ષ્મ એકે.	૧	ઔદારિક કાયચોગ	૨ અજ્ઞાન, અચક્ષુ દર્શન	૧લી ત્રણ
,, બાહર એકે.	૧	ઔદા., વૈક્રિય-૨૬.	,,	,,
,, બેધન્દ્રિય	૧	ઔદા, વ્યવહાર, વચનચોગ ^૯	,,	,,
,, તેધન્દ્રિય	૧	,,	,,	,,
,, ચતુરિન્દ્રિય	૧	,,	૨ અજ્ઞાન ^{૧૧} ૨ દર્શન	,,
,, અસંજી પંચે.	૧	,,	,,	,,
,, સંજી પંચે.	૧ થી ૧૪	સર્વે ચોગ ^૮	સર્વ ઉપચોગ	છ લેશ્યા

૧. જીવન્તિ-ચચાયોગ્યં પ્રાણાન્ ધારયન્તીતિ જીવા પ્રાણિનઃ
શરીરમ્ભૂત ઇતિ પર્યાયાઃ, તેષાં જીવાનાં સ્થાનનિ-

સૂક્ષ્માપર્યાપ્તૈકેન્દ્રિયત્વાદયોઽવાન્તરવિશેષાઃ તિષ્ઠન્તિ

જીવા एषु इति कृत्वा जीवस्थानानि ॥ ૧ ॥

૨, ૩ :—સાસ્વાદન ગુણસ્થાનકવર્તી જીવો કાલ કરીને બાહર પૃથ્વીકાય, અપકાય, વનસ્પતિકાય તથા વિકલેન્દ્રિયાદિમાં આ ગુણસ્થાનક લઈને જાય છે. તેથી ત્યાં તેમને અપર્યાપ્તાવસ્થામાં ૨ જુ' ગુણસ્થાનક અવપકાલ માટે હોય છે.

પ્રશ્ન :—સાસ્વાદન ગુણસ્થાનકે કાળ કરનાર બાહર પર્યાપ્ત પૃથ્વીકાય આદિમાં જાય છે તેમ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે, તો અહીં અપર્યાપ્તા બાહર એકે. આદિમાં બીજું ગુણસ્થાનક કેવી રીતે ઘટે ?

ઉત્તર :—સાસ્વાદન ગુણસ્થાનકે કાળ કરી બાહર પર્યાપ્ત પૃથ્વીકાય આદિમાં જાય છે, એમ જે કહ્યું છે ત્યાં લઙ્ગિધ પર્યાપ્તા સમજવાના છે. આ લઙ્ગિધ પર્યાપ્તા પૃથ્વીકાય આદિને પણ ઉત્પત્તિથી દેશોન છ આવલિકા જેટલા પ્રારંભના કાલમાં એટલે અપર્યાપ્તાવસ્થામાં જ બીજું ગુણસ્થાનક હોય છે. અપર્યાપ્તાવસ્થામાં રહેલા લઙ્ગિધ પર્યાપ્તા જીવોને કરણ અપર્યાપ્તા કહેવાય છે. અહીં અપર્યાપ્તા એકે. આદિ જીવસ્થાનકોમાં કરણ અપર્યાપ્તાની પણ ભેગી વિવક્ષા છે તેથી અપર્યાપ્તા બાહર એકે. આદિમાં ૧ હું ૨ જુ' ગુણસ્થાનક કહ્યું છે. આજ રીતે અપર્યાપ્તા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયને વધારામાં ૪ જુ' ગુણસ્થાનક પણ જાણવું. પણ અવિરતિ સમ્યગ્દષ્ટિ જીવ એકે. આદિમાં જતો નર્થ માત્ર સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયમાં જ જાય છે તેથી અપર્યાપ્તા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયને જ વધારામાં ૪ જુ' ગુણસ્થાનક કહ્યું છે બાકીના અપર્યાપ્તામાં નહિ.

૪. અપર્યાપ્તા સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયથી અપર્યાપ્તા અસંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિય સુધી છ એ જીવસ્થાનકોમાં વિચલગતિમાં તથા ઉત્પત્તિના પ્રથમ સમયે કાર્મણ કાયયોગ હોય છે. બાકીના સમયે ઔદારિકમિશ્રકાય-યોગ હોય છે.

મતાંતરે :—શરીર પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયા પછી અપર્યાપ્તાવસ્થામાં પણ મનુષ્ય તિર્થંચને ઔદારિક કાયયોગ તથા કેવ-નારકીને વૈકિય કાયયોગ કેટલાક આચાર્યો માને છે.

૫. દેવતાઓને અપર્યાપ્તાવસ્થામાં વૈક્રિય મિશ્રયોગ હોય છે તેથી અપર્યાપ્તા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયમાં તે વધાર્યો.

૬. બાહર પર્યાપ્તા વાયુકાયને વૈક્રિય લઘિ હોય છે અને તે દ્વારા વૈક્રિય શરીર બનાવે ત્યારે વૈક્રિયમિશ્ર તથા વૈક્રિય કાયયોગ હોય છે તેથી આ બે યોગ બાહર પર્યાપ્તા એકે.માં વધારે કહ્યાં.

૭. વિકલેન્દ્રિયને રસનેન્દ્રિય વધતા ઔદા. કાયયોગ ઉપરાંત અસત્ય - અમૃષા (વ્યવહારી) વચન યોગ વધે છે.

૮. પર્યાપ્તા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયમાં વૈક્રિય મિશ્ર કાયયોગ સંયતાદિને ઉત્તર વૈક્રિય કરતા તથા ઔદા. મિશ્ર અને કાર્મણ કાયયોગ કેવળી ભગવન્તોને સમુદ્ધાત કરતા હોય છે.

૯. ૨ અજ્ઞાન - મતિઅજ્ઞાન, શ્રુતઅજ્ઞાન.

૧૦. અપર્યાપ્તા અવસ્થામાં સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોને અજ્ઞાનને બદલે જ્ઞાન હોય છે તથા દેવતાઓમાંથી અવધિજ્ઞાન કે વિભંગજ્ઞાન લઈ આવનારને અપર્યાપ્તાવસ્થામાં તે હોય છે. વળી અવધિજ્ઞાન જોડે અવધિદર્શન પણ હોય તેથી ૮ ઉપયોગ કહ્યા છે.

૧૧. પર્યાપ્ત ચક્રિન્દ્રિયને પર્યાપ્તિ પૂર્ણ થયા પછી ચક્ષુદર્શન થતું હોવાથી ચાર ઉપયોગ થયા.

૧૨. તેજો લેશ્યા સાથે ચ્યવીને એકેન્દ્રિયમાં ઉત્પન્ન થનાર દેવોને ઉત્પત્તિના પ્રથમ સમયથી અંતર્મુહૂર્ત સુધી તેજો લેશ્યા હોય છે તેથી બાહર અપર્યાપ્તા એકેન્દ્રિયમાં ચાર લેશ્યા બતાવી છે પણ ને શુક્લ લેશ્ય વાલા દેવો એકે. માં ઉત્પન્ન થતા જ નથી. તેથી એકે. માં પણ ને શુક્લ લેશ્યા હોતી નથી.

ગુણસ્થાનક	બંધ	ઉદય	ઉદીરણા	સત્તા
અપર્યા. સૂક્ષ્મ એકે.	૭/૮ ^{૧૩}	૮	૮/૭ ^{૧૬}	૮
,, બાહર એકે.	,,	,,	,,	,,
,, બેઘન્દ્રિય	,,	,,	,,	,,
,, તેઘન્દ્રિય	,,	,,	,,	,,
,, ચક્રિન્દ્રિય	,,	,,	,,	,,
,, અસંસી પંચે.	,,	,,	,,	,,
,, સંસી પંચે.	,,	,,	,,	,,
અપર્યા. સૂક્ષ્મ એકે.	,,	,,	,,	,,
,, બાહર એકે.	,,	,,	,,	,,
,, બેઘન્દ્રિય	,,	,,	,,	,,
,, તેઘન્દ્રિય	,,	,,	,,	,,
,, ચક્રિન્દ્રિય	,,	,,	,,	,,
,, અસંસી પંચે.	,,	,,	,,	,,
,, સંસી પંચે.	૮,૭,૬,૧,૦ ^{૧૪}	૮,૭,૪ ^{૧૫}	૮,૭,૬,૫,૨ ^{૧૭}	૮,૭,૪ ^{૧૮}

૧૩. આયુષ્ય બંધાતુ હોય ત્યારે આઠ, તે સિવાય સાત.

૧૪. આયુષ્ય બંધ કાલે ૮ નો બંધ ગુણ. ૧ થી ૭ (૩ જ સિવાય) ૩ જે ૭ જ બંધાય. આયુષ્ય બંધ ન થાય ત્યારે ૭ નો બંધ. ગુણ. ૧ થી ૬ સુધી. ૧૦ માં ગુણસ્થાનકે ૬ નો બંધ. ૧૧ થી ૧૩ ગુણસ્થાનકે ૧ નો બંધ ૧૪મે ૦.

૧૫. ૧ થી ૧૦ ગુણસ્થાનક સુધી ૮ નો ઉદય, ૧૧ મા ૧૨ મા ગુણસ્થાનકે ૭ નો ઉદય, ૧૩ માં ૧૪ મા ગુણસ્થાનકે ૪ નો ઉદય.

૧૬. આયુષ્યકર્મની છેલ્લી આવલિકામાં તેની ઉઠીરણા થતી નથી તેથી તે ટાઇમે ૭ ની ઉઠીરણા.

૧૭. ૧ થી ૬ ગુણુસ્થાનક સુધી (૩ જા સિવાય) ૭ કે ૮, ૩ જે ૮, ૭ થી ૧૦ માંની એક આવલિકા બાકી રહે ત્યાં સુધી ૬, ૧૦ માની છેલ્લી આવલિકાથી ૧૨ માની એક આવલિકા બાકી રહે ત્યાં સુધી ૫, ૧૨ માની છેલ્લી આવલિકા તથા ૧૩ મેં ૨ ની ઉઠીરણા,

૧૮. ૧ થી ૧૧ સુધી ૮, ૧૨ મેં ૭, ૧૩ મેં ૧૪ મેં ૪ ની સત્તા.

માર્ગણુસ્થાનક

૧. માર્ગણુસ્થાનકે જીવભેદ

માર્ગણુસ્થાનક

દેવગતિ, નરકગતિ, મતિ-શ્રુત
-અવધિજ્ઞાન, વિભંગજ્ઞાન, અવધિ
દર્શન, પદ્મ-શુક્લ લેશ્યા, ઉપશમ
-ક્ષયોપશમ-ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ,
સંજ્ઞી-(૧૩)

મનુષ્યગતિ — (૧)

તેજોલેશ્યા — (૧)

અસંજ્ઞી — (૧)

ત્રસકાય — (૧)

તીર્થંચ ગતિ, કાયયોગ, નપું-
સકપેદ, ચાર કષાય, મતિ-શ્રુત
અજ્ઞાન, અવિરતિ, અચક્ષુદર્શન,
કૃષ્ણ-નીલ કાપોત લેશ્યા, લવ્ય,
અલવ્ય, મિથ્યાત્વી, આહારી (૧૮)

જીવસ્થાનક

પર્યાપ્તા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય

૧^૯અપર્યાપ્તા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય (૨)

પર્યાપ્તા-અપર્યાપ્તા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય
અપર્યાપ્તા અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય^{૨૦}-(૩)

પર્યાપ્તા-અપર્યાપ્તા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય.
અપર્યાપ્તા બાહર એકે. — (૩)

પર્યાપ્તા-અપર્યાપ્તા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય
^{૨૧}સિવાયના (૧૨)

એકેન્દ્રિયના ચાર સિવાય (૧૦)

ચૌદ જીવસ્થાનક (૧૪)

માર્ગણસ્થાનક

સ્થાવર-પ એકેન્દ્રિય - (૬)

બેઈન્દ્રિય — (૧)

તેઈન્દ્રિય — (૧)

ચત્તરિન્દ્રિય — (૧)

મનોયોગ, મનઃપર્યવજ્ઞાન,
કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, ૬ સંયમ,
મિશ્ર સમ્યક્ત્વ (૧૧)

વચનયોગ — (૧)

ચક્ષુદર્શન — (૧)

પુરૂષ વેદ, સ્ત્રી વેદ, પંચે
જાતિ — (૩)

અણાહારી — (૧)

સાસ્વાદની — (૧)

જીવસ્થાનક

પર્યાપ્તા-અપર્યાપ્તા સૂક્ષ્મ એકે.

પર્યાપ્તા-અપર્યાપ્તા આદર એકે. (૪)

પર્યાપ્તા-અપર્યાપ્તા બેઈ. (૨)

પર્યાપ્તા-અપર્યાપ્તા તેઈન્દ્રિય (૨)

પર્યાપ્તા-અપર્યાપ્તા ચત્તરિન્દ્રિય (૨)

પર્યાપ્તા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય (૧)

પર્યાપ્તા બેઈન્દ્રિયથી પર્યાપ્તા સંજ્ઞી
પંચેન્દ્રિય સુધી (૫)

પર્યાપ્તા ચત્તરિન્દ્રિયથી પર્યાપ્તા સંજ્ઞી
પંચે.^{૨૨} (૩) અથવા ત્રણે અપ-
ર્યાપ્તા સાથે (૬)

પર્યા. સંજ્ઞી-અસંજ્ઞી પંચે.^{૨૩}

અપર્યા. સંજ્ઞી-અસંજ્ઞી પંચે (૪)

અપર્યાપ્તા-૭ + પર્યાપ્તા સંજ્ઞી
પંચે.^{૨૪} (૮)

અપર્યાપ્ત ૬ (સૂક્ષ્મ એકે. સિવાય)
તથા પર્યાપ્તા સંજ્ઞી પંચે.^{૨૫} (૭)

૧૬. અહીં લખેલ પર્યાપ્તા પણ કરણથી અપર્યાપ્તા જાણવા.

૨૦. સંભૂચિર્લમ મનુષ્યનો સમાવેશ અપર્યાપ્તા અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયમાં થાય છે.

૨૧. સૂક્ષ્મ બાહર એકેન્દ્રિયથી અસંજી પંચેન્દ્રિય સુધીના પર્યાપ્તા અપર્યાપ્તા બધાજ જીવોને મન હોતુ નથી. તેથી તેઓ અસંજી કહેવાય છે.
૨૨. ચંદ્રિરિન્દ્રિયાદિને ઇન્દ્રિયપ્રાપ્તિ પૂર્ણ થયા પછી બાકીની પર્યાપ્તિઓ અપૂર્ણ હોવા છતાં ચક્ષુદર્શન કેટલાક આચાર્યો માને છે તેથી તેમના મતે ત્રણ અપર્યાપ્તા જીવસ્થાનકો પણ અહીં જાણવા. અપર્યાપ્તાથી અહીં કરણ અપર્યાપ્તા પણ લઘિ પર્યાપ્તા જાણવા.
૨૩. અહીં પણ અપર્યાપ્તાથી કરણ અપર્યાપ્તા જાણવા પણ લઘિથી પર્યાપ્તા જાણવા. કેમ કે લઘિ અપર્યાપ્ત જીવોને માત્ર નપુંસક વેદ જ હોય છે. અહીં દ્રવ્યવેદની અપેક્ષાએ ચાર જીવસ્થાનક જાણવા, તથા મતાંતરે ભાવ વેદની અપેક્ષાએ પણ ચાર જીવસ્થાનક જાણવા.
૨૪. સાતે અપર્યાપ્તાને વિગ્રહગતિમાં અણાહારીપણું હોય છે. તથા કેવળજ્ઞાની ભગવંતોને સમુદ્ધવાતમાં કાર્મણ કાયયોગે (૩, ૪, ૫ સમયે) તથા અયોગી કેવળીને પણ અણાહારીપણું હોય છે. તેથી પર્યાપ્તા સંજી પંચે. જીવભેદ પણ આ માર્ગણમાં કહેલ છે.
૨૫. સાસ્વાદનવાળા કાળ કરીને સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયમાં જતા નથી તેથી અપર્યાપ્તા છ જ જીવ ભેદ કહ્યા છે.

અપર્યાપ્તસૂક્ષ્મૈકેન્દ્રિયેऽપિ ન સાસાદનસમ્ભવઃ

સાસાદનસ્ય મનાક્ શુભપરિણામરુપત્વાત્,

મહાસંકિલ્પપરિણામસ્ય ચ સૂક્ષ્મૈકેન્દ્રિયમધ્યે

ઉત્પાદાભિધાનાત્ ઇતિ ।

ચતુર્થ કર્મગ્રંથ ગા. ૩ ની ટીકા

અપર્યાપ્તા સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયમાં સાસ્વાદનનો સંભવ નથી કેમ કે સાસ્વાદન કંઈક શુભ પરિણામ રૂપ છે, જ્યારે મહાસંકિલ્પ પરિણામી જીવની જ સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયમાં ઉત્પત્તિ કહી છે.

માર્ગણુસ્થાનકે ગુણુસ્થાનક

માર્ગણુસ્થાનક	ગુ.સ્થા.	માર્ગણુસ્થાનક	ગુ.સ્થા.
તિર્થંત્ર ગતિ	૧ થી ૫	કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન	૧૩, ૧૪
દેવ ગતિ-નરક ગતિ	૧ થી ૪	મતિજ્ઞાનાદિ-૩, અવધિદર્શન ^{૨૮}	૪ થી ૧૨
મનુષ્ય ગતિ, સંસ્રી, પંચે	૧ થી ૧૪	ઉપશમ સમક્રિત	૪ થી ૧૧
લવ્ય, ત્રસ		ક્ષયોપશમ,,	૪ થી ૭
એકેન્દ્રિક વિકલેન્દ્રિક	૧, ૨	ક્ષાયિક,,	૪ થી ૧૪
પૃથ્વી. અપ. વનસ્પતિકાય		મિથ્યાત્વ	૧ લુ
તેઉ-વાઉકાય, અલવ્ય	૧	સાસ્વાદન	૨ જુ
ત્રણ વેદ, ત્રણ કષાય	૧ થી ૬	મિશ્ર	૩ જુ
લોભ	૧ થી ૧૦	દેશવિરતિ	૫ મુ
અવિરતિ	૧ થી ૪	સૂક્ષ્મ સંપરાય ચારિત્ર	૧૦ મુ
અજ્ઞાન ત્રિક ^{૨૭}	૧ થી ૨ કે ૩	મનોયોગ, વચનયોગ, કાયયોગ	૧ થી ૧૩
અક્ષુ-અચક્ષુદર્શન	૧ થી ૧૨	આહારી, શુક્લ લેશ્યા	
યથાખ્યાત	૧૧ થી ૧૪	કૃષ્ણ-નીલ-કાષેત લેશ્યા	૧ થી ૬
મનઃપર્યવજ્ઞાન	૬ થી ૧૨	તેજ-પદ્મ લેશ્યા	૧ થી ૭
સામાયિક છેદોપસ્થાપનીય	૬ થી ૬	અણાહારી	૧, ૨, ૪, ૧૩, ૧૪
પરિહાર વિશુદ્ધિ	૬, ૭	અસંસ્રી	૧, ૨.

૨૬. ૨૭. ગુણુસ્થાનકો બાબતમાં સિદ્ધાંત તથા કર્મત્રય વચ્ચે થોડા મતાંતરો છે જે નીચે મુજબ છે.

(૧) સિદ્ધાંતમાં એકેન્દ્રિકને ૧ લુ ગુણુસ્થાનક જ માન્યુ છે, જ્યારે કર્મત્રયમાં સાસ્વાદન પણ માન્યુ છે.

(૨) સિદ્ધાંતમાં સાસ્વાદને જ્ઞાન મન્યુ છે અને તે અપેક્ષાએજ વિકલેન્દ્રિકને પણ જ્ઞાની કહ્યા છે, જ્યારે કર્મત્રયમાં એકેન્દ્રિક-વિકલેન્દ્રિકને સાસ્વાદન માનવા છતાં તેમને અજ્ઞાન જ માન્યુ છે તેથી અજ્ઞાન ત્રિકમાં ૨ કે ૩ ગુણુ માન્યા છે.

સાસનભાવે નાળં વિઙ્ગવાહારગે ડરલમિરસં,
નેગિંદિસુ સાસાણો, નેહાહિગયં સુયમયંપિ

૪ થો કર્મત્રય ગાથા ૪૯.

સાસ્વાદન ભાવમાં જ્ઞાન, તથા વૈકિય અને આહારકમાં
ઔદારિક મિશ્ર પ્રારંભકાળે એકેન્દ્રિયમાં સાસ્વાદન નહીં
એવી શ્રુતની માન્યતા અહીં સ્વીકારી નથી.

સિદ્ધાંતમાં સાસ્વાદન ભાવે જ્ઞાન કહ્યું છે તે અપેક્ષાએ જ વિકલેન્દ્રિયને જ્ઞાની કહ્યા છે.

“વેદંદિયાળં મંતે । કિં નાળી અન્નાળી ?

ગોયમા નાળી વિ અન્નાળી વિ । જે નાળી તે નિયમા

દુનાળી આમિણિચોદિયનાળી સુયનાળી ।

‘જે અન્નાળી તે વિ નિયમા દુ અન્નાળી તં જહા-મદઅન્નાળી સુયઅન્નાળી’

ભગ. ૨૧૦ ૮. ૩

હે ભગવાન-એકેન્દ્રિયો જ્ઞાની કે અજ્ઞાની છે ?

ગૌતમ જ્ઞાની પણ છે, અજ્ઞાની પણ છે, જે જ્ઞાની છે
તે નિયમા એ જ્ઞાની આભિનિબોધક જ્ઞાની, શ્રુતજ્ઞાની
જે અજ્ઞાની છે તે પણ નિયમા એ પ્રકારના અજ્ઞાની છે
મતિ અજ્ઞાની શ્રુતઅજ્ઞાની.

વેદંદિયસ દો નાળા કહં લઘ્મંતિ ?

મળ્લ-સાસાંયણં પહુચ્ચ તસાપજ્જંતયસ દો નાળા લઘ્મંતિ ઇતિ ।

પ્રજ્ઞાપના ટીકા.

એકેન્દ્રિયને એ જ્ઞાન કેવી રીતે પ્રાપ્ત થાય છે ? તે
કહે છે કે સાસ્વાદનને આશ્રીને અપર્યાપ્તા એકેન્દ્રિયને એ
જ્ઞાન પ્રાપ્ત થાય છે.

સિદ્ધાંતમાં સાસ્વાદનની અપેક્ષાએ વિકલેન્દ્રિયને જ્ઞાની માનવાના
કારણે સાસ્વાદને જ્ઞાનસિદ્ધ થતા અજ્ઞાનત્રિકમાં પણ ૧ છું જ શુણ્ણસ્થાનક

નહી થાય છે જ્યારે કર્મઅંશમાં બે અને મતાંતરે ત્રણ ગુણુસ્થાનક અજ્ઞાનત્રિકમાં સિદ્ધ થાય છે.

દુતિ અન્નાણતિગે-ચતુર્થ કર્મઅંશ ગાથા-૨૦

પ્રથમ મત:-ત્રીજા ગુણુઠાણે અજ્ઞાન સાથે જ્ઞાન મિશ્રિત હોય છે. તેથી એકાંતે અજ્ઞાન જ નથી પણ જ્ઞાનનો અંશ હોય છે તેથી અજ્ઞાનત્રિકમાં ૩ ગુણુસ્થાનક નહીં એટલે ૧ હુ ૨ બુ જ ગુણુસ્થાનક હોય.

જ્ઞાનલેશસદ્ભાવતો ન મિશ્રગુણસ્થાનકમજ્ઞાનત્રિકે લભ્યતે
इत्येके प्रतिपादयन्ति तन्नतमविकृत्यास्माभिरपि द्वे इत्युक्तम् ।

જ્ઞાનના અંશના સદ્ભાવના કારણે મિશ્ર ગુણુસ્થાનક અજ્ઞાનત્રિકમાં પ્રાપ્ત થતુ નથી એમ કેટલાક (આચાર્યો) પ્રતિપાદન કરે છે તેના મતના આધારે અમે પણ બે જ્ઞાન કહ્યા છે.

દ્વિતીય મત:-જ્ઞાન મિશ્રિત અજ્ઞાન પણ અજ્ઞાન જ કહેવાય છે કેમકે શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ સહિત હોય તો જ જ્ઞાન કહેવાય, નહીતર બે અશુદ્ધ સમ્યક્ત્વમાં પણ જ્ઞાન કહેા તો સાસ્વાદનીને પણ જ્ઞાન માનવુ પડશે જ્યારે સાસ્વાદનીને તો અજ્ઞાની કહેલા જ છે.

यद्यपि “मिस्सम्मी वामिस्सा” (पञ्च संग्रह गा. २०)

इति वचनाद् ज्ञानव्यामिश्राण्यज्ञानानि प्राप्यन्ते न शुद्धाज्ञानानि
तथापि तान्यज्ञानान्येव, शुद्धसम्यक्त्वमूलत्वेनात्र ज्ञानस्य

प्रसिद्धत्वात्, अन्यथा हि यद्यशुद्धसम्यक्त्वस्यापि

ज्ञानमभ्युपगम्यते तदा सासादनस्यापि ज्ञानાભ્યુપગમઃ સ્યાત્

न चैतदस्ति, तस्याज्ञानित्वेनानन्तरमेवेह प्रतिपादितत्वात्

तस्मादજ્ઞાનત્રિકે પ્રથમગુણસ્થાનકત્રયમવાપ્યતે ॥

ચતુર્થ કર્મઅંશ ગાથા ૨૦ ની ટીકા.

જો કે “મિશ્રને વિષે મિશ્ર (જ્ઞાન-અજ્ઞાન)” વચનથી જ્ઞાનથી મિશ્રિત અજ્ઞાન હોય છે. પરંતુ શુદ્ધ અજ્ઞાન નથી છતાં તે પણ અજ્ઞાન જ છે, કેમકે શુદ્ધ સમ્યક્ત્વ મૂલ તરીકે જ જ્ઞાન પ્રસિદ્ધ છે. જો અશુદ્ધ સમ્યક્ત્વને પણ જ્ઞાન સ્વીકારો તો સાસ્વાદનને પણ જ્ઞાન સ્વીકારવું પડશે. પણ તેમ નથી કેમકે તેને (સાસ્વાદનને) અજ્ઞાની તરીકે અહીં જ પૂર્વે બતાવેલ છે. તેથી અજ્ઞાનત્રિકમાં પ્રથમ ત્રણ ગુણ-સ્થાનક જ પ્રાપ્ત થાય છે.

આ બે મતો કર્મઞ્ચના છે.

૨૮. (૩) સૂત્રમાં અવધિદર્શન પ્રથમ ગુણસ્થાનકથી કહેલું છે જ્યારે કર્મઞ્ચકારોએ ૪ થા ગુણસ્થાનકથી અવધિદર્શનને માન્યુ છે.

“અજયાઈ નવ મહુઓહિ દુને”

અતુથું કર્મઞ્ચ ગા. ૨૧

મતિશ્રુત અને અવધિદ્વિકમાં અવિરતિ આદિ નવ ગુણ હોય છે.

યત્ તુ અવધિદર્શનં તત્ કુતશ્ચિદભિગ્રાયાદ્ વિશિષ્ટશ્રુતવિદો મિથ્યાદૃષ્ટયાદીનાં નેચ્છન્તિ તન્મતમાશ્રિત્યાસ્માભિરપિ તત્ તેષાં ન ભણિતમ્ । અથ ચ સૂત્રે મિથ્યાદૃષ્ટયાદીનામ્ અવધિદર્શનં પ્રતિપાદ્યતે । યદાહ રમસશશ્વિનમ્રસુરાસુરનરકિન્નરવિદ્યાધરપરિવૃદમાણિક્યમુકુટકોટી વિટઙ્કનિષ્ઠંચરણારવિન્દયુગલઃ શ્રી સુધર્મસ્વામી પદ્મમાજ્ઞે-‘ઓહિદંસળ અણા-ગારોવડ્તા ણં મંતે ! કિં નાણી અન્નાણી ? ગોયમા । નાણી વિ અન્નાણી વિ । જહ નાણી તો અત્યેગદ્વયા તિનાણી અત્યેગદ્વયા ચડનાણી । જે તિનાણી તે આભિણિષોહિયનાણી સુયનાણી ઓહિનાણી । જે ચડનાણી તે આભિણિષોહિયનાણી સુયનાણી ઓહિનાણી મળપડ્જવનાણી જે અન્નાણી તે નિયમા મહઅન્નાણી સુયઅન્નાણી વિભંગનાણી ।’

(શ૦ ૮ ૩૦ ૨ પત્ર ૩૫ ૫-૧ ઇતિ)

અત્ર હિ ચેઽજ્ઞાનિનસ્તે મિથ્યાદૃષ્ટય ઇવેતિ મિથ્યાદૃષ્ટયાદીનામપ્યવધિ-
દર્શનં સાક્ષાદત્ર સૂત્રે પ્રતિપાદિતમ્ । સ એવ વિમજ્જજ્ઞાની યદા સાસાદનભાવે
મિશ્રભાવે વા વર્તેતે તત્રાપિ તદાનીં અવધિદર્શનં પ્રાપ્યત ઇતિ ।

ચતુર્થ કર્મત્રય ગા. ૨૧ ની ટીકા.

જે અવધિ દર્શન છે તે કોઈકે અભિપ્રાયથી વિશિષ્ટ
શ્રુતજ્ઞાનીઓ મિથ્યાદૃષ્ટિ આદિને (૧ થી ૩ ગુણુ. વર્તીને)
માનતા નથી. તેમના મતને આશ્રીને અમે પણ તેઓને તે
નથી કીધું, વળી સૂત્રમાં (સિદ્ધાંતમાં) મિથ્યાદૃષ્ટિ આદિને
અવધિજ્ઞાન કહ્યું છે કેમ કે ભક્તિથી વશ થયેલા નમ્ર દેવ
દાનવ મનુષ્ય કિન્નર વિદ્યાધરોના માણિક્યના કરોડો
સુકંટોથી રૂપૃષ્ટ ચરણ કમલ યુગલ જેનું છે એવા શ્રી
સુધર્માસ્વામિએ પંચમાંગમાં કહ્યું છે કે “ અવધિદર્શન રૂપ
અનાકારોપયોગવાળા જીવો પ્રમુ! જ્ઞાની છે કે અજ્ઞાની ?

ગૌતમ ! જ્ઞાની પણ છે અજ્ઞાની પણ છે. જે જ્ઞાની
છે તે કેટલાકે ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે, કેટલાકે ચાર જ્ઞાનવાળા
છે, જે ત્રણ જ્ઞાનવાળા છે તે આભિનિબોધિક જ્ઞાનવાળા,
શ્રુતજ્ઞાનવાળા, અવધિજ્ઞાનવાળા છે. જે ચાર જ્ઞાનવાળા છે
તે આભિનિબોધિકજ્ઞાનવાળા, શ્રુતજ્ઞાનવાળા, અવધિજ્ઞાનવાળા,
મનઃ પર્યાવજ્ઞાનવાળા છે. જે અજ્ઞાની છે તે નિયમા ત્રણ
અજ્ઞાનવાળા છે મતિ-અજ્ઞાની, શ્રુત અજ્ઞાની, વિભંગજ્ઞાની.

અહીં જે અજ્ઞાની છે તે મિથ્યાદૃષ્ટિ જ છે તેથી
મિથ્યાદૃષ્ટિ આદિને પણ અવધિ દર્શન સાક્ષાત્ અહીં
સૂત્રમાં બતાવ્યું છે તે જ વિભંગજ્ઞાની જ્યારે સાસ્વાદન
કે મિશ્રમાં હોય ત્યારે પણ ત્યાં તેને અવાધ દર્શન હોય છે.

માર્ગણુસ્થાનકે યોગ :—

કુલ યોગ ૧૫ :—મનના ૪, વચનના ૪, કાયના ૭.

મનના ૪ :—સત્યમનોયોગ, અસત્યમનોયોગ, સત્યાસત્યમનોયોગ,
અસત્યઅમૃષામનોયોગ (વ્યવહાર મનોયોગ)

વચનના ૪ :—સત્યવચનયોગ, અસત્યવચનયોગ, સત્યાસત્યવચનયોગ,
અસત્યઅમૃષાવચનયોગ (વ્યવહાર વચનયોગ)

કાયયોગ ૭ :—ઔદારિક કાયયોગ, વૈક્રિયકાયયોગ, આહારક કાયયોગ.
ઔદારિકમિશ્રકાયયોગ, વૈક્રિયમિશ્રકાયયોગ, આહારક
મિશ્રકાયયોગ, કાર્મણુ કાયયોગ,

માર્ગણુસ્થાનકે	યોગસ્થાનકે
મનુષ્યગતિ, પંચે. જાતિ, ત્રસકાય, કાયયોગ, પુરુષવેદ, નપુંસકવેદ, ચાર કષાય, ત્રણ જ્ઞાન, અવધિ- દર્શન, અચક્ષુદર્શન, છ લેશ્યા, ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ ભવ્ય, સંજ્ઞી, આહારી. ૨૬	સર્વયોગ
તિર્થચગતિ, સ્ત્રીવેદ, ^{૨૯} મતિ-શ્રુત અજ્ઞાન, વિભંગજ્ઞાન, અવિરતિ અભવ્ય, મિથ્યાત્વ, સાસ્વાદન, ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ-૧૦	આહારક ૨ સિવાય ૧૩ ^{૨૯}
મનોયોગ, વચનયોગ, મનઃપર્યવ- જ્ઞાન, સામાયિક, છેદોપસ્થાપનીય ચારિત્ર, ચક્ષુદર્શન-૬	ઔદારિક મિશ્ર, કાર્મણુ સિવાય-૧૩ ^{૩૦}
દેવગતિ, નરકગતિ-૨	ઔદા. ૨, આહા. ૨ સિવાય ૧૧ ^{૩૧}
પૃથ્વી. અપ. તેહ. વન-૪	ઔદા. ૨, કાર્મણુ-૩ ^{૩૨}

માર્ગણસ્થાનક	યોગસ્થાનક
એકે, વાઉકાય-૨	ઔદા. ૨, વૈક્રિય ૨ કાર્મણ-૫ ^{૩૩}
એઇન્દ્રિય, તેઇન્દ્રિય, ચત્તરિન્દ્રિય-૩	ઔદા. ૨, કાર્મણ, વ્યવહારિક વચનયોગ-૪ ^{૩૪}
અસંજી-૧	ઔદા. ૨, વૈક્રિય ૨, કાર્મણ, વ્યવ. વચનયોગ-૬ ^{૩૫}
કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન-૨	સત્યમનોયોગ, વ્યવ. મનોયોગ, સત્ય વચનયોગ, વ્યવ. વચનયોગ. ઔદા. ૨, કાર્મણ કાયયોગ-૭ ^{૩૬}
પરિહારવિશુદ્ધિ, સૂક્ષ્મસંપરાય-૨	મનના ૪, વચનના ૪, ઔદા. કાયયોગ-૯ ^{૩૭}
મિશ્રદષ્ટિ-૧	મનના ૪. વચનના ૪, ઔદા. કાયયોગ, વૈક્રિય કાયયોગ-૧૦ ^{૩૮}
દેશવિરતિ-૧	મનના ૪, વચનના ૪, ઔદા. કાયયોગ, વૈક્રિય ૨-૧૧ ^{૩૯}
યથાખ્યાત-૧	મનના ૪, વચનના ૪, ઔદા. ૨ કાર્મણ કાયયોગ-૧૧ ^{૪૦}
અણાહારી-૧	કાર્મણ કાયયોગ-૧૧ ^{૪૧}

૨૯. આહારક શરીર છઠ્ઠા ગુણસ્થાન તથા સાતમા ગુણસ્થાનકે હોય છે તેથી તે ગુણઠાણા ન હોય તે બધી માર્ગણામાં તે એ યોગ ન હોય....વળી સ્ત્રીઓને પણ આહારક શરીર હોતું નથી કેમકે સ્ત્રીઓને ચૈત્ત્યપૂર્વત્વ જ્ઞાન હોતું નથી જ્યારે આહારક શરીર છઠ્ઠા સાતમા ગુણસ્થાનકે પણ કેટલાક લગ્નિધર ચૈત્ત્યપૂર્વધરોને જ હોય છે.

અહીં સ્ત્રી વેદમાં દ્રવ્ય સ્ત્રી વેદ સમજવાનો છે ભાવ નહીં. પૂર્વે માર્ગશ્રામાં ગુણદાણના પ્રકરણમાં સ્ત્રીવેદે જે ૧ થી ૬ ગુણ-દાણા બતાવ્યા છે તે ભાવવેદની અપેક્ષાએ જાણવા.

તથા इह स्त्रीवेदो द्रव्यरूपो द्रष्टव्यः न तु तथारूपाध्यवसायलक्षणो भावरूपः तथा त्रिवक्षणात् । एवमुपयोगमार्गणायामपि द्रष्टव्यम् । प्राक् च गुणस्थानकमार्गणायां सर्वोऽपि वेदः भावरूपो गृहीतः तथात्रिवक्षणादेव अन्यथा तेषु प्रोक्तगुणस्थानकसङ्ख्याऽयोगात् । सयोगिकेवल्यदावपि द्रव्य-वेदस्य भावात् द्रव्यवेदश्च बाह्यमाकाशमात्रम् ।

તથા અહીં સ્ત્રીવેદ દ્રવ્ય રૂપ જાણવો પણ તથારૂપ અધ્યવસાય લક્ષણવાલો ભાવરૂપ ન જાણવો કેમકે તેવા પ્રકારની વિવક્ષા છે. આ રીતે ઉપયોગ માર્ગશ્રામાં પણ જાણવું. પૂર્વે ગુણસ્થાનકમાં સર્વે વેદ ભાવરૂપ લીધા છે કેમકે તેવા પ્રકારની વિવક્ષા ત્યાં હતી, નહીંતર તેઓમાં કહેલા ગુણસ્થાનકની સંખ્યાનો મેળ ન મળે, કેમકે સયોગી કેવળી વગેરેને પણ દ્રવ્ય વેદ હોય છે. દ્રવ્ય વેદ બાહ્ય આકાર માત્ર રૂપ છે.

ઉપશમ સમ્યક્ત્વમાં પણ આહારક, આહારક મિશ્ર ન હોય કેમકે પ્રથમ સમ્યક્ત્વોત્પાદ કાળે ચૌદપૂર્વનું જ્ઞાન હોતું નથી તથા શ્રેણિગત ઉપશમ સમ્યક્ત્વ વખતે શ્રેણિના અપ્રમાદભાવના કારણે આહારક શરીર હોતું નથી. આહારક શરીરનો પ્રારંભ તો ઔત્સુક્યભાવ રૂપ પ્રમાદ કાળમાં જ થાય છે.

आहारं तु पमत्तो उप्पपइ न अप्पमत्तो इति । आहारकस्थितश्चो-पशमश्रेणिं नारभत एव तथास्वभावत्वादिति ।

આહારક શરીર પ્રમત્ત (પ્રમાદાવસ્થામાં રહેલ) ઉત્પન્ન કરે છે અપ્રમત્ત નહીં. એટલે આહારક શરીરમાં રહેલો ઉપશમશ્રેણિનો તથા સ્વભાવે આરંભ કરતો નથી.

૩૦. મનોયોગાદિ માર્ગભુજો પર્યાપ્તાવસ્થામાં જ હોય છે તેથી અપર્યાપ્તાવસ્થા ભાવી ઔદારિક મિશ્ર અને કાર્મણુ યોગોને કાદી નાખ્યા. વૈકિય મિશ્ર-ઉત્તર વૈકિય શરીરની અપેક્ષાએ રાખ્યું છે.
૩૧. દેવ નારકીને વૈકિય શરીર હોય છે. ઔદારિક શરીર હોતુ નથી તેથી ઔદારિક અને ઔદારિક મિશ્ર કાયયોગ ન હોય.
૩૨. એકેન્દ્રિય જીવોને મનોયોગ વચનયોગ ન હોય સામાન્યતઃ ઔદારિક-૨ તથા કાર્મણુ કાયયોગ હોય છે. તેથી પૃથ્વીકાયાદિ ૪ ને ત્રણ જ યોગ બતાવ્યા છે.
૩૩. કેટલાક લઙ્ઘિવાલા બાહર પર્યાપ્તા વાયુકાય ઉત્તર વૈકિય શરીર બનાવે છે તેથી એકે. તથા વાયુકાયને વૈકિય, વૈકિય મિશ્ર, બે યોગ વધારે કહ્યા છે.
૩૪. બેષ્ઠન્દ્રિયાદિને રસનેન્દ્રિય હોય છે તેથી વ્યવહાર (અસત્ય અમૃષા) વચનયોગ વધારામાં હોય છે (વૈકિય-વૈકિય મિશ્ર નહીં) તેથી ૪ યોગ.
૩૫. બેષ્ઠન્દ્રિયાદિ તથા વાઉકાયનો પણ અસંજીમાં સમાવેશ છે તેથી વૈકિય, વૈકિય મિશ્ર અને વ્યવહાર વચનયોગ ત્રણ યોગ પૃથ્વી-કાયાદિના ત્રણ યોગમાં વધતા છ યોગ અસંજીના થાય છે.
૩૬. કેવળજ્ઞાની-કેવળદર્શનીને અસત્ય તથા સત્યાસત્ય મનોયોગ-વચનયોગ હોતા નથી જ્યારે કાયયોગમાં પણ ઔદારિક કાયયોગ ઉપરાંત સમુદ્ઘાત કાળે વધારામાં ઔદારિક મિશ્ર અને કાર્મણુ કાયયોગ હોય છે.
૩૭. પરિહારવિશુદ્ધિ, સૂક્ષ્મસંપરાયમાં લઙ્ઘિનો ઉપયોગ નથી તેથી ૪ મનના ૪ વચનના ઉપરાંત માત્ર ઔદારિક કાયયોગ જ હોય છે.
૩૮. મિશ્રદષ્ટિ કાળ ન કરે તેથી અપર્યાપ્તાવસ્થાના અભાવે તેને ઔદારિક મિશ્ર, વૈકિયમિશ્ર, કાર્મણુકાયયોગ ન હોય.

પ્ર. :- વૈકિય લખિધર મિશ્રદષ્ટિને વૈકિય કરતાં પ્રારંભમા વૈકિયમિશ્ર કેમ ન હોય ?

ઉ. :- મિશ્રદષ્ટિને ઉત્તર વૈકિયના પ્રારંભનો સંભવ ન હોવાના કારણે કે બીજા કોઈ કારણે પૂર્વાચાર્યોએ વૈકિય મિશ્રને મિશ્રગુણહાણે સ્વીકાર્યો નથી તે તેવા પ્રકારના સંપ્રદાયના અભાવે સમ્યક્ જણાતું નથી પણ પૂર્વાચાર્યોએ વૈકિયમિશ્રયોગનો મિશ્રદષ્ટિમાં નિષેધ કર્યો છે.

વૈક્રિયલઘ્વિમતાં મનુષ્યતિરસ્ત્રાં સમ્યગ્મિથ્યાદૃશં સતાં વૈક્રિયારમ્ભ-
સમ્ભવેન કથં વૈક્રિયમિશ્રં નાવાપ્યતે ? इति, उच्यते-तेषां वૈક્રિયારમ્ભા-
સમ્ભવાત્, अन्यतो वा कुतश्चित् कारणात् पूर्वाचार्यैस्तद् नाभ्युपगम्यत
इति न सम्यगवगच्छामः तथाविधसम्प्रदायाभावात्, अतोऽस्माभिरपि तद्
नेष्टमिति ।
अतुर्थं कर्मग्रंथ गा. २६ नी टीका.

૩૬. દેશવિરતિને ઉત્તર વૈકિયનો સદ્ભાવ હોવાથી વૈકિયમિશ્ર લીધું છે.

૪૦. યથાખ્યાતમાં કેવળજ્ઞાનીનો પણ સમાવેશ હોવાથી નવ ઉપરાંત સમુદ્ધાતમા આવતા ઔદારિક મિશ્ર અને કાર્મણુ બે કાયયોગ વધે છે.

૪૧. અણાહારીપણું વિગ્રહગતિમાં, કેવળી સમુદ્ધાતમાં. અયોગિ કેવળી ગુણસ્થાનકે અને સિદ્ધોને હોય છે તેમાં વિગ્રહગતિમાં તથા કેવળી સમુદ્ધાતમાં તે વખતે કાર્મણુ કાયયોગ જ હોય છે બાકીનાને એક પણ યોગ નથી

માર્ગણાસ્થાનકે ઉપયોગ

કુલ ઉપયોગ બાર—૫ જ્ઞાન, ૩ અજ્ઞાન, ૪ દર્શન

માર્ગણાસ્થાનકે

મનુષ્યગતિ, પંચેન્દ્રિય જાતિ.
ત્રસકાય, ત્રણયોગ, ત્રણ વેદ, શુદ્ધ
લેશ્યા, ભવ્ય, સંજી, આહારી—(૧૩)
ચક્ષુ દર્શન, અચક્ષુદર્શન, ૫-લેશ્યા,
૪ કષાય—(૧૧)
એકેન્દ્રિય, બેઘન્દ્રિય, તેઘન્દ્રિય,
૫ સ્થાવર—(૮)
ચત્તરિન્દ્રિય, અસંજી—(૨)
અજ્ઞાન-૩, અભવ્ય, મિથ્યાત્વ,
સાસ્વાદન—(૬)
કેવળજ્ઞાન, કેવળ દર્શન—(૨)
યથાખ્યાત ચારિત્ર, ક્ષાયિક
સમ્યક્ત્વ—(૨)
દેશવિરતિ, મિશ્ર દષ્ટિ—(૨)
અણુહારી—(૧)
૪-જ્ઞાન, સામાયિકાદિ ૪-સંયમ,
અવધિદર્શન, ઉપશમ-ક્ષયોપશમ
સમ્યક્ત્વ—(૧૧)
દેવ ગતિ, નરક ગતિ, તીર્થંચ ગતિ,
અવિરતિ—(૪)

ઉપયોગ

સર્વ ઉપયોગ—(૧૨)^{૪૨}
કેવળદ્વિક સિવાય—(૧૦)^{૪૩}
૨-અજ્ઞાન, અચક્ષુદર્શન—(૩)^{૪૪}
૨-અજ્ઞાન, ૨ દર્શન—(૪)^{૪૫}
૩-અજ્ઞાન, ૨ દર્શન—(૫)^{૪૬}
કેવળજ્ઞાન, કેવળ દર્શન—(૨)^{૪૭}
૫ જ્ઞાન, ૪-દર્શન—(૯)^{૪૮}
૩ જ્ઞાન, ૩ દર્શન—(૬)^{૪૯}
મનઃપર્યવજ્ઞાન, ચક્ષુદર્શન
સિવાય (૧૦)^{૫૦}
જ્ઞાન-૪, દર્શન-૩(૭)^{૫૧}
જ્ઞાન-૩, અજ્ઞાન-૩ દર્શન-૩—(૯)^{૫૨}

૪૨-આ માર્ગણાઓમાં કેવળજ્ઞાની, છદ્મસ્થ, સમ્યક્દષ્ટિ, મિથ્યાદષ્ટિ, પર્યાપ્તા, અપર્યાપ્તાદિ બધાનો સમાવેશ હોવાથી સર્વ ઉપયોગ કહ્યા છે.

૪૩-આ માર્ગણાઓમાં છદ્મસ્થ જ હોવાથી કેવળજ્ઞાન-કેવળદર્શન ન હોય.

૪૪-આ માર્ગણાઓમાં સમ્યક્ત્વ ને સંયમ નથી તેથી પ-જ્ઞાન તથા અવધિ-કેવળદર્શન ન હોય તેમજ વિભંગજ્ઞાન અને ચક્ષુદર્શન ભવના કારણે જ હોતા નથી તેથી બાકીના બે અજ્ઞાન અને અચક્ષુદર્શન ત્રણ જ ઉપયોગ હોય છે.

૪૫-ચતુરિન્દ્રિય અસંજીને ચક્ષુરિન્દ્રિય હોવાથી ઉપરોક્તમાં ચક્ષુદર્શન વધે.

૪૬-આ માર્ગણાઓમાં સમ્યક્ત્વ સંયમ નથી તેથી પ-જ્ઞાન, બે દર્શન ન હોય, બાકીના પાંચ ઉપયોગ હોય.

અહીં અવધિદર્શનનો જે અભાવ કહ્યો છે તે કાર્મઞ્યથિકેના મતના હિસાબે જ બાજુવો. બાકી સિદ્ધાંતમાં વિભંગજ્ઞાન બેડે અવધિદર્શન માન્યું છે.

૪૭-કેવળજ્ઞાનીઓને કેવળજ્ઞાન કેવળદર્શન બેજ ઉપયોગ હોય છે, કેમકે છાદ્મસ્થિક જ્ઞાન કેવળજ્ઞાન વખતે હોતા નથી. આ વાત પ્રથમ કર્મઞ્યથમાં બતાવી છે.

૪૮-આ બે માર્ગણામાં સમ્યક્ત્વ હોયજ, તેથી અજ્ઞાન ત્રણ નીકળી ગયા. સંયમ હોવાના કારણે મનઃપર્યવ જ્ઞાન પણ હોય અને કેવળજ્ઞાનનો પણ આ બે માર્ગણામાં, સમાવેશ થતો હોવાના કારણે કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન પણ હોય તેથી પ જ્ઞાન-૪ દર્શન.

૪૯-ઉપર પ્રમાણે પણ વધારામાં સર્વવિરતિ સામાયિક નથી તેથી મનઃપર્યવ જ્ઞાન, કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન નથી એટલે ત્રણ જ્ઞાન,

ત્રણ દર્શન, છ જ ઉપયોગ. મિશ્ર દષ્ટિને જ્ઞાન અજ્ઞાનથી મિશ્રિત જાણવા. તેમજ અવધિદર્શન સિદ્ધાંતની અપેક્ષાએ જાણવું.

૫૦-અણાહારી માર્ગણા અપર્યાપ્તાવસ્થામાં તથા કેવળી સમુદ્ધાતમાં અને અયોગી કેવળી તથા સિદ્ધોને હોય છે તેથી મનઃપર્યવ-જ્ઞાનને ચક્ષુદર્શન ન હોય.

૫૧-આ માર્ગણાએ સમ્યગ્દષ્ટિ ને સંયમીઓની જ છે, તથા આમાં કેવળજ્ઞાનીઓનો સમાવેશ નથી તેથી જ્ઞાન-૪ તથા દર્શન-૩=૭ ઉપયોગ.

૫૨-દેવગતિ આદિ ચાર માર્ગણાઓમાં સમ્યગ્દષ્ટિ-મિથ્યાદષ્ટિ બન્નેનો સમાવેશ છે પણ સંયમી તથા કેવળજ્ઞાનીઓ આ માર્ગણામાં હોતા નથી તેથી મનઃપર્યવજ્ઞાન અને કેવળ-૨ સિવાય ૬ ઉપયોગ.

યોગ માર્ગણમાં જીવસ્થાનકાદિમાં મતાંતર ^{૫૩}

	જીવસ્થાનક	ગુણસ્થાનક	યોગ	ઉપયોગ
મનોયોગી	પર્યા. સંજ્ઞી પંચે, અપર્યાપ્તા સંજ્ઞી પંચે.	૧ થી ૧૩	કાર્મણ, ઔદા. મિશ્ર વિના-૧૩	સર્વે
વચનયોગી	પર્યા.-બેઘન્દ્રિય, તેઘન્દ્રિય, ચઉરિન્દ્રિય, અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય અપર્યાપ્તા બેઘન્દ્રિયથી અપર્યાપ્તા અસંજ્ઞી પંચે.	૧, ૨	ઔદા.-૨, કાર્મણ, વ્યવહારિક વચન	મતિ અજ્ઞાન, શ્રુત અજ્ઞાન, ચક્ષુ-અચક્ષુ- દર્શન
કાયયોગી	પર્યા. સૂક્ષ્મ-બાહર એકેન્દ્રિય અપર્યાપ્તા-સૂક્ષ્મ-બાહર એકેન્દ્રિય	૧, ૨	ઔદા.-૨, વૈકિય-૨, કાર્મણ	મતિ-શ્રુત અજ્ઞાન, અચક્ષુ દર્શન

પૃ. પૂર્વે કાયયોગી વગેરેની જે વિવક્ષા કરી છે તે બીજા યોગ સહિત કે રહીત બન્ને રીતે છે. જ્યારે અહીં વચનયોગાદિથી રહીત કાયયોગાદિની વિવક્ષા કરી છે. તેથી અહીં ઉપર કહ્યા મુજબ જીવ-સ્થાનકાદિ સંભવ છે જેમકે વચનયોગ મનોયોગ રહીત કાયયોગ માત્ર એકેન્દ્રિયનેજ હોય છે તેથી તેમને ઉપર કહ્યા ચાર જીવસ્થાનક, બે ગુણ સ્થાનક, પાંચ યોગ, ત્રણ ઉપયોગ ઘટે છે. એવી જ રીતે મનોયોગ રહિત વચનયોગ માત્ર બેઘન્દ્રિયથી અસંજ્ઞી પંચે. સુધીના જીવોને હોય છે તેથી ઉપર પ્રમાણે જીવસ્થાનકાદિ બતાવેલ છે.

મનોયોગમાં તો જીવસ્થાનક સિવાય પૂર્વવત્ જ બધું છે કેમકે મનોયોગીને તો વચનયોગ તથા કાય યોગ અવશ્ય હોય છે. ફક્ત પૂર્વે મનોયોગીને પર્યા. સંજ્ઞી પંચે. રૂપ એક જ જીવસ્થાનક જણાવેલ અને અત્રે બે જીવસ્થાનક બતાવેલ છે.

માર્ગણા સ્થાનકે લેશ્યા

કુલ લેશ્યા ૬ :— કૃષ્ણ, નીલ, કાપોત, તેજો, પદ્મ, શુક્લ.

માર્ગણા સ્થાનકે ૬ લેશ્યા	લેશ્યા
એકેન્દ્રિય, પૃથ્વી, અપૂં, વનં, અસંજી-(૫)	પોત પોતાની લેશ્યા પ્રથમની ૪ લેશ્યા-(૪) ^{૫૪}
નરક, વિકલેન્દ્રિય, તેહં, વાહં-(૬)	પ્રથમની ૩ લેશ્યા-(૩) ^{૫૫}
યથાખ્યાત ચારિત્ર, કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, સૂક્ષ્મ સપરાય-(૪)	શુક્લ લેશ્યા ^{૫૬}
શેષ -(૪૧)	છ યે લેશ્યા

૫૪. તેજો લેશ્યાવાળા દેવો કાલ કરીને બાહર પર્ચાસા પૃથ્વીં, અપૂં, અને વનસ્પતિકાયમાં તેજો લેશ્યા લઇને જાય છે માટે તેમને ચાર લેશ્યા હોય છે.

૫૫. નરક આદિમાં અત્યંત અશુભ પરિણામો હોવાથી પ્રથમ ત્રણ જ લેશ્યા હોય પાછળની ન આવે. વળી નરકમાં દ્રવ્ય લેશ્યાની અપેક્ષાએ ત્રણ અશુભ લેશ્યા ગણાવી છે. ભાવથી છયે લેશ્યા હોય છે. બૃહત્સંગ્રહણીમાં કહ્યું છે કે—

“સુર-નારયાણ તાઓ-દ્વલેસા અવદ્વિયા મળિયા ।

માવપરાવત્તીષ પુણ પસિં હુંતિ જલેસા ॥૨૩૮॥

દેવ નારકીને તે તે છ લેશ્યા અવસ્થિત હોય છે બ્યારે ભાવપરા-વૃત્તિથી છયે લેશ્યા હોય છે.

૫૬. આ માર્ગણાઓ અત્યંત શુભ પરિણામ વાળી છે તેથી આમાં શુક્લ લેશ્યા જ હોય છે.

માર્ગણાસ્થાનકે અદ્યખહુતવ

ગતિ ^{૫૭}		જાતિ ^{૫૮}	
મનુષ્ય	સૌથી થોડા	પંચેન્દ્રિય	સૌથી થોડા
નરક	અસંખ્યગુણ	ચૌરિન્દ્રિય	વિશેષાધિક
દેવ	,,	તેઘન્દ્રિય	,,
તીર્થંચ	અનંતગુણ	બેઘન્દ્રિય	,,
		એકેન્દ્રિય	અનંતગુણ

૫૭. મનુષ્યો બે પ્રકારના છે. (૧) ગર્ભજ (૨) સંમૂર્ચ્છિમ. સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યો ક્યારેક ન પણ હોય, ત્યારે માત્ર ગર્ભજ મનુષ્યો જ હોય છે તેથી જઘન્ય પદે મનુષ્યોની સંખ્યા જઘન્યથી ગર્ભજ મનુષ્યો જેટલા હોય તેટલી જ જાણવી. ગર્ભજ મનુષ્યો જઘન્યથી નીચેની ૨૯ આંકડાની સંખ્યા જેટલા હોય છે. ૭ ૬ ૨ ૨ ૮ ૧ ૬ ૨ ૫ ૧ ૪ ૨ ૬ ૪ ૩ ૩ ૭ ૫ ૬ ૩ ૫ ૪ ૩ ૬ ૫ ૦ ૩ ૩ ૬. (૨ની સંખ્યાના છઠ્ઠા વર્ગને પાંચમા વર્ગથી ગુણવાથી તે સંખ્યા આવે છે.) સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યો ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણીના સમય જેટલા હોય છે તેથી મનુષ્યોની પણ ઉત્કૃષ્ટપણે તેટલી જ સંખ્યા જાણવી. સંમૂર્ચ્છિમ મનુષ્યો ઉત્કૃષ્ટથી અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણીના સમય જેટલા હોવા છતાં શ્રેણિના અસંખ્યાતમાં લાગ જેટલા હોય છે. સૂચિ અંશુલના પ્રદેશરાશિના પ્રથમ વર્ગમૂળને ત્રીજા વર્ગમૂળથી ગુણતા જે પ્રદેશરાશિ આવે તેટલા માપના ખંડો એકસૂચિ શ્રેણિના જેટલા થાય તેથી એક ન્યૂન મનુષ્યની સંખ્યા છે.

ઘનીકૃતલોકની એક સૂચિ શ્રેણિ

સૂચિ અંશુલનું પ્રથમ વર્ગમૂળ $\times$ અંશુલનું ત્રીજું વર્ગમૂળ - ૧

અહીં સૂચિશ્રેણિ એટલે ધનીકૃતલોકની સાતરાજ પ્રમાણ એક પ્રાદેશિક શ્રેણિ જાણવી અર્થાત્ ૧ પ્રદેશ પહોળી ૧ પ્રદેશ ઊંડી સાત રાજલોકની પંક્તિને સૂચિશ્રેણિ કહેવાય છે. તેવી જ રીતે ૧ પ્રદેશ ઊંડાઈવાળા સાતરાજ લાંબા અને સાતરાજ પહોળા પ્રદેશોના સમૂહને પ્રતર કહેવાય છે. સાતરાજ લાંબા, સાતરાજ પહોળા, અને સાતરાજ ઊંડા લોકના કાદપનિક ધનને ધનીકૃત લોક કહેવાય છે.

उत्कृष्टपदवर्तिभिरपि सर्वतः सत्तरज्जुप्रमाणस्य धनीकृतस्य लोकस्यै-
कैकप्रदेशपंक्तिरूप श्रेणिमात्रमपि अङ्गुलमात्रक्षेत्रप्रदेशराशिसम्बन्धितृतीयवर्ग-
मूलगुणितप्रथमवर्गमूलप्रदेशप्रमाणैरसत्कल्पनया षट्पञ्चाशदधिकशतद्वयप्रमाणा-
ङ्गुलमात्रक्षेत्रप्रदेशराशिसंबन्धित्विकलक्षणतृतीयवर्गमूल गुणितषोडशकलक्षण
प्रथम वर्गमूललब्धद्वात्रिंशत्प्रदेशप्रमाणैराकाशखण्डैर्मनुष्यरूपस्थानीयैरपहियमाण-
मपि नापहियते, एकरूपहीनत्वात्; यदि पुनरेकं रूपमन्यत् स्यात् ततः
सकलाऽपि श्रेणिरपहियते । काळतश्च प्रतिसमयमेतावत्प्रमाणैरप्याकाश
खण्डैरपहियमाणा श्रेणिरसङ्ख्याताभिरुत्सर्पिण्यवसर्पिणिभिर्निःशेषतोऽपहि-
यते, कालतः सकाशात् क्षेत्रस्यात्यन्तसूक्ष्मत्वात् ।

અનુર્થ કર્મત્રય ગા. ૩૭ ની ટીકા

સર્વત્ર સાતરાજ પ્રમાણ (લાંબાઈ પહોળાઈ ઊંડાઈનો) ધનીકૃત લોકની એક એક પ્રદેશની પંક્તિ રૂપ શ્રેણિને પણ માત્ર અંશુલ માત્ર પ્રદેશરાશિ સંબંધી તૃતીય વર્ગમૂળ શુદ્ધિત પ્રથમ વર્ગમૂળ પ્રમાણ પ્રદેશોથી અસત્કલ્પનાથી રૂપદ પ્રમાણ અંશુલમાત્ર પ્રદેશરાશિના બેની સંખ્યા રૂપ તૃતીય વર્ગમૂળથી શુદ્ધિત ૧૬ ની સંખ્યારૂપ પ્રથમ વર્ગમૂળ એટલે ૩૨ પ્રદેશ પ્રમાણ આકાશખંડો રૂપ મનુષ્યના સ્થાનોથી અપહરણ કરાતા સંપૂર્ણ શ્રેણિનું અપહરણ થઈ શકતું નથી કેમકે ઉત્કૃષ્ટપદે રહેલી સંખ્યાવાળા મનુષ્યોમાં પણ એક ખુટે છે. જો એક વધારે મનુષ્ય હોત તો સમસ્ત શ્રેણિનું ઉક્ત ખંડોથી અપહરણ થઈ શકે.

કાલથી પ્રતિસમય આટલા ખંડથી અપહરણ કરાતી શ્રેણિ અસંખ્યાત ઉત્સર્પિણી અવસર્પિણી કાળે અપહરણ થાય છે કેમકે કાળથી ક્ષેત્ર અત્યંત સૂક્ષ્મ છે.

નારકીના જીવેા અસંખ્ય શ્રેણિ જેટલા છે. અર્થાત્ ધનીકૃત લોકના એક પ્રતરના અસંખ્યાતમાં લાગમાં રહેલ અસંખ્યાત સૂચિ-શ્રેણીના આકાશ પ્રદેશેા જેટલા છે.

અંગુલના પ્રથમ વર્ગમૂળને બીજા વર્ગમૂળથી ગુણતા જે સંખ્યા આવે તેટલી સૂચિ શ્રેણિઓ જાણવાની.

સ્વેત્તઓ અસંસ્વેજ્જાઓ સેઢીઓ પદરસ્સ અસંસ્વેજ્જાઓ । તાસિ ણં સેઢીણં વિક્કમ્મસૂઈ અંગુલપદમવગ્ગમૂલં વીયવગ્ગમૂલપહુપ્પન્નં અહવ ણં અંગુલવિહયવગ્ગમૂલઘણપમાણમિત્તાઓ સેઢીઓ ॥

ક્ષેત્રથી અસંખ્યાતી શ્રેણિઓ પ્રતરના અસંખ્યાતમા લાગ જેટલી જાણવી. શ્રેણિઓની વિષ્કંભ સૂચિ (પહોળાઈ) અંગુલના પ્રથમ વર્ગમૂળને બીજા વર્ગમૂળથી ગુણતા જે આવે તેટલી જાણવી અથવા અંગુલના બીજા વર્ગમૂળના ઘન પ્રમાણ શ્રેણિઓની સંખ્યા જાણવી.

પ્રથમ વર્ગમૂળને બીજા વર્ગમૂળથી ગુણવા અથવા બીજા વર્ગમૂળનું ઘન કહો એ બન્ને સંખ્યા સરખી જ છે.

મનુષ્યો ઉત્કૃષ્ટ પદે શ્રેણિના અસંખ્યાતમા લાગ જેટલા છે જ્યારે નારકી અસંખ્ય શ્રેણિ જેટલા છે તેથી મનુષ્યથી નારકી અસંખ્ય ગુણ કદા છે.

દેવોમાં ભવનપતિ અંગુલના પ્રથમ વર્ગમૂળના અસંખ્યાતમા લાગમાં રહેલ પ્રદેશેા જેટલી શ્રેણિના આકાશ પ્રદેશેા જેટલા છે.

તત્રાસુરકુમારા અપિ તાવદ્ ધનીકૃતસ્ય લોકસ્ય યા ઊર્ધ્વાયતા એકપ્રાદેશિક્યઃ શ્રેણયોઽજ્જલમાત્રક્ષેત્રગતપ્રદેશરાશિસમ્બન્ધિપ્રથમવર્ગમૂલા-સહ્ચયેયભાગગતપ્રદેશરાશિપ્રમાણાસ્તાસાં સમ્બન્ધી યાવાન્ પ્રદેશરાશિસ્તા-વત્સહ્ચયાકાઃ, એવં નાગકુમારાદયોઽપિ દ્રષ્ટવ્યાઃ ।

આમાં અસુરકુમારો અંગુલ માત્રમાં રહેલ પ્રદેશ રાશિના પ્રથમ વર્ગમૂળના અસંખ્યાતમા ભાગમાં રહેલ પ્રદેશ રાશિ પ્રમાણુ ઘનીકૃતલોકની જે ઉધ્વ અથો લાંબી એક પ્રાદેશિક શ્રેણિઓના જેટલા પ્રદેશો છે, તેટલી સંખ્યામાં જાણુવા. એજ પ્રમાણુ નાગકુમારોદિ પણ જાણુવા. અસુરકુમાર નાગકુમારોદિના સમુદાય રૂપ ભવનપતિની સંખ્યા પણ આજ પ્રમાણુ ગણાય. માત્ર અંગુલના પ્રથમ વર્ગમૂળનો અસંખ્યાતમો ભાગ મોટો આવે.

વ્યંતરો પ્રતરના અસંખ્યાતમા ભાગમાં રહેલ અસંખ્ય સૂચિ શ્રેણિના પ્રદેશો જેટલા જાણુવા.

અહીં ભાજક તરીકે અસંખ્ય છે તે સંખ્યાત યોજન પ્રમાણુ સૂચિ શ્રેણિના પ્રદેશ રૂપ જાણુવો.

સંલેજ્જ જોયણાણં સૂર્યપણેહિં માહ્યો પયરો । વંતરસુરેહિ હીરદે
 એવં એકેકમેણં । પંચસંગ્રહ ગા. ૪૮

સંખ્યાત યોજન પ્રમાણુ સૂચિપ્રદેશોથી ભાજિત પ્રતર વ્યંતરદેવોથી અપહરાય છે. તેવી રીતે વ્યંતરોમાં પ્રત્યેક લેહમાં પણ જાણુવું.

અર્થાત્ ઘનીકૃત લોકનાં એક પ્રતરમાંથી સંખ્યાત યોજન સૂચિ પ્રમાણુનો ખંડ કાઢીએ અને બીજી બાજુ એક વ્યંતર મુકીએ તો પ્રતરના બધા ખંડો ખાલી થાય, બીજી બાજુ વ્યંતરોની સંખ્યા પૂર્ણ થાય.

જ્યોતિષીઓ પણ પ્રતરના અસંખ્યાતમાં ભાગ જેટલા છે પણ અહીં ભાજક તરીકે બસો છપ્પન સૂચિ અંગુલના પ્રદેશો રૂપ જાણુવો.

છપ્પનદોસયંગુલસૂર્યપણેહિં માહ્યંપયરં । જોદ્દસિરદિ હીરદે-

પંચસંગ્રહ ગા. ૪૯

બસો છપ્પન સૂચિ અંગુલના પ્રદેશોથી ભાજિત પ્રતર જ્યોતિષીઓથી હરાય છે.

વૈમાનિક દેવો તો અંગુલના દ્વિતીય વર્ગમૂલને તૃતીય વર્ગમૂલથી ગુણતા અથવા અંગુલના તૃતીય વર્ગમૂળના ઘનની જે રાશિ આવે તેટલી શ્રેણિના પ્રદેશો પ્રમાણુ છે.

તથા વૈમાનિકદેવા ઘનીકૃતસ્ય લોકસ્ય યા ઉર્ધ્વાધઆયતા એકપ્રાદે-
શિક્યઃ શ્રેણયોઽન્ગુલમાત્રક્ષેત્રપ્રદેશરાશિસમ્બન્ધિતૃતીયવર્ગમૂલઘનપ્રમાણાસ્તાસાં
યાવાન્ પ્રદેશરાશિસ્તાવપ્રમાણાઃ ।

તથા વૈમાનિક દેવો અંગુલમાત્ર ક્ષેત્ર પ્રદેશ રાશિના ત્રીજા વર્ગમૂળના ઘન પ્રમાણુ ઘનીકૃત લોકની ઉર્ધ્વ અધો લાંબી એક પ્રાદેશિક શ્રેણિઓના જેટલો પ્રદેશ રાશિ છે તેટલા પ્રમાણુમાં જાણવા.

નારકીઓ તો અંગુલના પ્રથમ વર્ગમૂલ ગુણિત અંગુલના દ્વિતીય વર્ગમૂળ પ્રમાણુ શ્રેણિઓ જેટલા છે.

લવનપતિ તો અંગુલના પ્રથમ વર્ગમૂળના અસંખ્યાતમાં ભાગની શ્રેણિ જેટલા છે. મતાંતરે અંગુલના પ્રથમ વર્ગમૂળ ગુણિત તૃતીય વર્ગમૂળ પ્રમાણુ શ્રેણિઓ જેટલા છે. તથા વૈમાનિક દેવો પણ અંગુલના બીજા વર્ગમૂળ ગુણિત તૃતીય વર્ગમૂલ પ્રમાણુ શ્રેણિ જેટલા છે, તેથી આ બંને પ્રકારના દેવાનું પ્રમાણુ નારકીના અસંખ્યાતમાં ભાગે થાય, પણ વ્યંતર દેવો પ્રતરને સંખ્યાત યોજનના સૂચિ પ્રદેશોથી ભાગતા જે આવે તેટલા છે અર્થાત્ શ્રેણિને સંખ્યાત યોજનના પ્રદેશોથી ભાગતા જે આવે તેટલી શ્રેણિઓ જેટલા થાય. તેજ રીતે જ્યોતિષી દેવો પણ પ્રતરને ૨૫૬ અંગુલ પ્રમાણુસૂચિ ક્ષેત્રના પ્રદેશોથી ભાગતા જે આવે તેટલા અર્થાત્ શ્રેણિને ખસે છપ્પન સૂચિ અંગુલના પ્રદેશરાશિથી ભાગતા જે આવે તેટલી શ્રેણિઓ જેટલા છે, એટલે લવનપતિને વૈમાનિક દેવોની શ્રેણિઓથી અસંખ્ય ગુણા શ્રેણિઓ વ્યંતર-જ્યોતિષી આવે છે (વ્યંતરથી જ્યોતિષ સંખ્યાત ગુણા) તેથી નારકી કરતાં વ્યંતર જ્યોતિષની અપેક્ષાએ દેવો અસંખ્ય ગુણ થાય છે.

તિર્થ'ચો તો વનસ્પતિકાયની અપેક્ષાએ અનંતા છે તેથી દેવો કરતા પણ તિર્થ'ચો અનંતગુણ કહ્યા છે.

एषसि णं भंते ! नेरइयाणं तिरिक्खजोणियाणं मणुस्साणं देवाणं सिद्धाणं य कयरे कयरेहितो अप्पा वा बहुया वा तुल्ला वा विसेसाहिया वा ? गोयमा ! सव्व थोवा मणुस्सा, नेरइया असंखेज्जगुणा, देवा असंखेज्जगुणा, सिद्धा अणंतगुणा, तिरिक्खजोणिया अणंतगुणा ॥

ભગવન્ ! નારકી તિર્થ'ચો મનુષ્યો દેવો અને સિદ્ધો આ બધામાં કેણુ કેનાથી અલ્પ વધુ તુલ્ય કે વિશેષાધિક છે ?

ગૌતમ ! સૌથી થોડા મનુષ્ય છે નારકી અસંખ્ય ગુણ છે દેવો અસંખ્ય ગુણ છે સિદ્ધો અનંત ગુણ છે તિર્થ'ચો અનંત ગુણ છે.

૫૮. પંચેન્દ્રિય જીવોની સંખ્યા અસંખ્યાત યોજન કોટા કોટી પ્રમાણની સૂચિ શ્રેણિમાં જેટલા આકાશ પ્રદેશ આવે તેટલી ઘનીકૃત લોકની સૂચિ શ્રેણિઓના આકાશ પ્રદેશ જેટલા સામાન્યતઃ પંચેન્દ્રિયો છે. ચત્તરિન્દ્રિયાદિમાં પણ તેજ પ્રમાણે જાણવું. પણ અસંખ્યાત યોજન કોટા-કોટીની સંખ્યા થોડી થોડી મોટી હોવાથી પંચેન્દ્રિય કરતા ચત્તરિન્દ્રિય વિશેષાધિક કહ્યા એજ રીતે ચત્તરિન્દ્રિય કરતા તેઘન્દ્રિય, તેઘન્દ્રિય કરતા બેઘન્દ્રિય પણ વિશેષાધિક જાણવા. આ બધા જીવો સમુદિત પણ અસંખ્યાત છે જ્યારે એકેન્દ્રિયમાં વનસ્પતિકાયના જીવો અનંતા હોવાના કારણે બેઘન્દ્રિયથી એકે. અનંત ગુણ છે.

કાય^{૫૮}

ત્રસકાય	સર્વથી થોડા
તેઠકાય	અસંખ્ય ગુણ
પૃથ્વીકાય	વિશેષાધિક
અપૂકાય	,,
વાયુકાય	,,
વનસ્પતિકાય	અનંતગુણ

યોગ^{૬૦}

મનોયોગી	સર્વથી થોડા
વચનયોગી	અસંખ્ય ગુણ
કાયયોગી	અનંત ગુણ
	વેદ ^{૬૧}
પુરુષ	સૌથી થોડા
શ્રી	સંખ્યાત ગુણ
નપુંસક	અનંત ગુણ

૫૯. ઐઘન્દ્રિયથી પંચેન્દ્રિયના ત્રસ જીવો પણ અસંખ્ય કોટાકોટી યોજન પ્રમાણ સૂચિશ્રેણિના પ્રદેશ જેટલી ઘનીકૃત લોકની સૂચિશ્રેણિઓના આકાશ પ્રદેશોની સંખ્યા જેટલા હોવા છતાં પણ લોકાકાશના સર્વ પ્રદેશોથી અસંખ્યાતમા ભાગ જેટલા જ હોય છે, જ્યારે સૂક્ષ્મ બાદર ખંને પ્રકારના સમુદિત તેલિકાયના જીવો અસંખ્ય લોકાકાશના આકાશ પ્રદેશ જેટલા છે. તેથી ત્રસકાય કરતા તેલિકાય અસંખ્ય ગુણુ છે અને પૃથ્વીકાયાદિ પણ અસંખ્ય લોકાકાશના પ્રદેશ પ્રમાણ રાશિ જેટલા હોવા છતાં તેલિકાયમાં જે અસંખ્ય લોકાકાશ છે તેના કરતા પૃથ્વીકાયાદિમાં અસંખ્યની સંખ્યા મોટી-મોટી હોવાના કારણે તેલિકાયથી પૃથ્વી કાયમાં વિશેષાધિક, તેથી પણ અપૂકાયમા વિશેષાધિક, તેથી વાયુકાયમાં વિશેષાધિક જીવો જાણવા. વનસ્પતિકાયમાં તો સાધારણ વનસ્પતિકાયમાં અનંત જીવો હોવાના કારણે અનંત ગુણુ જાણવા.

૬૦. સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવોને જ મનોયોગ હોય છે. તેથી મનોયોગી થોડા હોય છે, જ્યારે વચન યોગમાં સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્ત જીવો ઉપરાંત પર્યાપ્ત અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય, ચક્રિરિન્દ્રિય, તેઘન્દ્રિય, ઐઘન્દ્રિયનો સમાવેશ થવાથી અસંખ્યગુણુ થાય છે અને કાય યોગમાં વનસ્પતિકાયના અનંત જીવોનો સમાવેશ હોવાથી અનંત ગુણુ થાય છે મતાંતરે મનોયોગી કરતા વચનયોગી સંખ્યાત ગુણુ કહ્યાં છે. કેમકે પર્યાપ્ત સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય જીવો કરતા પર્યાપ્તા અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય, ચક્રિરિન્દ્રિયાદિ જીવો સંખ્યાતગુણુ છે, તેથી મનોયોગી કરતા વચનયોગી સંખ્યાત ગુણુ થાય.

૬૧. પુરુષો કરતા સ્ત્રીઓ તીર્થંચમાં ત્રણ ગુણીને ત્રણ અધિક, મનુષ્યોમાં સત્તાવીશ ગુણીને સત્તાવીશ અધિક અને દેવોમાં બત્રીશ ગુણીને બત્રીશ અધિક હોય છે તેથી પુરુષ કરતા સંખ્યાત ગુણુ સ્ત્રી હોય છે. વનસ્પતિકાય નપુંસકવેદી હોવાથી સ્ત્રી કરતા નપુંસક અનંત ગુણુ જાણવા.

કષાય ^{૬૨}	જ્ઞાન ^{૬૩}
માની સર્વથી થોડા	મનઃપર્યવજ્ઞાની સર્વાદ્ય
ક્રોધી વિશેષાધિક	અવધિજ્ઞાની અસંખ્યગુણ
માયી ,,	મતિશ્રુતજ્ઞાની (પરસ્પર તુલ્ય) વિશેષાધિક
લોભી ,,	વિભંગજ્ઞાની અસંખ્યગુણ
	કેવળજ્ઞાની અનંતગુણ
	મતિ-શ્રુત અજ્ઞાની (પરસ્પર તુલ્ય) અનંતગુણ

૬૨. સઘળા કષાયી (ઉપશાંત મોહાદિ ચાર ગુણસ્થાનક વર્તી સિવાયના સર્વ સંસારી) જીવોને હંમેશા ચારમાંથી કોઈ પણ એક કષાયનો ઉદય હોય છે તેથી આ બધા જીવો ચારે કષાયમાં વહેંચાયેલ છે. વળી આ કષાયોદિ પ્રત્યેક અંતમુહૂર્તે પરાવર્તમાન થાય છે. આમાં માન કષાયના ઉદયના અંતમુહૂર્ત કરતા ક્રોધ કષાયના ઉદયનું અંતમુહૂર્ત કંઈક મોટું છે. તેથી માયા કષાયના ઉદયનો કાળ અધિક છે. તેથી લોભ કષાયના ઉદયનો કાલ અધિક છે. આથી જ જીવો પણ માન કષાયના ઉદયવાળા કરતા ક્રોધ કષાયના ઉદયવાળા વિશેષાધિક, તેથી માયા કષાયના ઉદયવાળા જીવો વિશેષાધિક, તેથી લોભ કષાયના ઉદયવાળા જીવો વિશેષાધિક જાણવા.

૬૩. મનઃ પર્યવજ્ઞાન તો પ્રમાદરહિત લઙ્ઘિધર સંયમીઓને જ હોય, તેથી સંખ્યાતા જ મનઃપર્યવજ્ઞાની હોય એટલે સૌથી થોડા હોય છે. અવધિજ્ઞાન તો સમ્યગ્દષ્ટિ દેવ-નારકી તેમજ સમ્યગ્દષ્ટિ સંખ્યાતા-યુષ્યવાળા કેટલાક મનુષ્ય તિર્યંચોને પણ હોય છે. અને તેની સંખ્યા અસંખ્યાતની હોવાથી મનઃપર્યવજ્ઞાની કરતા અવધિજ્ઞાની અસંખ્યાત-ગુણ, મતિશ્રુતજ્ઞાન તો બધા અવધિજ્ઞાનીને તો હોય જ ઉપરાંતમાં અવધિજ્ઞાન રહિત સમ્યગ્દષ્ટિ મનુષ્ય તિર્યંચને પણ હોય છે. તેથી તે વિશેષાધિક થાય, આ મતિ-શ્રુતજ્ઞાનીઓ પરસ્પર તુલ્ય હોય છે કેમકે અતિજ્ઞાન જ્યારે હોય છે ત્યારે શ્રુતજ્ઞાન અવશ્ય હોય છે કહ્યું છે કે,

जत्थ मइनाणं तत्थ सुयनाणं, जत्थ सुयनाणं तत्थ मइनाणं दो वि-
एयाइं अन्नुन्नमणुगयाइं ।
—नंदिस्सूत्र—

જ્યાં મતિ જ્ઞાન છે. ત્યાં શ્રુતજ્ઞાન છે. જ્યાં શ્રુતજ્ઞાન છે ત્યાં મતિજ્ઞાન છે બંને પરસ્પર અનુગત છે, મતિશ્રુત જ્ઞાનીઓ કરતા પશુ વિભંગજ્ઞાની અસંખ્યાત ગુણ છે, કેમકે તેના કરતા વિભંગજ્ઞાની મિથ્યાદષ્ટિ દેવાદિ અસંખ્યાતગુણ છે. તેના કરતા અનંતગુણ કેવળ જ્ઞાનીઓ છે, વિભંગજ્ઞાની અસંખ્યાત જ છે. જ્યારે કેવળજ્ઞાનીમાં ભવસ્થ કેવળજ્ઞાની ઉપરાંત સિદ્ધોને પણ ગણતા અનંતા છે. તેથી વિભંગજ્ઞાની કરતા કેવળજ્ઞાની અનંતગુણ છે. મતિ શ્રુત અજ્ઞાનીઓમાં વનસ્પતિકાયાદિ સર્વ મિથ્યાદષ્ટિ જીવોનો સમાવેશ થતો હોવાથી કેવળજ્ઞાની કરતા અનંતગુણ છે, મતિ અજ્ઞાની શ્રુત અજ્ઞાનીઓ પરસ્પર તુલ્ય છે.

સંયમ ^{૬૪}	દર્શન ^{૬૫}
સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયમી સૌથી થોડા	અવધિદર્શની સૌથી થોડા
પરિહાર વિશુદ્ધિ ,, સંખ્યાતગુણ	ચક્ષુદર્શની અસંખ્યગુણ
યથાખ્યાત સંયમી ,,	કેવળદર્શની અનંતગુણ
છેદોપસ્થાપનીય ,, ,,	અચક્ષુદર્શની ,,
સામાયિક ,, ,,	
દેશવિરતિવાળા અસંખ્યાતગુણ	
અવિરત જીવો અનંતગુણ	

૬૪. ક્ષપક શ્રેણિગત અને ઉપશમ શ્રેણિગત દશમા ગુણ સ્થાનક વર્તી જીવો જ સૂક્ષ્મ સંપરાય સંયમી છે તેથી તે સૌથી થોડા કેમકે વધુમાં વધુ શતપૃથક્ત્વ જેટલા જ હોય છે, પરિહારવિશુદ્ધિ સહસ્ર પૃથક્ત્વ જેટલા હોય છે તેથી તે સંખ્યાતગુણ છે. યથાખ્યાત ચારિત્રી કોટિપૃથક્ત્વ હોવાના કારણે તેથી સંખ્યાતગુણ છે. છેદોપસ્થાપનીય કોટીશતપૃથક્ત્વ પ્રમાણ હોવાના કારણે તેથી સંખ્યાત ગુણ છે. સામાયિક ચારિત્રી કોટીસહસ્રપૃથક્ત્વ હોવાના કારણે તેથી સંખ્યાત ગુણ છે. દેશવિરતિમાં અસંખ્ય તીર્થંચનો સમાવેશ થતા હોવાથી

સામાયિક ચારિત્રથી દેશવિરતિવાળા અસંખ્ય ગુણ છે અને અવિરતિમાં તેા અનંતા મિથ્યાદષ્ટિ જીવોનો પણ સમાવેશ થતો હોવાથી દેશવિરતિવાળા કરતાં અવિરત જીવો અનંતગુણ છે.

૬૫. સમ્યગ્દષ્ટિ દેવ નારકી બધા તથા કેટલાક સમ્યગ્દષ્ટિ મનુષ્ય તીર્થંચને જ અવધિદર્શન હોય છે તેથી અવધિદર્શની સૌથી થોડા, ચક્ષુદર્શનીમાં પર્યાપ્ત ચઉરિન્દ્રિય જીવો બધા તથા પર્યાપ્તા સંજ્ઞી-અસંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય મિથ્યાદષ્ટિ જીવોનો પણ સમાવેશ થતા હોવાથી તેથી અસંખ્યાત ગુણ છે. તેના કરતા કેવળદર્શની અનંત ગુણ છે. કેમકે કેવળ દર્શનીમાં અનંતા સિદ્ધોનો સમાવેશ કહ્યો છે. તેના કરતા સર્વ છંદસ્થ સંસારી જીવો અચક્ષુદર્શની હોવાના કારણે અચક્ષુદર્શની અનંતગુણ છે.

લેશ્યા ^{૬૬}	ભવ્ય
શુક્લ લેશ્યાવાળા	સૌથી થોડા
પદ્મ લેશ્યાવાળા	સંખ્યાતગુણ
તેજો લેશ્યાવાળા	,,
કાપોત લેશ્યાવાળા	અનંતગુણ
નીલ લેશ્યાવાળા	વિશેષાધિક
કૃષ્ણ લેશ્યાવાળા	,,

૬૬. લાંતકથી અનુત્તર સુધીના સર્વ દેવોને શુક્લ લેશ્યા હોય છે. તથા કર્મભૂમિના સંખ્યાતાયુષ્યવાળા મનુષ્ય તીર્થંચોમાં પણ કેટલાક જીવોને શુક્લ લેશ્યા હોય છે. આ જીવો પદ્માદિ લેશ્યાવાળા જીવોથી ઓછા હોવાથી સૌથી થોડા શુક્લ લેશ્યાવાળા જીવો છે.

સનતકુમાર, મહેન્દ્ર અને બ્રહ્મદેવલોકના સર્વ દેવોને તથા કેટલાક કર્મભૂમિના સંખ્યાતાયુષ્યવાળા પંચેન્દ્રિય તીર્થંચ મનુષ્યોને પદ્મ લેશ્યા હોય છે, અને આ બધાની સમુદિત સંખ્યા શુક્લ લેશ્યાવાળા જીવોથી સંખ્યાત ગુણ છે.

પ્ર.:—લાંતિકાદિદેવો કરતા સનત્કુમારાદિ દેવો અસંખ્યાત ગુણ છે. કેમકે પ્રજાપના સૂત્રમાં અદ્ય બહુત્વના મહાદંડકમાં લાંતકદેવથી ચોથી નારકીમાં, તેથી પ્રહ્લદેવલોકમાં તેથી ત્રીજી નારકીમાં, તેથી મહેન્દ્ર દેવલોકમાં અને તેથી સનત્કુમાર દેવલોકમાં ક્રમશઃ અસંખ્યાત ગુણ જીવો કહેલા છે.

“ તેભ્યોઽપિ લાન્તકકલ્પે દેવા અસંખ્યેયગુણાઃ અતિવૃહત્તમશ્રેણ્ય સંખ્યેયભાગતતનમઃપ્રદેશરાશિપ્રમાણત્વાત્, તેભ્યોઽપિ ચતુર્થ્યાં પદ્મપ્રભાયાં પૃથિવ્યાં નૈરયિકા અસંખ્યેયગુણાઃ, યુક્તિઃ પ્રાગિત્ત્વ ભાવનીયા, તેભ્યોઽપિ બ્રહ્મલોકકલ્પે દેવા અસંખ્યેયગુણાઃ, યુક્તિઃ પ્રાગુક્તૈવ, તેભ્યોઽપિ તૃતીયાયાં વાલુકાપ્રભાયાં પૃથિવ્યાં નૈરયિકા અસંખ્યેયગુણાઃ, તેભ્યોઽપિ માહેન્દ્રેકલ્પે દેવા અસંખ્યેયગુણાઃ, તેભ્યોઽપિ સનત્કુમારકલ્પે દેવા અસંખ્યેયગુણાઃ, યુક્તિઃ સર્વેત્રાપિ પ્રાગુક્તૈવ ।

—પ્રજાપના ટીકા.

તેના કરતા અતિ બૃહત્તમ શ્રેણિના અસંખ્યાતમાં ભાગમાં રહેલા આકાશ પ્રદેશની રાશિ જેટલા હોવાથી લાંતક દેવો અસંખ્ય ગુણ છે. તેનાથી ચોથી પ્રક્રમભા પૃથ્વીના નારકો અસંખ્ય ગુણ છે, યુક્તિ પૂર્વની જેમ જાણવી, તેથી પ્રહ્લદેવ લોકના દેવો અસંખ્ય ગુણ છે યુક્તિ પૂર્વની કહ્યા મુજબ. તેથી ત્રીજી વાલુકા પ્રભા પૃથ્વીમાં નારકીઓ અસંખ્ય ગુણ તેથી મહેન્દ્ર દેવલોકમાં દેવો અસંખ્ય ગુણ છે તેથી સનત્કુમાર કલ્પમાં દેવો અસંખ્ય ગુણ છે. બધે યુક્તિ પૂર્વમાં કહેલી જ છે.

તો. પછી શુકલ લેશ્યાવાળા જીવો કરતા પદ્મ લેશ્યાવાળા જીવો અસંખ્યાતગુણ કેમ નહીં ?

ઉ૦ :— લાંતકાદિ દેવો કરતા સનત્કુમારાદિ દેવો અસંખ્યાતગુણ છે, તેથી જ દેવગતિમાં લેશ્યાનું અદ્યબહુત્વ વિચારીએ તો શુકલ લેશ્યાથી પદ્મ લેશ્યાવાળા જીવો અસંખ્યાતગુણ આવે, પણ અહીં તો સર્વ જીવોની અપેક્ષાએ અદ્યબહુત્વ વિચારાય છે અને શુકલ લેશ્યાવાળા દેવો કરતા શુકલ લેશ્યાવાળા તીર્થોએ અસંખ્યાતગુણ છે એટલું

જ નહીં પણ પદ્મ લેશ્યાવાળા સનત્કુમારાદિ દેવો કરતા પણ અસંખ્યાતગુણ તીર્થંચો શુક્લ લેશ્યામાં છે તેથી પદ્મ લેશ્યામાં સનત્કુમારાદિ દેવોની સંખ્યા ગ્રહણ કરો તો પણ પદ્મ લેશ્યામાં જીવો અસંખ્યાતગુણ ન આવે, પરંતુ શુક્લ લેશ્યાવાળા તીર્થંચો કરતા પદ્મ લેશ્યાવાળા તીર્થંચો સંખ્યાતગુણ હોવાથી સંખ્યાતગુણ જ આવે.

અથ લાન્તકાદિદેવેભ્યઃ સનત્કુમારાદિકલ્પત્રયવાસિનો દેવા અસંખ્યાતગુણાઃ તતઃ શુક્લલેશ્યેભ્યઃ પદ્મલેશ્યાઃ અસંખ્યેયગુણાઃ પ્રાપ્નુવન્તિ કથં સંખ્યેયગુણા ઉક્તાઃ ?, ઉચ્યતે, इह जघन्यपदेऽप्यसंख्यातानां सनत्कुमारादिकल्पत्रयगणितदेवेभ्योऽसंख्येयगुणानां पञ्चेन्द्रियतिश्चां शुक्ललेश्या, ततः पद्मलेश्याचिन्तायां सनत्कुमारादिदेवप्रक्षेपेऽप्यसंख्येयगुणत्वं न भवति किं तु यदेव तिर्यग्पञ्चेन्द्रियापेक्षयैव संख्येयगुणत्वं तदेवास्तीति संख्येयगुणाः शुक्ललेश्येभ्य पद्मलेश्याः ।
—પ્રજ્ઞાપના ટીકા.

લાંતકાદિ દેવોથી સનત્કુમારાદિ ત્રણ દેવલોકમાં અસંખ્યગુણ છે તેથી શુક્લ લેશ્યાવાળાથી પદ્મ લેશ્યાવાળા અસંખ્યગુણ થાય તો પછી સંખ્યાતગુણ કેમ કહ્યા ?

ઉત્તરમાં કહેવાય છે કે અહીં જઘન્ય પદે પણ અસંખ્યાત સનત્કુમારાદિ કલ્પત્રયવાસી દેવોથી અસંખ્યાતગુણ પંચેન્દ્રિયતિર્થંચોને શુક્લ લેશ્યા હોય છે, તેથી પદ્મ લેશ્યાના વિચારમાં સનત્કુમારાદિ દેવોની સંખ્યાનો પ્રક્ષેપ કરીએ તો પણ અસંખ્યાતગુણપણું ન થાય, પરંતુ જે તીર્થંચ પંચેન્દ્રિયની અપેક્ષાએ સંખ્યાતગુણપણું છે તે જ રહે છે તેથી શુક્લ લેશ્યાવાળા કરતા પદ્મ લેશ્યાવાળા જીવો સંખ્યાતગુણ છે.

દુઃકમાં શુક્લ લેશ્યાવાળા ને પદ્મલેશ્યામાં દેવો કરતા તીર્થંચોની સંખ્યા ઘણી વિશાલ છે તેથી તીર્થંચોની સંખ્યાની અપેક્ષાએ જ અલ્પ બહુત્વ વિચારાય અને શુક્લ લેશ્યાવાળા તીર્થંચો કરતા પદ્મ લેશ્યાવાળા તીર્થંચો સંખ્યાત ગુણ હોવાથી શુક્લ લેશ્યાવાળા જીવો કરતા પદ્મ લેશ્યાવાળા જીવો સંખ્યાત ગુણ થાય છે. કર્મગ્રંથની ટીકામાં લાંતકાદિ દેવો કરતા સનત્કુમારાદિ દેવો સંખ્યાત ગુણ છે માટે શુક્લલેશ્યાવાળા જીવો કરતા પદ્મલેશ્યાવાળા જીવો સંખ્યાતગુણ છે, એમ કહેલ છે.

તેને લેશ્યામાં સર્વ બંધેયિત્તી દેવો, ક્ષોધર્મ ઇશાનના સર્વ દેવો તથા કેટલાક ભગવતિશ્વર દેવો તથા કેટલાક સંખ્યાતા-યુધ્યાવાલા ગર્ભજ પંચે. તીર્થંચ-મનુષ્યોનો અને કેટલાક બાહર પર્વા-પ્તા પૃથ્વીકાય, અપકાય, વનસ્પતિ કાયનો સમાવેશ થતો હોવાથી પણ લેશ્યાવાળા કરતા સંખ્યાત ગુણ તેને લેશ્યાવાલા જીવો છે અહીં પણ સનત્કુમારાદિ દેવો કરતા જ્યોતિષાદિ દેવો અસંખ્ય ગુણ હોવા છતાં પૂર્વોક્ત યુક્તિ મુજબ તીર્થંચ પંચેન્દ્રિયમાં જ પણ લેશ્યાવાળા તથા તેને લેશ્યાવાલાની વિશાળ સંખ્યા હોવાથી તીર્થંચ પંચેન્દ્રિયોની અપેક્ષાએજ આ અલ્પ બહુત્વ વિચારાય અને તીર્થંચ પંચેન્દ્રિયોમાં પણ લેશ્યાવાળા કરતા તેને લેશ્યાવાળા સંખ્યાત ગુણ છે તેથી અહીં પણ સર્વ જીવોની અપેક્ષાએ અલ્પ બહુત્વમાં પણ લેશ્યાવાળા જીવોથી તેને લેશ્યાવાળા જીવો સંખ્યાત ગુણ છે.

તેને લેશ્યાવાલા જીવો કરતા કાપોત લેશ્યાવાલા જીવો અનંત ગુણ છે કેમકે તેમાં વનસ્પતિકાયનો પણ સમાવેશ છે અને વનસ્પતિ કાયમાં જીવો અનંતા છે વનસ્પતિકાયને ત્રણે કાપોતાદિ લેશ્યા હોય છે. કાપોત લેશ્યાવાલા જીવોથી નીલ લેશ્યાવાલા અને કૃષ્ણ લેશ્યાવાલા જીવો ક્રમશઃ વિશેષાધિક વિશેષાધિક છે.

૬૭. અલ્પ્ય જીવો જઘન્ય યુક્ત અનંત જેટલા હોવાથી થોડા છે તેથી લ્પ્ય જીવો (મધ્યમ અનંતાનંત) ૮ મેં અનંતે હોવાથી અનંત ગુણ છે.

સમ્યક્ત્વ	સંસ્રી
સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વી સૌથી થોડા	સંસ્રી સૌથી થોડા
ઉપશમ " સંખ્યાતગુણ	અસંસ્રી અનંતગુણ
મિશ્રહૃદિ અસંખ્યાતગુણ	આહારી
ક્ષયોપશમિક સમ્યક્ત્વી-	અણાહારી સૌથી થોડા
અસંખ્યાતગુણ	
ક્ષાયિક " અનંતગુણ	આહારી અસંખ્યાતગુણ
મિથ્યાહૃદિ "	

૬૮. સાસ્વાદન સમ્યક્ત્વી થોડા છે કેમકે ઉપશમ સમ્યક્ત્વથી પડતા કેટલાક જીવોને જ હોય છે, તેથી ઉપશમ સમ્યક્ત્વી સંખ્યાત ગુણ છે. ઉપશમ સમ્યક્ત્વીથી મિશ્ર દષ્ટિ અસંખ્યાતગુણ છે, ઉપશમ સમ્યક્ત્વ તો ત્રણ કરણ કરીને અનાદિ મિથ્યાદષ્ટિ જીવો અથવા મોહનીયની ૨૮ માંથી પ્રથમ ગુણકાણે સમકિત મોહનીય, મિશ્ર મોહનીયની ઉદ્ભવના થયા પછી ૨૬ ની સત્તાવાળા જીવો તથા ઉપશમ શ્રેણિ વખતે જ પમાય છે. જ્યારે મિશ્ર સમ્યક્ત્વ તો ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વથી તથા મિશ્રની સત્તાવાળા મિથ્યાદષ્ટિ જીવો પણ પામે છે, તેથી ઉપશમ સમ્યક્ત્વી કરતા મિશ્રદષ્ટિ જીવો અસંખ્યાતગુણ સંભવે છે, તથા મિશ્રનો કાળ અંત-મુહૂર્ત છે જ્યારે ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વનો કાળ તો ૬૬ સાગરોપમ છે તેથી મિશ્ર કરતા ક્ષયોપશમ સમ્યક્ત્વદષ્ટિ અસંખ્યગુણ હોય છે. અને ક્ષાયિક સમકિતમાં સિદ્ધો ગણ્યા હોવાથી અનંતા જીવો ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વદષ્ટિ છે. તેથી ક્ષયોપશમિક સમ્યક્ત્વદષ્ટિ કરતા ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વદષ્ટિ અનંતગુણ છે, તેથી પણ મિથ્યાદષ્ટિ જીવો અનંતગુણ છે કેમકે વનસ્પતિના જીવો સિદ્ધો કરતા અનંતગુણ છે અને તેઓ મિથ્યાદષ્ટિ છે.

૬૯. સંજ્ઞીમાં સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય મનુષ્ય તીર્થંચ અને બધા દેવ નારકીનો જ માત્ર સમાવેશ છે તેથી અસંખ્યાત જીવો હોવા છતાં અસંજ્ઞી કરતાં થોડા છે અને અસંજ્ઞી જીવોમાં તો અનંત વનસ્પતિ-કાયનો સમાવેશ હોવાથી અનંતગુણ છે.

૭૦. વિગ્રહગતિમાં રહેલા સંસારી જીવો, વળી કેવળી સમુદ્ઘાતમાં ૩ ભ ૪ થા ૫ મા સમયે રહેલા જીવો તથા અયોગિ કેવળીઓ અને સિદ્ધો અણાહારી છે, બાકીના બધા સંસારી જીવો આહારી છે. આમાં કેવળી સમુદ્ઘાતમાં રહેલા તથા અયોગી કેવળીના જીવો તો સંખ્યાતા માત્ર છે જ્યારે સિદ્ધો અને વિગ્રહ ગતિમાં જીવો અનંતા છે, વિગ્રહ ગતિમાં હંમેશા પ્રત્યેક નિગોદના અસંખ્યાતમાં ભાગ જેટલા અનંતા જીવો હોય છે. સિદ્ધોના જીવો તો એક નિગોદના અનંતમાં ભાગ જેટલા જ હોય છે, છતાં વિગ્રહ ગતિના જીવો કરતા નિગોદના જીવો અસંખ્યગુણ છે, આથી અણાહારી કરતા આહારી અસંખ્યગુણ છે પણ અનંતગુણ નહીં.

માર્ગણાસ્થાનકેનું વિવરણ સંપૂર્ણ.

ગુણસ્થાનક

ગુણસ્થાનક ^{૭૧}	જીવસ્થાનક	યોગ	ઉપયોગ ^{૭૪}	દેશ્યા
મિથ્યાદષ્ટિ	સર્વ	આહારક-૨ ^{૭૬} વિના ૧૩	ત્રણ અજ્ઞાન, જે દર્શન.	૬
સાસ્વાદન	૬ કરણ અપ- ર્યાપ્ત + પર્યા. સંજ્ઞી પ'થે. ^{૭૨}	"	"	"
મિશ્રદષ્ટિ	પર્યાપ્તા સંજ્ઞી પ'થેન્દ્રિય ^{૭૩}	૪ મનના, ૪ વચનના, ઔદા- રિક, વૈકિય કાયયોગ=૧૦ ^{૭૭}	૩ જ્ઞાન-અજ્ઞાન મિશ્ર, ત્રણ દર્શન.	"
અવિરત સમ્યગ્દષ્ટિ	પર્યાપ્તા અપર્યાપ્તા સંજ્ઞી પ'થેન્દ્રિય ^{૭૪}	આહારક-૨ વિના ૧૩	ત્રણ જ્ઞાન, ત્રણ દર્શન.	"
દેશવિરતિ	પર્યાપ્તા સંજ્ઞી પ'થેન્દ્રિય ^{૭૫}	૪ મનના, ૪ વચનના, ઔદા- કાયયોગ, વૈકિય ૨-(૧૧) ^{૭૮}	"	"
પ્રમત્ત યતિ	"	ઉપરના ૧૧+ આહારક ૨ ^{૭૯} -(૧૩)	૪ જ્ઞાન, ત્રણ દર્શન.	"
અપ્રમત્ત યતિ	"	૪ મનના, ૪ વચનના, ઔદા- વૈકિય, આહા- કાયયોગ=૧૧ ^{૮૦}	"	તેજો આદિ ત્રણ દેશ્યા

શુભસ્થાનક ^{૭૧}	ભવસ્થાનક ^{૭૨}	યોગ	ઉપયોગ ^{૭૪}	લેક્ષ્યા
અપૂર્વકરણ	પર્યાપ્તા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયવચનના, ઔદા.	૪ મનના, ૪ વચનના, ઔદા. કાયયોગ - ૯ ^{૮૧}	૪ જ્ઞાન, ત્રણ દર્શન.	શુકલ લેક્ષ્યા
અનિવૃત્તિકરણ	"	"	"	"
સૂક્ષ્મસંપરાય	"	"	"	"
ઉપશાંત મોહ	"	"	"	"
ક્ષીણ મોહ	"	"	"	"
અયોગી કેવલી	"	૨ મનના, ૨ વચનના, ઔદા- રિક-૨, કાર્મણ = ૭ ^{૮૨}	કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શન.	"
અયોગી કેવલી	"	અયોગી ^{૮૩}	"	અલેક્ષી

૭૧. શુભસ્થાનકોના અહીં ટુંકા નામ લખ્યા છે. વિસ્તૃત નામ યીજા કર્મચંચલાં શુભસ્થાનકના વર્ણનમાં આપેલા છે.

૭૨. અપર્યાપ્તા સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય ભવને સાસ્વાદન લાવ હોતો નથી જે પૂર્વે જણાવી ગયા છીએ. બાકીના છ અપર્યાપ્તામાં પૂર્વ-લવસ્થ સાસ્વાદન હોય છે. જ્યારે પર્યાપ્તા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયને ઉપશમ સમક્ષિતના અંતકાળમાં અનંતાનુબંધિનો ઉદય થતા સાસ્વાદન શુભસ્થાનક આવે છે.

૭૩. મિશ્રદષ્ટિ ભવ કાળ કરતો નથી તેથી 'સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય પર્યાપ્તા' આ એક જ ભવસ્થાનક ત્રીજા શુભઘણે હોય છે.

૭૪. સુખ્યતાએ પર્યાપ્તા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય ભવોને જ સમ્યક્ત્વાદિ શુભસ્થાનકો હોય છે તેથી આ શુભસ્થાનકોમાં 'પર્યાપ્તા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિય ભવસ્થાનક' કહ્યું છે. ઉપરોક્તમાં સમ્યક્દષ્ટિ ભવકાળ કરીને પરલોકમાં ૪ ઠું શુભસ્થાનક લઈને જાય છે તેથી અપર્યાપ્તા સંજ્ઞી પંચેન્દ્રિયને

પણ ૪ યુગુ ગુણસ્થાનક હોય છે. અહીં (૪ થા કર્મક્રમમાં) અપર્યાપ્તા એટલે કરેણ અપર્યાપ્તા જ સમજવાના છે, (લઘિ પર્યાપ્તા).

૭૫. દેશવિરતિ આદિ ગુણસ્થાનકો ભવાંતરમાં સાથે લઈ જવાતા નથી. તેથી તેમાં 'પર્યાપ્તા સંજ્ઞી પચેન્દ્રિય' એક જ ગુણસ્થાનક હોય છે.

૭૬. આહારક શરીર ૬ કુ ૭ મા ગુણસ્થાનકે જ હોય છે. તેથી આહારક અને આહારકમિશ્ર કાયયોગ વિના ૧૩ યોગ, ૧લે, ૨જે ને ૪થે ગુણસ્થાનકે હોય છે.

૭૭. ત્રીજા ગુણસ્થાનકે કાળ કરે નહીં તેથી અપર્યાપ્તા અવસ્થામાં ડગુ ગુણસ્થાનક ન હોય એટલે અપર્યાપ્તાવસ્થાનાં ત્રણ યોગો (ઔદારિક મિશ્ર, વૈક્રિય મિશ્ર, કાર્મણ) પણ નીકળી જવાથી ૧૦ યોગ રહ્યા, ત્રીજા ગુણકાણે 'વૈક્રિય મિશ્ર યોગ' કેમ નથી લીધો તેનો ખુલાસો પૂર્વે કર્યો છે.

૭૮. પાંચમાં ગુણસ્થાનકે ઉત્તર વૈક્રિય પ્રારંભ કરતા વૈક્રિય મિશ્ર પણ હોય છે તેથી તે યોગ ત્રીજા ગુણસ્થાનક કરતાં વધ્યો.

૭૯. છકુ ગુણસ્થાનકે આહારક શરીર કરી શકાતું હોવાથી આહારક, આહારક મિશ્ર એમ બે યોગ વધ્યા.

૮૦. સાતમાં ગુણકાણે લઘિ ફેરવે નહિ તેથી ઉ.વૈક્રિય કે આહારક શરીરનો પ્રારંભ ન કરે પણ પૂર્વે કરેલ હોય તે રહી શકે છે તેથી વૈક્રિય મિશ્ર અને આહારક મિશ્ર નીકળી ગયા પણ વૈક્રિય અને આહારક રહ્યા.

૮૧. આઠમાં આદિ ગુણકાણે વૈક્રિય કે આહારક શરીર હોતું નથી તેથી વૈક્રિય કે આહારક યોગ ન હોય.

૮૨. તેરમાં ગુણકાણે કેવળજ્ઞાની હોવાથી અસત્ય અને સત્યાસત્ય મનોયોગ તથા તેજ બંને વચન યોગ નીકળી જાય, પણ કેવળી સમુદ્ઘાતમાં કેવળ જ્ઞાનીને ઔદારિક મિશ્ર અને કાર્મણ કાયયોગ હોય છે તેથી તે બે વધ્યા.

૮૩. ચૌદમે અયોગી હોવાથી એક પણ યોગ ન હોય.

૮૪. ત્રીજા ગુણઠાણે જ્ઞાન અજ્ઞાનથી મિશ્રિત છે તથા જ્ઞાનની અપેક્ષાએ અવધિ દર્શન ત્રીજા ગુણઠાણે લીધું છે.

અવધિ દર્શન કર્મચક્રકારોએ ૪ થા ગુણઠાણાથી સ્વીકાર્યું છે. તેથી ૪ થા ૫ માં ગુણઠાણે ૬ ઉપયોગ 'મનઃપર્યવ જ્ઞાન' સંયમીને જ હોય છે. તેથી છઠ્ઠા થી બારમાં સુધી ૭ ઉપયોગ અને કેવળજ્ઞાન, કેવલ દર્શન વખતે છાદસ્થિક જ્ઞાન દર્શન હોતા નથી તેથી ૧૩માં ૧૪માં ગુણઠાણે બે ઉપયોગ હોય.

ગુણસ્થાનકે બંધાદિ^{૮૫}

ગુણસ્થાનક	બંધ	ઉદય	ઉદીરણ	સત્તા
૧	૭/૮	૮	૮/૭	૮
૨	”	”	૮/૭	”
૩	૭	”	૮	”
૪	૭/૮	”	૮/૭	”
૫	૭/૮	”	”	”
૬	૭/૮	”	”	”
૭	૭/૮	”	૬	”
૮	૭	”	૬	”
૯	૭	”	૬	”
૧૦	૬	”	૬/૫	”
૧૧	૧	૭	૫	”
૧૨	૧	૭	૫/૨	૭
૧૩	૧	૪	૨	૪
૧૪	૦	૪	૦	૪

૮૫. ગુણસ્થાનકે બંધાદિની વિસ્તૃત સમજણ જીવસ્થાનકે
બંધાદિના પ્રસંગે આપી છે ત્યાંથી જાણી લેવી. પૃ. ૩૪, ૩૫.

ગુણસ્થાનકે બંધહેતુ^{૮૬}

ગુણ	મૂળબંધ હેતુ	ઉત્તરબંધ હેતુ	વિગત
૧	૪	૫૫	આહારક ૨ વિના સર્વે
૨	૩	૫૦	મિથ્યાત્વ ૫ વિના
૩	૩	૪૩	અનંતા. ૪, ઓઠા. મિશ્ર વૈકિય. મિશ્ર, કાર્મણુ વિના
૪	૩	૪૬	ઓઠા. મિશ્ર, વૈકિય મિશ્ર, કાર્મણુ વધે
૫	૩	૩૬	અપ્રત્યા.-૪, ઓઠા. મિશ્ર, કાર્મણુ, ત્રસની અવિરતિ વિના
૬	૨	૨૬	૧૧ અવિરતિ તથા પ્રત્યા.-૪ સિવાય ૨૪ + આહારક-૨
૭	૨	૨૪	આહારક મિશ્ર, વૈકિય મિશ્ર વિના
૮	૨	૨૨	આહારક, વૈકિય વિના
૯	૨	૧૬	હાસ્યાદિ ૬ વિના
૧૦	૨	૧૦	વેદ-૩ તથા સંજવલન ૩ વિના
૧૧	૧	૯	સંજવલન લોભ વિના
૧૨	૧	૯	
૧૩	૧	૭	અસત્ય તથા સત્યાસત્ય વચનયોગ, તથા અસત્ય તથા સત્યાસત્ય મનોયોગ વિના તથા. ઓઠા. મિશ્ર તથા કાર્મણુ વધે.
૧૪	૦	૦	અયોગી

૮૬. કર્મબંધના મૂળ હેતુ છે. મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય, યોગ—

મિથ્યાત્વના ૫ લેહ છે.

અવિરતિના ૧૨ „ „

કષાયના ૨૫ „ „

યોગના ૧૫ „ „ કુલ ૫૭

આનુ વિવેચન પ્રથમ કર્મગ્રંથમાં કરેલ છે. (પદાર્થ પ્રકાશ ભાગ ૩ નો પૃ. ૨થી૫) પ્રથમ ગુણસ્થાનક સુધીજ મિથ્યાત્વ હોવાથી પ્રથમ ગુણસ્થાનકે મૂળબંધ હેતુ ૪. ૨જ ગુણ થી પાંચમા ગુણ સુધી મૂળ-બંધ હેતુ ત્રણ જ. અવિરતિ જવાથી છઠ્ઠા ગુણ થી ૨, તથા દશમાં ગુણ સુધીજ કષાય હોવાથી ૧૧ માં ગુણ થી ૧ માત્ર યોગ રહે. ચૌદમે યોગ પણ ન હોવાથી બંધ હેતુ નથી તેથી કર્મ બંધ પણ નથી.

નીચેની હકિકત ધ્યાનમાં લેવાથી ચૌદ ગુણસ્થાનકમાં ઉત્તર બંધ હેતુઓનો પણ ખ્યાલ આવી જશે.

(૧) પાંચે મિથ્યાત્વ ૧લા ગુણસ્થાનક સુધી જ હોય છે.

(૨) ત્રસકાયની વિરતિ ૫માં ગુણ સ્થાનકથી હોય છે. જ્યારે બાકી બધી જ વિરતિ ૬ઠ્ઠા ગુણસ્થાનકથી હોય છે.

(૩) અનંતાનુબંધિ કષાય ૨જ ગુણસ્થાનક સુધી, અપ્રત્યાખ્યાનીય કષાય ૪થા ગુણ સુધી, પ્રત્યાખ્યાનીય કષાય ૫ માં ગુણ સુધી, સંજવલન કષાય-૩-નવમામાં ગુણ સુધી તથા સંજવલન લોભ ૧૦ માં ગુણસ્થાનક સુધી હોય છે. હાસ્યાદિ ૬ આઠમા તથા વેદ ૩-નવમા ગુણ સુધી હોય છે.

(૪) યોગોની સંખ્યા પૂર્વેના કોઠામાં જ આપેલ છે. આટલી વસ્તુ ખ્યાલમાં લેતા ગુણસ્થાનકે ઉત્તર બંધ હેતુની સંખ્યા આપોઆપ સમજાઈ જશે.

સામાન્યતઃ અનંતાનુબંધિ કષાયનો ઉદય ૨જ ગુણસ્થાનક સુધી જતાવેલ છે. પણ એથી ગુણસ્થાનકે અનંતાનુબંધિ કષાયનો સત્તામાંથી સર્વથી ક્ષય કર્યા પછી મિથ્યાત્વનો ઉદય થતા પ્રથમ

શુભસ્થાનકે આવતા જીવને ત્યાં નવા બંધાતા અનંતાનુબંધિનો ઉદય-
બંધાનશિકા વીત્યાબાદ થતો હોવાથી આવ્યા જીવને પ્રથમ શુભસ્થાનકે
પણ એક આવશિકા સુધી અનંતાનુબંધિ કષાત્તો ઉદય હોતો નથી.
આ હકિકત આગળ શુભસ્થાનકે બંધ હેતુના ભાંગપ્રજાં બતાવાશે.

કઈ કઈ પ્રકૃતિઓ કયા કયા (બંધ) હેતુથી બંધાય

૮૭-૮૮

પ્રકૃતિ	પ્રત્યય
આતાવેદનીય નરક ^૩ , જાતિ ^૪ , સ્થાવર ^૪ , આતપ, નપુ. વેદ, મિથ્યાત્વ મોહ.-સેવાર્ત, હુંડક-(૧૬)	ચાર બંધહેતુ પ્રત્યયી. મિથ્યાત્વ પ્રત્યયી.
તીર્થંચ ૩, થિણ્દિ ૩, દુર્ભંગ ૩, અનંતા ૪, બાકીના સંઘયણ ૫ મધ્યમ સંસ્થાન ૪, અશુભખગતિ, સ્રીવેદ, નીચગોત્ર, ઉદ્યોત, ઔદા ૮-૨, મનુષ્ય-૩, અપ્રત્યાઃ ૪ (૩૫)	મિથ્યાત્વ ને અવિરતિ પ્રત્યયી.
આહારક-૨	સંયમ પ્રત્યયી.
જિન નામ કમં	સમ્યક્ત્વ પ્રત્યયી.
શેષ ૬૫ પ્રકૃતિ	મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, કષાય પ્રત્યયી.

૮૭. સોળ પ્રકૃતિઓ મિથ્યાત્વેજ બંધાય છે. જો કે અહીં
એટલે કે મિથ્યાત્વ શુભસ્થાનકે અવિરતિ, કષાય અને યોગ પણ છે
તેથી સોળના બંધમાં ૧લા શુભકાણે ચારે કારણો છે પરંતુ મિથ્યાત્વ
શુભસ્થાનકે આ પ્રકૃતિઓ બંધાય છે પછી આ પ્રકૃતિઓ બંધાતી
નથી તેથી મિથ્યાત્વ જ આ સોલ પ્રકૃતિના બંધમાં પ્રધાન કારણ છે.
બાકીના ત્રણ હેતુઓ ગૌણ છે.

इह यासां कर्मस्त्व-नरयतिग ३ जाइ ४ धावरचउ ४ हुंढा १ ऽऽचव
१ छिपट्ट १ नपु १ मिच्छं १ । सोल्लो (ग. ४) इति गायवसवेने.

નરકત્રિકાદિષોડશપ્રકૃતીનાં મિથ્યાદૃષ્ટાવન્ત ઉક્તસ્તા મિથ્યાત્વપ્રત્યયાઃ
મબન્તીત્યર્થઃ । તદ્ભાવે વધ્યન્તે તદ્ભાવે તૂત્તરત્ર સાસ્વાદનાદિષુ ન વધ્યન્તે
દ્વયન્વયવ્યતિરેકાભ્યાં મિથ્યાત્વમેવાસાં પ્રધાનં કારણમ્, શેષપ્રત્યયત્રયં તુ
ગૌણમિતિ । [અતુર્થ કર્મઅંથ ગા. ૫૩ ની ટીકા]

અહીં કર્મસ્તવમાં જે ‘નિરયતિગ ૩....સોહંતો (ગા-૪)
‘ગાથાવયવથી નરકત્રિકાદિ સોલ પ્રકૃતિઓના મિથ્યાદૃષ્ટિ
ગુણસ્થાનકે અંત કહ્યો છે તે મિથ્યાત્વ પ્રત્યયી છે. તેના
(મિથ્યાત્વના) ભાવમાં બંધાય છે અને તેના અભાવમાં
ઉત્તરત્ર સાસ્વાદનાદિ ગુણસ્થાને બંધાતી નથી આમ
અન્વયને વ્યતિરેક વડે મિથ્યાત્વ જ આમાં પ્રધાન કારણ
છે. બાકીના ત્રણ હેતુઓ ગૌણ છે.

આજ રીતે તીર્થંચ ૩ આદિ ૩૫ પ્રકૃતિઓના બંધમાં પણ
મિથ્યાત્વ અવિરતિ પ્રધાન કારણ છે બાકીના બે કારણો ગૌણ છે
તેમજ ૬૫ પ્રકૃતિઓના બંધમાં પણ યોગ ગૌણ કારણ છે.

આહારક-૨ સંયમ નિમિત્તે તથા તીર્થંકર નામકર્મ સમ્યક્ત્વ
નિમિત્તે બંધાય છે.

“સમ્મત્તગુણ નિમિત્તં તિત્થયરં સંજમેણ આહાર”

(બૃહદ્દશતક ગા-૪૫)

સમ્યક્ત્વ ગુણના નિમિત્તે તીર્થંકર નામકર્મ તથા
સંયમ નિમિત્તે આહારક-૨ બંધાય છે.

૮૮. સમતિકા ભાષ્યમાં સોલ પ્રકૃતિ અતુઃપ્રત્યયી, પાંત્રીશ
પ્રકૃતિઓ અતુઃપ્રત્યયી, ત્રિપ્રત્યયી, પાંસઠ પ્રકૃતિઓ, અતુઃપ્રત્યયી,
ત્રિપ્રત્યયી, દ્વિપ્રત્યયી અને સાતવેદનીય અતુઃપ્રત્યયી ત્રિપ્રત્યયી દ્વિપ્રત્યયી
અને એક પ્રત્યયી કહી છે.

પ્રથમ ગુણસ્થાનકે જ સોળ પ્રકૃતિઓ બંધાય છે અને પ્રથમ
ગુણસ્થાનકે ચારે બંધ હેતુ હોવાથી સોલ પ્રકૃતિઓ અતુઃ પ્રત્યયી છે.

પાંત્રીશ પ્રકૃતિઓ પહેલા ગુણઠાણે ચારે કારણથી બંધાય છે માટે ત્યાં ચતુઃ પ્રત્યયી બીજાથી પાંચમા ગુણસ્થાનક સુધી (જે જે જ્યાં બંધાય છે ત્યાં) મિથ્યાત્વ ન હોવાથી ત્રિપ્રત્યયી છે. તેવી જ રીતે ૬૫ પ્રકૃતિઓ પ્રથમ ગુણઠાણે ચારે કારણે બંધાતી હોવાથી ચતુઃ પ્રત્યયી, બીજાથી પાંચ સુધી મિથ્યાત્વ સિવાય ત્રિપ્રત્યયી, ૬ થી ૧૦ ગુણસ્થાનક સુધી (જે જે જ્યાં જ્યાં બંધાય છે ત્યાં) મિથ્યાત્વ અને અવિરતિ સિવાય દ્વિપ્રત્યયી છે, અને સાતાવેદનીય પ્રથમ ગુણસ્થાનકે ચારે બંધ હેતુ હોવાથી ચતુઃ પ્રત્યયી, બે થી પાંચ ગુણસ્થાનક સુધી મિથ્યાત્વ સિવાય ત્રિપ્રત્યયીકી, છ થી દશ ગુણસ્થાનક સુધી મિથ્યાત્વ અને અવિરતિ સિવાય દ્વિપ્રત્યયી અને ૧૧ થી ૧૩ ગુણસ્થાનક સુધી એક માત્ર યોગ જ બંધ હેતુ હોવાથી એક પ્રત્યયી છે.

કર્મઞ્ચ અને સમ્પતિકા ભાષ્ય આ બંનેની માન્યતામાં મતાંતર નથી, પરંતુ માત્ર વિવક્ષા ભેદ છે કેમકે કર્મઞ્ચમાં જે પ્રત્યય (બંધહેતુ) હોય ત્યારે જે જે પ્રકૃતિઓનો બંધ થાય છે અને ન હોય ત્યારે બંધ થતો નથી તેજ પ્રત્યયને મુખ્ય તરીકે ગણીને તેની વિવક્ષા કરી છે અને બાકીના પ્રત્યયો (બંધહેતુ) હોવા છતાં ગૌણ કરીને તેની જુદી વિવક્ષા નથી કરી, જ્યારે સમ્પતિકા ભાષ્યમાં પ્રધાન ગૌણ-પણાની વિવક્ષા કર્યા વિના જ જ્યાં જે જે પ્રકૃતિઓના જેટલા જેટલા પ્રત્યયો હતા તેટલા તેટલા પ્રત્યયો ત્યાં જણાવ્યા છે આથી આમાં મતાંતર નથી પણ માત્ર વિવક્ષા ભેદ જ છે.

તદેવ યસ્ય પ્રત્યયસદ્ભાવે યાસાં બન્ધોઽસદ્ભાવે ચ ન બન્ધઃ સદ્દેવ પ્રત્યયસ્તાસાં પ્રધાનં કારણમિતિ વિવક્ષ્યતે, શેષાસ્તુ પ્રત્યયા યથાયોગં સન્તીઽપિ ગૌણત્વાન્ન વિવક્ષ્યન્તે इत्यत्र गाथायां सूत्रकृदाशयः । अस्मा-भिस्तु प्रधानाप्रधानत्वाविवक्षया यत्र यासां प्रकृतिनां यावन्तः प्रत्ययाः सम्भवन्ति ते तत्र तासां बन्धे सामान्येनात्र सर्वेऽप्युपाददिरे ।

(સમ્પતિકા ભાષ્ય ગા-૩ ની ટીકા)

આમ જેના પ્રત્યયના સહસ્રાવમાં જે પ્રકૃતિઓના બંધ છે અને અસહસ્રાવમાં બંધ નથી તે જ પ્રત્યયને તેમાં પ્રધાન કારણ તરીકે વિવક્ષા કરાઈ છે અને બાકીના પ્રત્યયો મથાચોગ્ય હોવા છતાં ગૌણ હોવાના કારણે વિવક્ષા કરી નથી એ સૂત્રકાર (કર્મગ્રંથ-શતક વિગેરેના) ના અભિપ્રાય છે. અમે તો પ્રધાન ગૌણની વિવક્ષા કર્યા વિના જ્યાં જે જે પ્રકૃતિઓના બંધમાં જેટલા જેટલા પ્રત્યય છે ત્યાં ત્યાં તેઓના બંધમાં સામાન્યથી તે બધા જ પ્રત્યયને સ્વીકાર્યા છે (એટલું જ નહીં પણ શતક ગ્રંથમાં પણ આ વાત સ્વીકારાઈ છે.)

ચૌદ ગુણસ્થાનકે અદ્યબહુત્વ

ગુણસ્થાનક	અદ્યબહુત્વ	હેતુ
ઉપશાંત મોહ	સૌથી થોડા	અહીં એક સાથે પ્રવેશ કરનાર ઉત્કૃષ્ટથી ૫૪ જીવ હોય.
ક્ષીણ મોહ	સંખ્યાત ગુણ	એક સાથે પ્રવેશ કરનાર ઉત્કૃષ્ટથી ૧૦૮ હોય.
સૂક્ષ્મ સંપરાય	વિશેષાધિક	એક સાથે પ્રવેશ કરનાર ઉત્કૃષ્ટથી ૧૬૨ હોય. (અહીં બધે પૂર્વ પ્રવિષ્ટ શત-પૃથક્ત્વ હોય.)
સયોગી કેવલી	સંખ્યાત ગુણ	કોટિપૃથક્ત્વ હોય.
અપ્રમત્ત ચિત્ત	"	કોટિ સહસ્ર પૃથક્ત્વ હોય.
પ્રમત્ત ચિત્ત	"	"
દેશવિવર્તિ	અસંખ્યાત ગુણ	પણ ઘણા કાળ તથા ઘણાને હોય
આસ્વાદન	"	અસંખ્ય પંચે. તિયંચ પણ હોય આરે ગતિમાં હોય.

ગુણસ્થાનક	અવસ્થા	હેતુ
મિશ્ર	અસંખ્યાત ગુણ	કાળ વધારે છે તથા પેલા, યથા ગુણસ્થાનકથી આવી શકે છે.
અવિસ્ત સમ્યગ્દષ્ટિ	,,	ચારે ગતિમાં ધણા હોય છે.
અયોગી	અનંત ગુણ	અનંતા સિદ્ધોને પણ ગણ્યા છે.
મિશ્રાદૃષ્ટિ	,,	વનસ્પતિના જીવો સિદ્ધોથી પણ અનંતગુણ છે તેથી.

૮૯. અહીં ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાએ ઉપશાંતમોહથી ક્ષીણમોહ સંખ્યાતગુણ કહ્યા છે. એટલે કે ઉપશાંતમોહ ગુણસ્થાનકે ઉત્કૃષ્ટથી જીવોની સંખ્યા જે હોય તેના કરતા ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાનકે ઉત્કૃષ્ટથી જીવોની સંખ્યા સંખ્યાતગુણ છે, બાકી ક્યારેક ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાનકે જઘન્ય કે મધ્યમ સંખ્યા હોય અને ઉપશાંતમોહ ગુણસ્થાનકે મધ્યમ કે ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યા હોય ત્યારે ઉપશાંતમોહ ગુણસ્થાનકે ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાનકથી વધારે જીવો પણ હોઈ શકે છે.

સૂક્ષ્મસંપરાય અનિવૃત્તિકરણ અને અપૂર્વકરણ આ ત્રણ ગુણસ્થાનકો ક્ષપકશ્રેણી તથા ઉપશમ શ્રેણી બંનેમાં હોય છે. તેથી બંને શ્રેણીના જીવોની સમુદિત સંખ્યા ક્ષીણમોહથી વિશેષાધિક થઈ શકે કેમકે ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાનક તો માત્ર ક્ષપક શ્રેણીમાં જ હોઈ શકે છે. અહીં પણ ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાએ સમજવાતું છે. બાકી ક્યારેક તો ક્ષીણમોહ કે ઉપશાંત મોહમાં આનાથી વધુ જીવો પણ હોઈ વળી ત્રણ ગુણસ્થાનકે જીવોની ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યા પરસ્પર હુલ્લ હોય છે. આજ રીતે સાસ્વાદને પણ ઉત્કૃષ્ટની અપેક્ષાએ દેશવિસેતિથી અસંખ્ય જીવો જાણવા

ભાવ

વિશિષ્ટ હેતુઓવડે અથવા સ્વતઃ જીવોનું કર્મના ઉપશમાદિ દ્વારા તે તે રૂપે થવું તે ભાવ-ભાવ કુલ પાંચ પ્રકારના છે.

(૧) ઔપશમિક (૨) ક્ષાયિક (૩) ક્ષાયોપશમિક (૪) ઔદયિક (૫) પારિણમિક.

પાંચે ભાવોના સંયોગથી ઉત્પન્ન થતો છટ્ટો સાન્નિપાતિક ભાવ છે.

(૧) ઔપશમિક ભાવ : - મોહનીય કર્મના સર્વ ઉપશમથી એટલે કે વિપાક તથા પ્રદેશ બંને પ્રકારના ઉદયના વિષ્કંભથી (નિરોધથી) થતો જીવનો ભાવ (પરિણામ) તે ઔપશમિક ભાવ આ બે પ્રકારે હોય છે.

(અ) સમ્યક્ત્વ : - દર્શન મોહનીય કર્મના ઉપશમથી એટલે કે વિપાકોદય તથા પ્રદેશ ઉદય બંને પ્રકારના ઉદય વિષ્કંભથી ઉત્પન્ન થતો સમ્યક્ત્વનો પરિણામ તે ઉપશમ સમ્યક્ત્વ.

પ્રથમ સમ્યક્ત્વોત્પાદ વખતે આ સમ્યક્ત્વ હોય છે તથા ફરી આમેલ ઉપશમ શ્રેણીમાં પણ આ સમ્યક્ત્વ હોય છે.

(બ) ચારિત્ર : - ચારિત્ર મોહનીય કર્મના ઉપશમથી ઉપશમ શ્રેણીમાં પ્રગટ થતું ઉપશમ ચારિત્ર.

મોહનીય કર્મનો જ ઉપશમ થાય છે, બીજા કર્મોનો ઉપશમ થતો નથી.

(૨) ક્ષાયિક ભાવ : - કર્મના સર્વથા ક્ષયથી ઉત્પન્ન થતો ભાવ. આ ભાવ નવ પ્રકારે છે.

કેવળજ્ઞાન, કેવળદર્શન, દાનાદિ પાંચલગ્નિધ (દાન-લાલ-લોગ-ઉપલોગ-વીર્ય) ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ, ક્ષાયિક ચારિત્ર.

કેવળ જ્ઞાનાવરણના સંપૂર્ણ ક્ષયથી કેવળજ્ઞાન ઉત્પન્ન થાય છે.
 કેવળ દર્શનાવરણના   ,,   ,, કેવળ દર્શન ઉત્પન્ન થાય છે.
 અંતરાય કર્મના   ,,   ,, પાંચ પ્રકારની લઙ્ગિ ઉત્પન્ન થાય છે.
 દર્શનમોહનીયના   ,,   ,, ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ ઉત્પન્ન થાય છે.
 ચારિત્ર મોહનીયના   ,,   ,, ક્ષાયિક ચારિત્ર (યથાખ્યાત ચારિત્ર)
 ઉત્પન્ન થાય છે.

(૩) ક્ષાયોપશમિકે ભાવ : - કર્મના ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન થતો ભાવ તે ક્ષાયોપશમિક ભાવ.

ક્ષાયોપશમિક ભાવ ૧૮ પ્રકારે છે.

કેવળ-૨ સિવાયના ૧૦ ઉપયોગ પાંચ લઙ્ગિ, સમ્યક્ત્વ, દેશવિરતિ, સર્વવિરતિ.....

ચાર જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન	જ્ઞાનાવરણીય કર્મના	ક્ષયોપશમથી થાય
ત્રણ દર્શન	દર્શનાવરણ ,, ,, ,,	
પાંચ લઙ્ગિ	અંતરાય ,, ,, ,,	
સમ્યક્ત્વ	દર્શનમોહનીય ,, ,, ,,	
દેશવિરતિ-અપ્રત્યાખ્યાનીય કષાય મોહનીય કર્મના	,, ,, ,,	
સર્વવિરતિ	પ્રત્યાખ્યાનીય ,, ,, ,,	

ક્ષાયિક ભાવમાં પાંચ લઙ્ગિ છે તે અંતરાય કર્મના સર્વથા ક્ષયથી ઉત્પન્ન થયેલ છે જ્યારે અહીં અંતરાયકર્મના ક્ષયોપશમથી ઉત્પન્ન થયેલ છે તેવી જ રીતે સમ્યક્ત્વ અને વિરતિમાં પણ બહુવું.

ક્ષાયોપશમિક ભાવની અને ક્ષાયિક ભાવની તે તે વસ્તુઓમાં ફેર હોય છે.

ક્ષાયોપશમિક ભાવ ચાર ઘાતિ કર્મ વિષયક જ હોય છે.

ક્ષાયિક ભાવના જ્ઞાન-દર્શન દાનાદિ લઙ્ગિ સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્ર એક સરખા જ હોય છે જ્યારે ક્ષયોપશમની તરતમતાને કારણે ક્ષયોપશમભાવના જ્ઞાનાદિમાં તરતમતા હોય છે.

(૪) ઔદયિક ભાવ : - શુભ અશુભ કર્મપ્રકૃતિના ઉદયથી ઉત્પન્ન થતો ભાવ (પરિણામ) તે ઔદયિક ભાવ.

ઔદયિક ભાવના ૨૧ લેહ છે.

મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, અસિદ્ધત્વ, અસંયમ, છ લેશ્યા, ચાર કષાય, આશ્રયિતિ, ત્રણ વેદ.....(૨૧)

૬૦ અજ્ઞાન અને મિથ્યાત્વ:-મિથ્યાત્વ મોહનીય કર્મના ઉદયથી થાય છે.

અસિદ્ધત્વ : - આઠ પ્રકારના કર્મના ઉદયથી થાય છે.

અસંયમ, ચાર કષાય, ત્રણ વેદ : - ચારિત્ર મોહનીય ,, ,, ,,

ચાર ગતિ : - ગતિનામ કર્મના ,, ,, ,,

છ લેશ્યા : - મોહનીય કર્મના અથવા ત્રણ યોગજનક

કર્મના ઉદયથી અથવા આઠ કર્મના ઉદયથી

થાય છે.

કેટલાક લેશ્યાની ઉત્પત્તિ કષાયથી માને છે. તેના મતે મોહનીય કર્મના ઉદયથી લેશ્યા થાય છે.

કેટલાક લેશ્યા યોગના પરિણામ રૂપ માને છે તેના મતે ત્રણ યોગના જનક કર્મના ઉદયથી લેશ્યા થાય છે.

કેટલાક લેશ્યાને આઠ કર્મના પરિણામરૂપ માને છે તેના મતે આઠ કર્મના ઉદયથી લેશ્યા ઉત્પન્ન થાય છે.

ચતુર્થ કર્મત્રય ગા-૬૬ ની ટીકામાં કહ્યું છે.

“લેશ્યાસ્તુ યેષાં મતે “કષાયનિષ્પન્નો લેશ્યાઃ” તન્મતેન કષાયમોહ-
નીચોદયજત્વાદ ઔદયિક્યઃ, યન્મતેન તુ “યોગપરિણામો લેશ્યાઃ”
જ્ઞાદમિપ્રાયેજ યોગત્રયજનક-કર્મોદયપ્રભવાઃ યેષાં “ત્વષ્ટકર્મપરિણામો
લેશ્યા” તન્મતેન સંસારિત્વાસિદ્ધત્વવદ્ અષ્ટપ્રકારકર્મોદયજા ઇતિ ।

અનુવાદ:-જેઓના મતે “લેશ્યા કષાયનો પ્રવાહ છે” તેઓના મતે કષાય મોહનીય કર્મના ઉદયથી ઉત્પન્ન થતી હોવાથી ઔદયિક

૬૦ ઔદી ચિપરિત જ્ઞાનરૂપ અજ્ઞાન છે, તે મિથ્યાત્વના ઉદયથી થાય છે. *

ભાવે છે જેઓના મતે “લેશ્યા યોગનો પરિણામ છે” તેઓના અભિ-
પ્રાયથી ત્રણે યોગના જનક કર્મના ઉદયથી ઉત્પન્ન થાય છે. જેઓના
અભિપ્રાયે “આઠ કર્મનો પરિણામ લેશ્યા છે” તેઓના મતે સંસાર-
રિપણું અથવા અસિદ્ધત્વની માફક લેશ્યા આઠે પ્રકારના કર્મના ઉદયથી
ઉત્પન્ન થાય છે.

અહીં ઔદાયિક ભાવ ૨૧ પ્રકારે બતાવ્યા છે. કારણ કે પૂર્વ
શાસ્ત્રોમાં પ્રાયઃ આટલા જ બતાવેલા છે. તથા નિદ્રાપંચક, સાતાદિ,
હાસ્ય-રતિ-અરતિ વગેરે ૩૫ ઔદયિક ભાવના અન્ય લેહો પણ ઉપ-
લક્ષણથી જાણી લેવાના છે.

(૫) પારિણામિક ભાવ :— જીવ અને અજીવોએ જીવત્વાદિ
સ્વભાવને અનુભવવો તે પારિણામિક ભાવ.

परि - समन्ताद् नमनं - जीवानामजीवानां च जीवत्वादिस्वरूपानु-
भवनं प्रति प्रह्वीभवनं परिणामः, स एव तेन वा निर्वृतः
पारिणामिकः ।

પરિ એટલે સમ્પૂર્ણપણે નમનં એટલે જીવ અને અજીવોનું
જીવત્વાદિ સ્વરૂપના અનુભવ તરફ તૈયાર થવું તે પારિણામ તે જ
અથવા તેનાથી થયેલ તે પારિણામિક.....

આના જીવને આશ્રયી મુખ્યતયા ત્રણ લેહ છે.

(૧) જીવત્વ (૨) ભવ્યત્વ (૩) અભવ્યત્વ

આ ત્રણ ભાવો તે તે રૂપે જ પરિણમેલા છે માટે પારિણામિક
ભાવો છે.

સાન્નિપાતિક ભાવ :—ઓપશમિકાદિ ભાવોના દ્વિસંયોગાદિ લેહો
જ સાન્નિપાતિક ભાવ કહેવાય છે. પાંચે
ભાવોના દ્વિસંયોગાદિ ૨૬ લેહો થાય જે
નીચે પ્રમાણે છે.

દ્વિસંયોગી (૧૦)	ત્રિસંયોગી (૧૦)
(૧) ઔપશમિક - ક્ષાયિક	(૧) ઔપશમિક-ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિક
(૨) „ - ક્ષાયોપશમિક	(૨) „ „ ઔદયિક
(૩) „ - ઔદયિક	(૩) „ „ પારિણામિક
(૪) „ - પારિણામિક	(૪) „ ક્ષાયોપશમિક ઔદયિક
(૫) ક્ષાયિક - ક્ષાયોપશમિક	(૫) „ „ પારિણામિક
(૬) „ - ઔદયિક	(૬) „ ઔદયિક - „
(૭) „ - પારિણામિક	(૭) ક્ષાયિક ક્ષાયોપશમિક ઔદયિક
(૮) ક્ષાયોપશમિક- ઔદયિક	(૮) „ „ પારિણામિક
(૯) „ - પારિણામિક	(૯) „ ઔદયિક „
(૧૦) ઔદયિક - „	(૧૦) ક્ષાયોપશમિક „ „

ચતુ : સંયોગિ-(૫).

પંચ સંયોગિ-(૧)

- (૧) ઔપ.-ક્ષાયિક-ક્ષાયો-ઔદ. ઔપશમિક-ક્ષાયિક-ક્ષાયોપશમિક-
 (૨) „ „ „ પારિણા. ઔદયિક-પારિણામિક.
 (૩) „ „ ઔદ. „
 (૪) „ ક્ષાયો. „ „
 (૫) ક્ષાયિક „ „ „

આ છવીશ ભાંગામાંથી છ જ ભાંગા જીવોને વિષે હોય છે.
 બાકીના વીશ ભાંગા જીવોમાં સંભવતા નથી.

સંભવિત છ ભાંગા :—

(૧) ક્ષાયિક-પારિણામિક :—આ દ્વિસંયોગી ભાંગો સિદ્ધ
 ભગવંતોને હોય છે. ક્ષાયિક ભાવે કેવળ જ્ઞાનાદિ તથા પારિણામિક
 ભાવે જીવત્વ હોય છે.

(૨) ઔદયિક-ક્ષાયિક-પારિણામિક :- ભવસ્થ કેવળજ્ઞાનિ-
ઓને હોય છે તેમાં ઔદયિક ભાવે મનુષ્ય ગતિ આદિ તથા બાકીના
એ ભાવો સિદ્ધભગવંતોની માફક.

(૩) ઔદયિક-ક્ષાયોપશમિક-પારિણામિક :- ચારે ગતિના
સમ્યગ્દષ્ટિ તથા મિથ્યાદષ્ટિ જીવોને હોય છે. અહીં સમ્યગ્દષ્ટિ તરીકે
ક્ષાયોપશમિક સમ્યગ્દષ્ટિ લેવા. ઔદયિક ભાવે ગતિ વગેરે, ક્ષાયોપશમિક
ભાવે જ્ઞાન-અજ્ઞાન તથા સમ્યક્ત્વ વગેરે, પારિણામિક ભાવે જીવત્વ
ભવ્યત્વ તથા અભવ્યત્વ.

(૪) ઔદયિક-ક્ષાયોપશમિક-ઔપશમિક-પારિણામિક :-
ચારે ગતિના ઔપશમિક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોને હોય છે. અહીં પણ
ઔદયિકાદિ ભાવો પૂર્વ મુજબ હોય જ્યારે ઔપશમિક ભાવનું
સમ્યક્ત્વ હોય છે. (મનુષ્યગતિમાં ઔપશમિક ભાવનું ચારિત્ર પણ
હોઈ શકે.)

(૫) ઔદયિક-ક્ષાયોપશમિક-ક્ષાયિક-પારિણામિક :-
આ ચતુઃસંયોગી ભાંગો ચારે ગતિના ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોને
હોય છે. અહીં પણ પૂર્વના ભાંગો મુજબ ભાવો જાણવા માત્ર સમ્યક્-
ત્વ ક્ષાયિક હોય (મનુષ્ય ગતિમાં ક્ષાયિક ચારિત્ર પણ હોઈ શકે.)

(૬) ઔદયિક-ક્ષાયોપશમિક-ઔપશમિક-ક્ષાયિક-પારિ-
ણામિક :- આ પંચસંયોગી ભાંગો માત્ર મનુષ્ય ગતિને વિષેકપશમ
શ્રેણીમાં વર્તતા ક્ષાયિક સમ્યગ્દષ્ટિ જીવોને હોય છે. આમાં ઔદયિક ભાવે
ગત્યાદિ, ક્ષાયોપશમિક ભાવે જ્ઞાનાદિ, ઔપશમિક ભાવે ચારિત્ર તથા
ક્ષાયિક ભાવે સમ્યક્ત્વ, તેમજ પારિણામિક ભાવે જીવત્વાદિ હોય છે.

આ છ સંભવિત ભાંગોમાંથી ૩ જો, ૪ થો, ૫ મો ભાંગો ચારે
ગતિમાં છે એ અપેક્ષાએ વિચારતા $4 \times 3 = 12$ તથા બાકીના ત્રણ થઈ
કુલ સાન્નિપાતિક ભાવના છ વિકલ્પના પંદર ભાંગો થાય છે.

ઉપશમભાવ માત્ર મોહનીય કર્મમાં હોય છે.

ક્ષયોપશમ ભાવ ચારે ઘાતિ કર્મમાં હોય છે.

બાકીના ત્રણે ભાવો આઠેકર્મના હોય છે.

ઉપરાંતમાં ધર્મોસ્તિકાયાદિ પાંચ અણ્વ પોતપોતાના ભાવે જ પરિણમેલા હોવાથી પારિણામિક ભાવે હોય છે. તેમજ પુદ્ગલ સ્કંધાદિ ઔદયિક ભાવે પણ હોય છે.

ગુણહાણુને વિષે ભાવો

ગુણ.	ભાવો			
૧	ઔદ.	ક્ષાયોપશમિક	પારિણામિક	(૩)
૨	"	"	"	(૩)
૩	"	"	"	(૩)
૪	ઉપરોક્ત - ૩			(૩)
૫	અથવા	"	+	ક્ષાયિક (૪)
૬	"	"	+	ઔપશમિક (૪)
૭				
૮	ઔદયિક-ક્ષાયોપશમિક-પારિણામિક-ક્ષાયિક			(૪)
	" " " ઔપશમિક			(૪)
૯	ઔદયિક-ક્ષાયોપશમિક-પારિણામિક-ક્ષાયિક			(૪)
૧૦	અથવા	"	"	ઔપશમિક (૪)
૧૧	અથવા	"	"	ક્ષાયિક (૫)
૧૨	ઔદયિક-ક્ષાયોપશમિક-પારિણામિક-ક્ષાયિક			(૪)
૧૩	ઔદયિક-ક્ષાયિક-પારિણામિક			
૧૪	"	"	"	

એક જીવની અપેક્ષાએ આ ભાવો જાણવા.

ગુણ ઠાણાને વિષે ભાવોના ઉત્તર ભેદો.

ગુણ.	સંખ્યા	ક્ષાયોપશમિક ભાવ :— ગુણ. ૧ થી ૧૨.
૧	૧૦	પાંચ લઘિ, ત્રણ અજ્ઞાન, ચક્ષુ-અચક્ષુ દર્શન
૨	૧૦	„ „ „ „
૩	૧૨	પાંચ લઘિ ત્રણ જ્ઞાન, ત્રણ દર્શન, મિશ્ર સમ્યક્ત્વ
૪	૧૨	„ „ „ સમ્યક્ત્વ
૫	૧૩	ઉક્ત ૧૨ + દેશવિરતિ
૬	૧૪	„ ૧૨ + સર્વવિરતિ + મનઃપર્યવજ્ઞાન
૭	૧૪	„ „ „ „
૮	૧૩	પાંચ લઘિ ત્રણ જ્ઞાન, ત્રણ દર્શન+મનઃપર્યવજ્ઞાન + સર્વવિરતિ
૯	૧૩	„ „ „ „ „
૧૦	૧૩	„ „ „ „ „
૧૧	૧૨	„ „ „ „
૧૨	૧૨	„ „ „ „
૧૩	૦	

ક્ષાયોપશમભાવમાં ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ તથા ક્ષાયોપશમિક ચારિત્રનો અધિકાર છે તેથી સમ્યક્ત્વ ૪ થી ૭ ગુણ. સુધી અને ચારિત્ર પાંચથી દશ ગુણ. સુધી લીધા છે. આઠમા ગુણસ્થાનકથી સમ્યક્ત્વ અને અગ્યારમાં ગુણથી ચારિત્ર બાદ કર્યા છે કેમકે આઠમાથી ઉપશમ કે ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ હોય છે જ્યારે અગિયારમે ઉપશમચારિત્ર અને બારમાથી ક્ષાયિક ચારિત્ર હોય છે.

ઔપશમિક ભાવ :

ગુણ. ૪ થી ૧૧

ગુણ. ૪ થી ૮

૯ થી ૧૧

૧ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ

૨ ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ-ઔપ-
શમિક ચારિત્ર

નવમા ગુણઠાણે પણ ચારિત્ર મોહનીય કર્મની ઘણી પ્રકૃતિઓ ઉપશમ થતી હોવાથી આંશિક ઉપશમ ચારિત્ર પ્રગટ થઈ જાય છે તે અપેક્ષાઓ અહીં નવમા ગુણ ઠાણે ઉપશમભાવ બતાવ્યો છે. જ્યારે સપૂર્ણ ઉપશમ ચારિત્ર ૧૧ મા ગુણઠાણે જ પ્રગટ થાય છે.
ક્ષાયિક ભાવ :—ગુણ. ૪ થી ૧૩

૪ થી ૧૧ ગુણ.	૧	ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ
૧૨	૨	” ” + ચારિત્ર
૧૩	૯	સર્વે લેદો.
૧૪	૯	”

ઔદયિક ભાવ :—ગુણ. ૧ થી ૧૪

ગુણ.	સંખ્યા	
૧	૨૧	સર્વે લેદો.
૨	૨૦	મિથ્યાત્વ સિવાય
૩	૧૯	અજ્ઞાન સિવાય
૪	૧૯	ઉપર મુજબ
૫	૧૭	દેવ-નરક ગતિ સિવાય
૬	૧૫	તિર્યંચગતિ-અસંયમ સિવાય
૭	૧૨	આદ્ય ત્રણ લેશ્યા ”
૮	૧૦	બે લેશ્યા ”
૯	૧૦	
૧૦	૪	૩ વેદ-૩ કષાય ”
૧૧	૩	સૂક્ષ્મ લોભ ”
૧૨	૩	ઉપર મુજબ
૧૩	૩	”
૧૪	૨	શુકલ લેશ્યા ”

(મનુષ્યગતિ, અસિદ્ધત્વ)

પારિણામિક ભાવ : ગુણ. ૧ થી ૧૪

ગુણ.	સંખ્યા	ત્રણે
૧	૩	જીવત્વ, ભવ્યત્વ, અભવ્યત્વ.
૨ થી ૧૨	૨	જીવત્વ-ભવ્યત્વ.
૧૩	૧	જીવત્વ.
૧૪	૧	"

ભવ્યત્વને નજીકમાં મોક્ષની પ્રાપ્તિ હોવાના કારણે અભાવ હોવાથી અથવા લગભગ પૂર્ણ થઈ જવા જેવું વગેરે કોઈ પણ કારણથી પૂર્વાચાર્યોએ ભવ્યત્વને ૧૩ માં ૧૪ માં ગુણસ્થાનકે માન્યું નથી.

સયોગિકેવલ્યયોગિકેવલ્લિનોસ્તુ જીવત્વમેવેતિ, ભવ્યત્વસ્ય ચ પ્રત્યાસન્નસિદ્ધાવસ્થાયમાવાદધુનાઽપિ તદવગતપ્રાયત્વાદિના કેનચિત્ કારણેન શાસ્ત્રાન્તરેષુ નોકમિતિ નાસ્માભિરપ્યત્રોચ્યતે ।

અતુર્થ કર્મઅંથ ગા. ૭૦ ની ટીકા.

સયોગિ કેવલી, અયોગિ કેવળીને જીવત્વ જ હોય છે, ભવ્યત્વ નિકટ મોક્ષાવસ્થામાં અભાવના કારણે અથવા હમણાં પણ લગભગ નષ્ટ થયું હોવાના વગેરે કોઈક કારણે અન્ય શાસ્ત્રોમાં કહ્યું નથી તેથી અમે પણ અહીં કહેતા નથી.

ઉત્તર ભાવોને વિષે ગુણ ઠાણા

ભાવ	ગુણઠાણા
ઔપશમિક સમ્યક્ત્વ	૪ થી ૧૧
,, ચારિત્ર	૯ થી ૧૧
ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વ	૪ થી ૧૪
,, ચારિત્ર	૧૨ થી ૧૪
કેવળ જ્ઞાન, કેવળ દર્શન	૧૩, ૧૪
દાનાદિ પાંચ (ક્ષાયિક) લવિવ	૧૩, ૧૪
અજ્ઞાન-૩	૧-૨/૩

ભાવ	ગુણકાણા
જ્ઞાન-૩	૪ થી ૧૨
મનઃ પર્યવ જ્ઞાન	૬ થી ૧૨
ચક્ષુ દર્શન, અચક્ષુ દર્શન	૧ થી ૧૨
અવધિ દર્શન	૩ થી ૧૨
દાનાદિ-૫ (ક્ષાયોપશમિક)	૧ થી ૧૨
ક્ષાયોપશમિક સમ્યક્ત્વ	૪ થી ૭
” ચારિત્ર	૬ થી ૧૦
દેશવિરતિ	પાંચમું.
અસિદ્ધત્વ	૧ થી ૧૪
અસંયમ	૧ થી ૫
મિથ્યાત્વ	૧ હુ
અજ્ઞાન	૧-૨
દેવગતિ-નરક ગતિ	૧ થી ૪
તિર્યંચ ગતિ	૧ થી ૫
મનુષ્ય ગતિ	૧ થી ૧૪
વેદ-૩, કષાય ૩	૧ થી ૮
લોભ	૧ થી ૧૦
૧ થી ૩ લેશ્યા	૧ થી ૬
૪ થી ”	૧ થી ૭
૫ મી લેશ્યા	૧ થી ૭
૬ ઠી લેશ્યા	૧ થી ૧૩
જીવત્વ	૧ થી ૧૪
ભવ્યત્વ	૧ થી ૧૨
અભવ્યત્વ	૧ હુ

સંખ્યાત-અસંખ્યાત-અનંતનું સ્વરૂપ

સંખ્યાત-એકજ પ્રકારે

અસંખ્યાતના ત્રણ લેહ

(૧) પરિત્ત અસંખ્યાત

(૨) યુક્ત અસંખ્યાત

(૩) અસંખ્યાત અસંખ્યાત

અનંતના ત્રણ લેહ

(૧) પરિત્ત અનંત

(૨) યુક્ત અનંત

(૩) અનંત અનંત

આ દરેકના ત્રણ ત્રણ લેહો છે.

(૧) જઘન્ય

(૨) મધ્યમ

(૩) ઉત્કૃષ્ટ

આમ કુલ સંખ્યાદિ ત્રણેના ૨૧ લેહ થાય તે નીચે મુજબ છે.

(૧) જઘન્ય સંખ્યાત

(૧૩) જઘન્ય પરિત્ત અનંત

(૨) મધ્યમ સંખ્યાત

(૧૪) મધ્યમ „ „

(૩) ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત

(૧૫) ઉત્કૃષ્ટ „ „

(૪) જઘન્ય પરિત્ત અસંખ્યાત

(૧૬) જઘન્ય યુક્ત અનંત

(૫) મધ્યમ „ „

(૧૭) મધ્યમ „ „

(૬) ઉત્કૃષ્ટ „ „

(૧૮) ઉત્કૃષ્ટ „ „

(૭) જઘન્ય યુક્ત અસંખ્યાત

(૧૯) જઘન્ય અનંત અનંત

(૮) મધ્યમ „ „

(૨૦) મધ્યમ „ „

(૯) ઉત્કૃષ્ટ „ „

(૨૧) ઉત્કૃષ્ટ „ „

(૧૦) જઘન્ય અસંખ્યાત અસંખ્યાત

(૧૧) મધ્યમ „ „

(૧૨) ઉત્કૃષ્ટ „ „

આ જગતમાં એકાદ ઘટાદિ વસ્તુને જોતા સંખ્યા પર લક્ષ્ય

જતુ નથી તેથી એકની સંખ્યાના વિષયમાં ગણના નથી કરી માટે

જઘન્ય સંખ્યાત ૨ છે. ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત જઘન્ય અસંખ્યાતથી એક

ન્યૂન છે. વચ્ચેના બાકીના બધા મધ્યમ સંખ્યાત કહેવાય.

इहैकको गणनसङ्ख्यां न लभते, येन एकस्मिन् घटादौ दृष्टे घटादि वस्तिवद् तिष्ठतीत्येवमेव प्रायः प्रतीतिरुत्पद्यते, नेकेसङ्ख्याविषयत्वेन । अथवा आदानसमर्पणादिव्यवहारकाले एकं वस्तु प्रायो न कश्चिद् गणयति । अतोऽसंख्यवहार्यत्वादरूपत्वाद्वा नैको गणनसङ्ख्यां लभते, तस्माद् द्विप्रभृतिरेव गणनसङ्ख्या ।

એક ગણુન સંખ્યામાં ગણાતો નથી, કેમકે એક ઘટાદિ વસ્તુ જોતા આ ઘટાદિ વસ્તુ છે એમ પ્રાયઃ પ્રતીતિ થાય છે, પરંતુ એક સંખ્યારૂપ વિષયની નહીં (પ્રધાનતાથી નહીં), અથવા લેવા આપવાના વ્યવહારકાળમાં એક વસ્તુ કેઈ પ્રાયઃ ગણતુ નથી. આથી અસંખ્યવહારપણાના કારણે કે અલ્પતાદિના કારણે એક ગણુન સંખ્યામાં ગણાતો નથી. (એકલું મહત્ત્વ નથી.) તેથી બે વગેરે સંખ્યા જ ગણાય છે. (અર્થાત્ જઘન્ય સંખ્યા ૨ છે.)

અસંખ્યાતને સમજવાની રીત :—

અસંખ્યાતની સંખ્યા એટલી બધી ભોટી છે કે આપણે સંખ્યાના આકડા વગેરેથી ગણી શકીએ નહીં. તેથી તેને સમજવા માટે કદપનાનો સહારો લેવો પડે છે અને તે કદપના આ મુજબ છે.

ચાર પ્યાલાની કદપના કરીએ. ચારેના નામ નીચે મુજબ છે.
(૧) અનવસ્થિત (૨) શલાકા (૩) પ્રતિશલાકા (૪) મહાશલાકા.

આ ચારે પ્યાલા જગતીયુક્ત જંબૂદ્વીપના માપના કદપદા અને એક હજાર યોજન ઉંડા કદપવા.

આમાંથી પ્રથમ અનવસ્થિત^{૯૧} નામના પ્યાલાને શિખા સુધી સરસવના દાણાથી ભરવો અર્થાત્ હજાર યોજન ઉંડાઈ તથા ૮ યોજન જગતીની ઊંચાઈ તથા તેના ઉપર બે ગાઉ ઉંચી પદ્મવર પેટિકા સુધી પ્યાલાને ભર્યા પછી પણ ઉપર શિખા સુધી વધારવા યાવત્ એક

૯૧. પ્રથમ પ્યાલો લાખ યોજનના નિશ્ચિત માપનો હોવા છતાં રાજકુમારને રાજા કહેવાય તે રીતે યોગ્યતાની અપેક્ષાએ તેને અનવસ્થિત કહેવાય છે.

પણ દાણો વધુ ન માય ત્યાં સુધી ભરવો. આગળ જ્યાં જ્યાં દરેક
 ખાલા શિખા સુધી ભરવાના કહેવાય ત્યાં આજ પ્રમાણે સમજવું.
 હવે કેઈ દેવ ડાખા હાથમાં આ ખાલો ઉપાડીને જમણા હાથથી
 એક એક સરસવનો દાણો દ્વીપ સમુદ્રમાં નાખે. જેમકે પહેલો દાણો
 જંબુદ્વીપમાં, બીજો લવણ સમુદ્રમાં. આમ નાખતાં નાખતાં જ્યાં
 ખાલાના બધા જ દાણા પુરા થઈ જાય, અર્થાત્ છેલ્લે દાણો જે દ્વીપ
 કે સમુદ્રમાં પડે તે દ્વીપકે સમુદ્રના માપનો ખાલો કલ્પવો, આમાં
 બે બાજુના છેડા સુધી દ્વીપ-સમુદ્રને લેવાનો હોવાથી વચ્ચેના દ્વીપ
 સમુદ્રો પણ અંદર આવી જાય. આ ખાલો પણ ૧૦૦૦ ચો. ઊંડો
 વેદિકા સહિત જગતીની ઊંચાઈ તથા તેના ઉપર શિખા સુધી પૂર્વના
 ખાલાની માફક ભરવો. પૂર્વનો ખાલો લાખ યોજનના ચોક્કસ
 માપનો હોઈ અવસ્થિત હતો. આ ખાલો અનવસ્થિત છે હવે આ
 ખાલાને ઉપાડીને તેની આગલના દ્વીપ સમુદ્રમાં એક એક દાણાને
 નાખતાં ખાલો ખાલી થઈ જાય, ચોટલે એક દાણો બાજુના ૧ લાખ
 યોજનના શલાકા નામના ખાલામાં સાક્ષી તરીકે નાખવો. હવે
 અનવસ્થિત ખાલો જ્યાં ખાલી થયો અર્થાત્ એનો છેલ્લો દાણો જે
 દ્વીપ કે સમુદ્રમાં પડ્યો છે તે માપનો ખાલો પૂર્વની માફક કલ્પીને
 શિખા પર્યંત ભરવો અને તે ઉપાડીને આગળ આગળના દ્વીપ સમુદ્રમાં
 દાણા નાખતા જવો. આમ કરતા જ્યાં આ અનવસ્થિત ખાલો પૂર્ણ
 થાય ત્યારે બીજો દાણો શલાકામાં નાખવો અને અનવસ્થિત ખાલો
 જ્યાં પૂર્ણ થયો તે દ્વીપ કે સમુદ્રના માપનો નવો ખાલો કલ્પીને તેને
 શિખા પર્યંત ભરીને એક એક દાણો આગળ પરના દ્વીપ સમુદ્રમાં
 નાખતાં જવો, અને ખાલો પૂર્ણ થયે ત્રીજો દાણો શલાકા ખાલામાં
 નાખવો. આ રીતે નવા નવા અનવસ્થિત ખાલાઓ ખાલી કરતા
 કરતા એક એક દાણો શલાકામાં નાખતા જવો. યાવત્ શલાકા ખાલો
 આ પ્રક્રિયાથી શિખા સુધી ભરવો. અહીં અનવસ્થિત ખાલો પૂર્ણ
 થતા એક દાણો શલાકા ખાલામાં નાખવો તે નવો દાણો નાખવાનો.

છે પણ કેટલાક આચાર્યો અનવસ્થિત પ્યાલાના જ છેલ્લા દાણાને શલાકામાં નાખવો એમ કહે છે. આ મતાતંત્ર છે તત્ત્વ કેવળી ગમ્ય છે.

હવે અનવસ્થિત પ્યાલાને ભરી રાખવો કેમકે હવે જો અનવસ્થિતિ પ્યાલાને ઉપાડીને ખાલી કરીએ તો તેની સાક્ષી રૂપ એક દાણો શલાકામાં સમાય તેમ નથી, તેથી અનવસ્થિતને ભરી રાખીને શલાકા પ્યાલો ઉપાડવો અને જ્યાં અનવસ્થિત ભરીને રાખ્યો છે તેની આગલ આગલના દ્વીપ સમુદ્રોમાં દાણા નાખતાં નાખતાં શલાકા આખો ખાલી થાય ત્યારે એક દાણો પ્રતિશલાકા નામના ત્રીજા પ્યાલામાં નાખવો.

અહીં પ્યાલાઓની સ્થિતિ આ મુજબ છે.

- (૧) અનવસ્થિત ભરેલો પડ્યો છે.
- (૨) શલાકા સંપૂર્ણ ખાલી છે.
- (૩) પ્રતિશલાકામાં એક દાણો પડ્યો છે.
- (૪) મહાશલાકા ખાલી છે.

હવે ભરીને રાખી મુકેલ અનવસ્થિત પ્યાલાને ઉપાડીને શલાકા ખાલી થયો અર્થાત્ શલાકાનો છેલ્લો દાણો જ્યાં પડ્યો તેના આગલના દ્વીપ સમુદ્રથી દાણા નાખતા જવા અને અનવસ્થિત ખાલી થાય ત્યારે એક દાણો શલાકામાં નાખવો. અને જ્યાં અનવસ્થિત ખાલી થયો ત્યાં નવો અનવસ્થિત શિખા સુધી ભરવો. અહીં પ્યાલાઓની સ્થિતિ આ મુજબ છે.

- (૧) નવો અનવસ્થિત ભરેલો છે.
- (૨) શલાકામાં એક દાણો છે.
- (૩) પ્રતિશલાકામાં એક દાણો છે.
- (૪) મહાશલાકા ખાલી છે.

હવે નવો ભરેલો અનવસ્થિત પૂર્વવત્ ઉપાડીને આગળના દ્વીપ સમુદ્રોમાં દાણા નાખતા જ્યારે સંપૂર્ણ ખાલી થાય ત્યારે બીજો દાણો

શલાકામાં નાખવો. અને જ્યાં અનવસ્થિત ખાલી થાય ત્યાં નવો અનવસ્થિત ભરવો. આ રીતે અનવસ્થિત ખ્યાલાથી શલાકાને ભરવો. અને ફરી શલાકા આખો પૂર્ણ થાય ત્યારે અનવસ્થિતને ભરી રાખી, શલાકા ઉપાડી આગળ દ્વીપ સમુદ્રમાં ફાણા નાખતા જવા, અને શલાકા ખાલી થયે પ્રતિશલાકામાં એક બીજો ફાણો નાખવો. આ જ રીતે અનવસ્થિતથી શલાકા ભરતા જવા અને શલાકા પૂર્ણ ભરાયે અનવસ્થિત ભરી રાખીને શલાકા ખાલી કરી પ્રતિશલાકામાં ફાણા નાખતા જવા. આ પ્રક્રિયાથી આખો પ્રતિશલાકા સશિખ ભરી દેવો. આ રીતે પ્રતિશલાકામાં છેલ્લો ફાણો જ્યારે નાખશે ત્યારે શલાકા ખાલી હશે. તે અનવસ્થિતથી પાછો ભરી દેવો અને શલાકામાં પણ છેલ્લો ફાણો પડે એટલે અનવસ્થિત પણ ભરી રાખવો. આમ ખ્યાલાઓની પરિસ્થિતિ આ પ્રમાણે છે.

(૧) પ્રતિશલાકા સંપૂર્ણ ભરેલો છે.

(૨) શલાકા સંપૂર્ણ ભરેલો છે.

(૩) અનવસ્થિત સંપૂર્ણ ભરેલો છે.

(૪) મહાશલાકા ખાલી છે.

હવે અનવસ્થિત જો ઉપાડીને ખાલી કરે તો શલાકામાં ફાણો નાખવાની જગા નથી, શલાકા પણ જો ખાલી કરે તો પ્રતિશલાકામાં ફાણો નાખવાની જગા નથી તેથી હવે પ્રતિશલાકાજ ઉપાડવાનો અને તેમાંથી અનવસ્થિત ભરી રાખ્યો છે તેની આગલ આગલ દ્વીપ સમુદ્રોમાં ફાણા નાખતાં નાખતાં ખાલી થયે મહાશલાકામાં એક ફાણો નાખવો. અહીં ખ્યાલાની પરિસ્થિતિ આ મુજબ થઈ.

(૧) અનવસ્થિત ભરેલો છે.

(૨) શલાકા ભરેલો છે.

(૩) પ્રતિશલાકા ખાલી છે.

(૪) મહાશલાકામાં ૧ ફાણો છે.

હજી અનવસ્થિત પ્યાલો ઉપાડી શકીએ નહી કેમકે શલાકા ભરેલો છે, તેમાં એક પણ વધુ દાણો સમાઈ શકે તેમ નથી. અને અનવસ્થિત ખાલી થયે દાણો શલાકામાં જ પડે તેવો નિયમ છે તેથી પ્રતિશલાકાનો છેલ્લો દાણો જ્યાં પડ્યો તેની આગળના દ્વીપ સમુદ્રોમાં શલાકા ઉપાડીને તેના દાણા નાખતા જવા અને તે પૂર્ણ થયે એક દાણો પ્રતિશલાકામાં નાખવો, પ્યાલાની પરિસ્થિતિ હવે આ પ્રમાણે છે.

(૧) અનવસ્થિત ભરેલો છે.

(૨) શલાકા ખાલી છે.

(૩) પ્રતિશલાકામાં ૧ દાણો છે.

(૪) મહાશલાકામાં ૧ દાણો છે.

હવે ભરી રાખેલો અનવસ્થિત ઉપાડીને શલાકા જ્યાં ખાલી થયો તેની આગળના દ્વીપસમુદ્રોમાં દાણા નાખતા જવા અને જ્યાં ખાલી થાય ત્યાં એક દાણો શલાકામાં નાખવો અને અનવસ્થિત ત્યાં ફરી ભરવો, આમ પૂર્વવત્ પાછો અનવસ્થિતથી શલાકા ભરવો. શલાકા ભરાઈ જાય ત્યારે અનવસ્થિત ભરેલો રાખી શલાકા ઉપાડીને ખાલી કરવો, અને પ્રતિશલાકામાં એક દાણો નાખવો, પાછો અનવસ્થિત ઉપાડી દાણા નાખતા જવું ને ખાલી થયે શલાકામાં દાણો નાખવો, આમ અનવસ્થિતથી આખો શલાકા ભરાઈ જાય ત્યારે અનવસ્થિત ભરી રાખી શલાકા ઉપાડીને દ્વીપ સમુદ્રમાં એક એક દાણો નાખતા ખાલી કરી પ્રતિશલાકામાં એક દાણો નાખવો, આજ પ્રક્રિયાથી આખો પ્રતિશલાકા ભરવો. પ્રતિશલાકા ભરાઈ જાય એટલે અનવસ્થિતથી શલાકા ભરવો અને અનવસ્થિતને ભરીને રાખવો. પછી પ્રતિશલાકા ઉપાડીને આગળ આગળના દ્વીપસમુદ્રોમાં દાણા નાખતા ખાલી કરીને એક દાણો મહાશલાકામાં નાખવો. આમ મહાશલાકામાં ખીજો દાણો પડે. પછી શલાકા ઉપાડી પ્રતિશલાકા જ્યાં ખાલી થયે ત્યાંથી આગળ આગળના દ્વીપસમુદ્રોમાં દાણા નાખતા-નાખતા ખાલી

થયે પ્રતિશલાકામાં એક દાણો નાખવો, પછી અનવસ્થિત ઉપાડીને ખાલી થયે શલાકામાં એક દાણો નાખવો.

આમ વારંવાર અનવસ્થિતથી શલાકા ભરતા જવું. શલાકા પૂર્ણ થયે અનવસ્થિત ભરી રાખી શલાકા ખાલી કરી પ્રતિશલાકામાં દાણો નાખવો. પાછા અનવસ્થિતથી શલાકા ભરતા જવું. અને શલાકા ખાલી થયે પ્રતિશલાકામાં એક એક દાણો નાખતા જવું, આ પ્રક્રિયાથી પ્રતિ-શલાકા પૂર્ણ ભરાઈ ગયા પછી, ખાલી થયેલો શલાકા ભરવો અને અનવસ્થિત ભરી રાખીને પ્રતિશલાકા ઉપાડીને આગળ આગળ દ્વીપ-સમુદ્રમાં દાણો નાખતા ખાલી થયે મહાશલાકામાં ત્રીજો દાણો પડે. આ રીતે મહાશલાકા સંપૂર્ણ ભરાઈ જાય તેમ કરવું. અને મહાશલાકામાં છેલ્લે દાણો પડે ત્યારે પ્રતિશલાકા ખાલી થયો હોય શલાકાને પૂર્વવત્ ખાલી કરીને તેમાં દાણો નાખવો અને અન-વસ્થિતથી પુનઃ શલાકા ભરતા જવું. શલાકા ભરાઈ જાય એટલે અનવસ્થિત સ્થાપી રાખી-શલાકા ખાલી કરીને બીજો દાણો પ્રતિ-શલાકામાં નાખવો. આ પ્રક્રિયાથી આખો પ્રતિશલાકા ભરી દેવો. ત્યાર પછી શલાકા પૂર્વોક્ત રીતે અનવસ્થિતથી ભરવો અને છેલ્લે અનવસ્થિત ભરી રાખવો.

આમ ચારે પ્યાલા ભરાઈ જાય છે.

અત્યાર સુધી દ્વીપ સમુદ્રોમાં નાખેલા દાણો તથા ચારે પ્યાલાના રહેલા દાણો આ બધાનો સરવાળો થાય તે જઘન્ય પરિત્ત અસંખ્યાત જાણવું.

પ્યાલાઓ ભરવાની પ્રક્રિયાના કેટલાક નિયમો

(૧) પ્રથમ અનવસ્થિત પ્યાલો તથા શલાકા, પ્રતિશલાકા, મહાશલાકા. આ દરેક પ્યાલા વેદિકાયુક્ત જગતી સહીત જંબૂદ્વીપના માપના તથા ૧,૦૦૦ યોજન ઉંડા જાણવા.

(૨) દરેક પ્યાલા શિખા સુધી ભરવાના, એક પણ દાણો નાખીએ તો સમાય નહીં ત્યાં સુધી ભરવાના.

(૩) અનવસ્થિત ખાલો પહેલો જ લાખ યોજનનો છે. પછી તેના માપ બદલાતા જાય છે. પ્રથમ ખાલો નિશ્ચિત માપનો હોવા છતાં યોગ્યતાની અપેક્ષાએ તેને અનવસ્થિત કહેલ છે.

(૪) અનવસ્થિત ખાલી થાય ત્યારે એક દાણો અવશ્ય શલાકામાં નાખવો જ પડે. શલાકા ખાલી થયે એક દાણો અવશ્ય પ્રતિ-શલાકામાં નાખવો જ પડે. પ્રતિશલાકા ખાલી થયે એક દાણો અવશ્ય મહાશલાકામાં નાખવો જ પડે.

(૫) તેથી જ શલાકા આખો ભરાઈ ગયો હોય અને એક પણ દાણો સમાય તેમ ન હોય તો અનવસ્થિત ઉપાડી શકાય નહીં, પણ શલાકા ઉપાડીને ખાલી કરી પ્રતિશલાકામાં દાણો નાખવાનો. અને પછી પાછો અનવસ્થિતથી શલાકા ભરાય.

(૬) આ જ રીતે પ્રતિશલાકા ભરાઈ ગયો હોય તો શલાકા ઉપાડી શકાય નહીં. પણ શલાકા ભરી રાખવો. તથા અનવસ્થિત ભરી રાખવો. અને પ્રતિશલાકા ખાલી કરવો. અને તેના સાક્ષીરૂપ દાણો મહાશલાકામાં નાખવો. પછી જ શલાકા ઉપાડીને ખાલી કરી એક દાણો પ્રતિશલાકામાં નાખવો પછી પાછો અનવસ્થિત ઉપાડીને ખાલી કરી એક દાણો શલાકામાં નાખવો.

(૭) અનવસ્થિત ન જ ઉપાડી શકાય તેમ હોય (કેમકે અનવસ્થિત ખાલી થયે દાણો શલાકામાં નાખવો પડે, અને શલાકા ભરાઈ ગયો હોય) ત્યારે જ શલાકા ઉપાડવો, શલાકા ન જ ઉપાડી શકાય તેમ હોય (કારણ કે પ્રતિશલાકા ભરાઈ ગયો હોઈ, શલાકા ખાલી કરે તો દાણો પ્રતિશલાકામાં નાખવા પડતા દાણાની જગા નથી) ત્યારે પ્રતિશલાકા ઉપાડવો. મહાશલાકા તો ઉપાડીને ખાલી કરવાનો હોતો જ નથી.

અન્ય અસંખ્યાતા લાવવાની પ્રક્રિયા

જઘન્ય પરિત્ત અસંખ્યાત પરથી અન્ય યુક્ત અસંખ્યાતાદિની ગણતરીમાં બે મતાંતર છે. તેમાં પ્રથમ અનુયોગદ્વાર સૂત્રનો મત આ પ્રમાણે છે.

જઘન્ય પરિત્ત અસંખ્યાતમાંથી ૧ ન્યૂન કરીએ એટલે ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત આવે. જઘન્ય સંખ્યાત ૨ છે. વચ્ચેના બધા મધ્યમ સંખ્યાત બાણવા.

જઘન્ય પરિત્ત અસંખ્યાતનો રાશિઅભ્યાસ કરીએ એટલે જઘન્ય યુક્ત અસંખ્યાત આવે.

જઘન્ય યુક્ત અસંખ્યાતનો રાશિઅભ્યાસ કરીએ એટલે જઘન્ય અસંખ્યાત અસંખ્યાત આવે.

જઘન્ય અસંખ્યાત અસંખ્યાતનો રાશિઅભ્યાસ કરીએ એટલે જઘન્ય પરિત્ત અનંત આવે.

જઘન્ય પરિત્ત અનંતનો રાશિઅભ્યાસ કરીએ એટલે જઘન્ય યુક્ત અનંત આવે.

જઘન્ય યુક્ત અનંતનો રાશિઅભ્યાસ કરીએ એટલે જઘન્ય અનંત અનંત આવે.

પ્રશ્ન :—રાશિ અભ્યાસ એટલે શું ?

ઉ. :—જે સંખ્યાનો રાશિ અભ્યાસ કરવો હોય તે સંખ્યાને તેટલી વાર સ્થાપી પરસ્પર ગુણાકાર કરવો તે રાશિ અભ્યાસ કહેવાય.

દા. ત. ૫ નો રાશિ અભ્યાસ કરવો છે, તો ૫ વાર પાંચને સ્થાપન કરીને પરસ્પર ગુણવાના.

એટલે $૫ \times ૫ \times ૫ \times ૫ \times ૫ = ૩૧૨૫$ આવે.

૪ નો રાશિ અભ્યાસ $૪ \times ૪ \times ૪ \times ૪ = ૨૫૬$ આવે.

૩ નો ,, ,, $૩ \times ૩ \times ૩ = ૨૭$ આવે.

બીજ ગણિતની ભાષામાં ૫ નો રાશિ અભ્યાસ - (૫)^૫.

૪ નો „ - (૪)^૪.

૩ નો „ - (૩)^૩.

આ જ રીતે અહીં જઘન્ય પરિત્ત અસંખ્યાતનો રાશિ અભ્યાસ એટલે
જઘન્ય પરિત્ત અસંખ્ય $\times$ જઘ. પ. અ. $\times$ જ. પ. અ. $\times$ .....

- - - - - $\times$ કુલ જ. પ. અ. વાર

સુધી જાણવો.

બીજ ગણિતની ભાષામાં

જ. પ. અસંખ્ય

(જ. પરિત્ત અસંખ્ય) = જ. યુક્ત અસંખ્યાત

જ. યુ. અસંખ્યાત

(જ. યુ. અસંખ્યાત) = જ. અસંખ્ય. અસંખ્યાત

જ. અસંખ્ય. અસંખ્ય

(જ. અસંખ્ય. અસંખ્ય) = જ. પ. અનંત

જ. પ. અનંત

(જ. પ. અનંત) = જ. યુ. અનંત

જ. યુ. અનંત

(જ. યુ. અનંત) = જ. અનંત અનંત

જઘન્ય પરિત્ત અસંખ્યાદિ દરેકમાં ૧ બાદ કરતા તેના પૂર્વેનું ઉત્કૃષ્ટ આવે.

એટલે જઘન્ય પરિત્ત અસંખ્યાત - ૧ = ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાત.

જઘન્ય યુક્ત અસંખ્યાત - ૧ = ઉત્કૃષ્ટ પરિત્ત અસંખ્યાત

જઘન્ય અસંખ્યાત અસંખ્યાત - ૧ = ઉત્કૃષ્ટ યુક્ત અસંખ્યાત

જઘન્ય પરિત્ત અનંત - ૧ = ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત અસંખ્યાત

જઘન્ય યુક્ત અનંત - ૧ = ઉત્કૃષ્ટ પરિત્ત અનંત

જઘન્ય અનંત અનંત - ૧ = ઉત્કૃષ્ટ યુક્ત અનંત

જઘન્ય પરિત્ત અસંખ્યાતથી ઉત્કૃષ્ટ પરિત્ત અસંખ્યાતની વચ્ચેના બધા મધ્યમ પરિત્ત અસંખ્યાત બાબુવા.

તેવી જ રીતે જઘન્ય યુક્ત અસંખ્યાતથી ઉત્કૃષ્ટ યુક્ત અસંખ્યાતની વચ્ચેના બધા મધ્યમ યુક્ત અસંખ્યાત બાબુવા.

જઘન્ય અસંખ્યાત અસંખ્યાતથી ઉત્કૃષ્ટ અસંખ્યાત અસંખ્યાતની વચ્ચેના બધા મધ્યમ અસંખ્યાત અસંખ્યાત બાબુવા.

જઘન્ય પરિત્ત અનંતથી ઉત્કૃષ્ટ પરિત્ત અનંતની વચ્ચેના બધા મધ્યમ પરિત્ત અનંત બાબુવા.

જઘન્ય યુક્ત અનંતથી ઉત્કૃષ્ટ યુક્ત અનંતની વચ્ચેના બધા મધ્યમ યુક્ત અનંત બાબુવા.

જઘન્ય અનંત અનંતથી ઉપરના બધા મધ્યમ અનંત અનંત બાબુવા, પરંતુ ઉત્કૃષ્ટ અનંત અનંત સૂત્રના મતે આવતું નથી.

“एवं चकोसयं अणताणंतयं नस्य” અનુયોગ દ્વારા આ પ્રમાણે ઉત્કૃષ્ટ અનંતાનંત છે જ નહિ.

કર્મઅંધના મતે યુક્ત અસંખ્યાતાદિ આ રીતે આવે.

જઘન્ય પરિત્ત અસંખ્યાતનોરાશિઅભ્યાસ = જઘન્ય યુક્ત અસંખ્યાત

જઘન્ય યુક્ત અસંખ્યાતનો વર્ગ = જઘન્ય અસંખ્યાત અસંખ્યાત

જઘન્ય અસંખ્યાત અસંખ્યાતનો ત્રણ વાર વર્ગ કરી દશ વસ્તુ

ઉમેરી ફરી ત્રણ વાર વર્ગ કરતા જઘન્ય પરિત્ત અનંત આવે.

ઉમેરવાની દશ વસ્તુ આ પ્રમાણે છે.

(૧) લોકાકાશના પ્રદેશ	(૬) અનુભાગબંધના અધ્યવસાયો
(૨) ધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશ	(૭) યોગના નિર્વિભાજ્ય અંશે
(૩) અધર્માસ્તિકાયના પ્રદેશ	(૮) કાળચક્રના સમયો
(૪) એક જીવના પ્રદેશ	(૯) પ્રત્યેક જીવના શરીર
(૫) સ્થિતિબંધના અધ્યવસાયો	(૧૦) સાધારણ વનસ્પતિકાયના શરીર

જઘન્ય પરિત્ત અનંતનો રાશિ અભ્યાસ કરતા જઘન્ય યુક્ત અનંત આવે.

જઘન્ય યુક્ત અનંતનો વર્ગ કરતા જઘન્ય અનંત અનંત આવે. જઘન્ય અનંત અનંતનો ત્રણ વાર વર્ગ કરી છ વસ્તુ ઉમેરી ફરી ત્રણ વાર વર્ગ કરતા છતા ઉત્કૃષ્ટ અનંતાનંત ન આવે તેમાં ફરી કેવળ દ્વિકના પચાસ ઉમેરતા ઉત્કૃષ્ટ અનંતાનંત આવે.

ઉમેરવાની છ વસ્તુ આ પ્રમાણે.

(૧) સિદ્ધના જીવો	(૪) ત્રણ કાળના સમયો
(૨) નિગોઠના જીવો	(૫) સર્વ પુણ્યલ પરમાણુ
(૩) વનસ્પતિકાયના જીવો	(૬) લોકાલોકના પ્રદેશો

આ ઉત્કૃષ્ટ અનંતાનંતનો વ્યવહારમાં ઉપયોગ નથી. મધ્યમ અનંતાનંત સુધી વ્યવહારમાં ઉપયોગી હોય છે. સૂત્રના મતે તો ઉત્કૃષ્ટ અનંતાનંત હોતુ જ નથી. તરવ કેવળી ગમ્ય.

આવલિકાના સમય જઘન્ય યુક્ત અસંખ્યાત જેટલા છે.

અસંખ્ય જીવોની સંખ્યા જઘન્ય યુક્ત અનંત બાણવી.

નમો નમઃ શ્રીગુરુપ્રેમ સૂરયે ।

પરશીતિ (ચતુર્થ-કર્મગ્રંથ)

ગાથા-શબ્દાર્થ

નમિય જિણં જિઅમગ્ગણ,-ગુણઠાણવોગજોગલેસાઓ
બંધપ્પબહુ ભાવે, સંઘિજ્ઞાઈ કિમવિ વુચ્છં ॥૧॥

શ્રી જિનેશ્વર દેવને નમસ્કાર કરીને જીવસ્થાનક, માર્ગજીવસ્થાનક
ગુણસ્થાનક, ઉપયોગ, યોગ, દેશ્યા, બંધ, અદ્વપખહુત્વ, ભાવ,
સંખ્યાતાદિ કંઈક કહીશ....(૧)

[નમિય જિણંવત્તવ્વા, ચરદસ-જિઅઠાણસુ ગુણઠાણા
જોગુવોગો લેસા, બંધુદઓદીરણાસત્તા ॥૧॥

શ્રી જિનેશ્વર ભગવંતને નમસ્કાર કરીને ચૌદ જીવ સ્થાનકને
વિષે ગુણસ્થાનક, યોગ, ઉપયોગ, દેશ્યા, બંધ, ઉદય ઉદીરણા, સત્તા
કહેવાના છે. ૧

તહ મૂલ ચરદમગ્ગણ,-ઠાણેસુ વાસદ્ધિટ ઉત્તરેસું ચ ।

જિઅ-ગુણ જોગુવોગો, લેસપ્પબહું ચ છટ્ઠાણા ॥૨॥

તથા મૂલ ચૌદ માર્ગજીવ સ્થાનો તથા ઉત્તર ૬૨ માર્ગજીવસ્થાનકોને
વિષે જીવ, ગુણજીવ, યોગ, ઉપયોગ, દેશ્યા અદ્વપખહુત્વ છ સ્થાનક
કહીશું. ૨

ચરદસગુણેસુજિઅજો,-ગુવોગલેસા ચ બંધહેઝય,

બંધાઈચર અપ્પા,-બહું ચ તો ભાવસંઘાઈ ॥૩॥

ચૌદ ગુણજીવકોમાં જીવ, યોગ, ઉપયોગ, દેશ્યા, બંધહેતુ,
બંધાદિ, ચાર, અદ્વપખહુત્વ (કહીશું તથા) ભાવ અને સંખ્યાદિ
(કહીશું) ૩]

[આ ત્રણ ગાથાઓ દ્વાર ગાથા છે મૂળમાં નથી.]

ઈહ સુદ્ધમવાયરેગિંદિ-વિતિચરઅસન્નિસન્નિપંચિદી

અપજ્ઞત્તા પજ્ઞત્તા, કમેણ ચરદસ જિયટ્ઠાણા ॥૨॥

અહીં (આ જગતમાં) સૂક્ષ્મ-બાહર એકેન્દ્રિય, બેઘન્દ્રિય તેઘન્દ્રિય, ચતુરિન્દ્રિય, અસંજી-સંજી પંચેન્દ્રિય (સર્વે) અપર્યાપ્તા પર્યાપ્તા થઈ ક્રમશઃ ચૌદ જીવ સ્થાનકો છે. ॥ ૨ ॥

બાયરઅસન્નિવિગલે, અપજ્જિ પટમવિય સન્નિઅપજ્જતે,
અજયજુય સન્નિપજ્જે, સઠ્ઠગુણા મિચ્છ સેસેસુ ॥૩॥

બાહર (એકે.), અસંજી (પંચે), વિકલેન્દ્રિય અપર્યાપ્તાને વિષે પ્રથમ તથા બીજી (શુભ્રસ્થાનક), સંજી અપર્યાપ્તાને વિષે અવિરતિ શુભ્ર. યુક્ત, અને સંજી પર્યાપ્તાને વિષે સર્વ શુભ્રસ્થાનક તથા બાકીના જીવસ્થાનકોને વિષે ૧ જી શુભ્રસ્થાનક બાણુવું ॥ ૩ ॥

અપજત્તલ્લકિ કમ્મુરલ-મીસ જોગાઅપજ્જસન્નિસુ તે ।

તે સવિચ્છવમીસ એસુ, તણુપજ્જેસુ ડરલમન્ને ॥૪॥

અપર્યાપ્તા છમાં કાર્મણુ તથા ઔદારિક મિશ્ર કાયયોગ, અપર્યાપ્ત સંજી (પંચેન્દ્રિય)માં વૈકિય મિશ્ર સહિત છે તથા શરીર પર્યાપ્તિએ પર્યાપ્તા (એવા અપર્યાપ્તા) ને ઔદારિક કાયયોગ અન્ય આચાર્યો માને છે. ॥ ૪ ॥

સઠ્ઠે સન્નિપજ્જતે, ડરલં સુહુમે સમાસુ તં ચડસુ ।

બાયરિ સવિચ્છવિદુગં, પજ્જસન્નિસું બાર ડવઓગા ॥૫॥

સંજી પર્યાપ્તાને સર્વે, સૂક્ષ્મમાં ઔદારિક, ચાર (વિકલે-૩-અસંજી પંચે.) માં લાષા (અંતિમ). સહિત તે, બાહર એકે. ને વૈકિયદ્વિક સહિત તે (ઔદારિક કાયયોગ) બાણુવા તથા પર્યાપ્તા સંજી પંચેન્દ્રિયને વિષે બારે ઉપયોગ હોય છે. ॥ ૫ ॥

પજચરિદિઅસન્નિસુ, દુદંસદુઅનાણ દસસુ ચક્ખુવિણા,

સન્નિઅપજ્જે, મળનાણ-ચક્ખુકેવલદુગવિહૂણા ॥૬॥

પર્યાપ્તા ચતુરિન્દ્રિય-અસંજીમાં બે દર્શન, બેઅજ્ઞાન દશ (જીવ-સ્થાનક) વિષે ચક્ષુદર્શન વિના, તથા સંજી અપર્યાપ્તાને મનઃપર્યવજ્ઞાન ચક્ષુદર્શન કેવળદ્વિક વિના (૮) ઉપયોગ બાણુવા ॥ ૬ ॥

સન્નિદુગિ છ લેસ, અપજ્જબાયરે પદમચડ તિ સેસેસુ,
સત્તદ્દુઘ્ધુદીરણ, સંતુદયા અદ્દુ તેરસસુ ॥૭॥

સંજી દિક્રમાં છ દેશ્યા, અપર્યાપ્ત આદર (એકે.)માં પ્રથમ ચાર,
બાકીનામાં ત્રણ દેશ્યા બાણવી. તેર (જીવસ્થાનકો.)માં સાત આઠનો
બંધ તથા ઉદીરણા અને સત્તા તથા ઉદય આઠનો (બાણવો).

સત્તદ્દુછેગબંધા, સંતુદયા સત્ત અદ્દુ ચત્તારિ,
સત્તદ્દુ છ પંચ દુગં, ઉદીરણા સન્નિપજ્જે ॥૮॥

સંજી પર્યાપ્તાને વિષે સાત, આઠ, છ, એકનો બંધ, સાત,
આઠ, ચારની સત્તા તથા ઉદય, અને સાત, આઠ, છ, પાંચ બેની
ઉદીરણા બાણવી. ॥ ૮ ॥

ગઈ-ઈદિય ય કાણ, જોણ વેણ કસાય-નાણેસુ,
સંજમદંસણલેસા, ભવસમ્મે સન્નિઆહારે ॥૯॥

ગતિ, ઇદ્રિય, કાય, જોગ, વેદ, કષાય, જ્ઞાન, સંયમ, દર્શન,
દેશ્યા, ભૌંય, સમ્યક્ત્વ, સંજી અને આહાર (ચૌદ માર્ગણાઓ છે.) ॥૯॥

સુરનરતિરિનિરયગર્દ, ઇગબિયતિયચરપણિદિલ્લકાયા,
મૂજલ્લજલણાનિલ્લવળ-તસા ય મળવયળતણુજોગા ॥૧૦॥

દેવ-નર-તિયંચ અને નરકગતિ, એકે.-બેઠે.-તેઠે.-ચઉ.-પંચે.
પૃથ્વી જલ-અગ્નિ-વાઉ-વનસ્પતિ-ત્રસ એમ છ કાય, મન-વચન-કાયના
યોગ. ॥ ૧૦ ॥

વેય નરિત્થિનપુંસા, કસાય કોહમયમાયલોમત્તિ ।

મહસુયઽવહિમળકેવલ વિભંગમહસુઅનાણ સાગારા ॥૧૧॥

પુરુષ-સ્ત્રી-નપુંસક વેદ, ક્રોધ-માન-માયા-લોભ ચાર કષાય, મતિ
શ્રુત-અવધિ-મનઃ પર્યવ-કેવળ-વિભંગ, મતિ-શ્રુત-અજ્ઞાન એ સાકારો-
પર્યાગ (જ્ઞાન માર્ગણા) ॥ ૧૧ ॥

સામાઘ્ય છેય પરિહાર સુહુમ અહસ્વાય દેસ જય અજયા ।

ચક્કુ અચક્કુ ઓહી, કેવલદંસળ અનાગારા ॥૧૨॥

સામાયિક-છેદોપસ્થાપનીય - પરિહારવિશુદ્ધિ - સૂક્ષ્મસંપ્રાય,
યથાખ્યાત-દેશવિરતિ-અવિરતિ (સંયમ માર્ગણી), તથા અક્ષુ-અચક્ષુ-
અવધિ કેવળ-દર્શન અનાકાર (દર્શન માર્ગણી) છે. ॥ ૧૨ ॥

કિણ્હા નીલા કાઠ, તેઝ પમ્હા ય સુક્ક ભવિયરા ।

વેયગ સ્વદ્ગુણસમ મિચ્છ મીસ સાસાણ સન્નિયરે ॥૧૩॥

કૃષ્ણ-નીલ-કાપોત-તેજ-પદ્મ-શુક્લ લેશ્યા, ભવ્ય-અભવ્ય તથા
વેદક-સાધિક-ઉપશમ મિથ્યાત્વ-મીશ્ર-સારવાહન (સમ્યક્ત્વ માર્ગણી)
સંજ્ઞી અને ઇતર (અસંજ્ઞી) ॥ ૧૩ ॥

માર્ગણીમાં જીવસ્થાનક—

આહારેયર મેયા, સુરતરયવિભંગમદ્વસુઓહિદુગે ।

સમ્મત્તિગે પમ્હાસુક્કાસન્નીસુ સન્નિદુર્ગા ॥૧૪॥

આહારક તથા ઇતર (અણાહારક) માર્ગણીના ઉત્તર ભેદો છે.
દેવ, નરક, વિભંગ, મતિ, શ્રુત, અવધિદ્વિક, સમ્યક્ત્વત્રિક, પદ્મ, શુક્લ
સંજ્ઞી માર્ગણીઓને વિષે સંજ્ઞી દ્વિક (સંજ્ઞી પંચે. પર્યાપ્તા, સંજ્ઞી
પંચે. અપર્યાપ્તા જીવ ભેદ) બાણવા. ॥ ૧૪ ॥

તમસન્નિઅપજ્જજુયં, નરે સબાયરઅપજ્જ તેઝણ ।

થાવર ઈર્ગિદિ પદમા, ચર બાર અસન્નિ દુ દુ વિગલે ॥૧૫॥

અપર્યાપ્તા અસંજ્ઞી યુક્ત તે જે મનુષ્યમાં તથા અપર્યાપ્ત બાહર
એકેન્દ્રિય સાથે તેજે લેશ્યામાં, સ્થાવર તથા એકેન્દ્રિયમાં પ્રથમ ચાર,
અસંજ્ઞીને વિષે બાર, વિકલેન્દ્રિયમાં (દરેકમાં) જે જે ભેદ બાણવા. ॥૧૫॥

દસ ચરમ તસે અજયાહારગ તિરિ તણુ કસાય દુ અનાળે ।

પદમતિલેસા ભવિયર, અચક્ષુ નપુ મિચ્છિ સઠ્ઠે વિ. ॥૧૬॥

ત્રસકાયમાં છેલ્લા દશ (એકેન્દ્રિયના ચાર સિવાય), અવિરતિ,
આહારક તિર્થંચ, કાયયોગ, કષાય (ચાર), જે અજ્ઞાન, પ્રથમ ત્રણ
લેશ્યા, ભવ્ય, અભવ્ય અચક્ષુ, નપુંસક વેદ, મિથ્યાત્વને વિષે સર્વે.
(જીવભેદ બાણવા) ॥ ૧૬ ॥

પજસન્ની કેવલદુગે, સંજયમળનાળ દેસ મળ મીસે ।

પળ ચરમ પજ્જ વયળે, તિય છ વ પજ્જયર ચક્ષુસ્મિ ॥૧૭॥

કેવળ દ્વિક, સંયમ (પાંચ), મનઃપર્યવજ્ઞાન, દેશવિરતિ, મનોયોગ, મિશ્ર સમ્યક્ત્વને વિષે પર્યાપ્તિ સંજી પંચેન્દ્રિય, વચનયોગમાં છેલ્લા પાંચ પર્યાપ્તા (પર્યાપ્તા બેઈન્દ્રિયથી) ચક્ષુદર્શનમાં છેલ્લા ત્રણ પર્યાપ્તા અથવા અપર્યાપ્તા સાથે છ જીવલેદો જાણવા. ॥ ૧૭ ॥

થીનરપર્ણિદિ ચરમા, ચડ અળહારે દુ સન્નિ છ અપજ્જા ।

તે સુદુમઅપજ્જ વિળા, સાસણિ, રત્તો ગુણે વુચ્છં ॥૧૮॥

સ્ત્રી, પુરુષ, પંચેન્દ્રિયને વિષે છેલ્લા ચાર, અણાહારીમાં બે સંજી તથા છ અપર્યાપ્તા, સાસ્વાદને સૂક્ષ્મ અપર્યાપ્ત વિના તે (કુલ સાત જીવલેદો) જાણવા. હવે ગુણુસ્થાનક કહીશું. ॥ ૧૮ ॥

માર્ગણામાં ગુણુસ્થાનક

પળ તિરિ-ચડ સુરનરણ, નર સન્નિ પર્ણિદિ ભવ તસિ સવ્વે ।

રગ વિગલ ભૂદગ વળે, દુ દુ ઇયં ગઈતસ અભવ્વે ॥૧૯॥

તિયેચને પાંચ, દેવનારક ને ચાર, મનુષ્ય, સંજી, પંચેન્દ્રિય, ભલ્ય, ત્રસને સર્વે; એકે., વિકલે. પૃથ્વી., અપ., વન., ને વિષે બે બે, ગતિ ત્રસ અભલ્યને એક (ગુણુસ્થાનક જાણવા.) ॥ ૧૯ ॥

વેચ તિકસાય નવ દસ, લોભે ચડ અજ્ઞદુ તિ અનાળતિગે ।

વારસ અચક્ષુવક્ષુસુ, પઠમા અહ્લાઈ ચરમ ચડ ॥૨૦॥

વેદ ત્રણ કષાય ત્રણમાં નવ, લોભમાં દશ, અવિરતિને વિષે ચાર અજ્ઞાનત્રિકમાં બે કે ત્રણ, અચક્ષુ દર્શન ચક્ષુદર્શનમાં પ્રથમ બાર તથા યથાખ્યાતમાં છેલ્લા ચાર ॥ ૨૦ ॥

મળનાળિ સગજયાઈ સમઈય છેય ચડ દુન્નિ પરિહારે ।

કેવલદુગિ દો ચરમાડજયાઈ નવ મહસુઓહિદુગે ॥૨૧॥

મનઃપર્યવ જ્ઞાનમાં પ્રમત્તાદિ સાત, સામાયિક છેદોપસ્થાપનીયમાં (પ્રમત્તાદિ) ચાર, પરિહારવિશુદ્ધિમાં (પ્રમત્તાદિ) છ કેવળદ્વિકમાં છેલ્લા

ખે, મતિશ્રુત - અવધિ દ્વિકમાં અવિરતિ આદિ નવ ગુણુસ્થાનકે
જાણવા ॥ ૨૧ ॥

અહ ઉવસમિ ચડ વેયગિ, સ્વરૂપે ઇક્કાર મિચ્છતિગિ દેસે ।

સુદુમે ચ સઠાળં તેર જોગ આહાર સુકાષ ॥૨૨॥

ઉપશમમાં આઠ (૪ થી ૧૧), વેદકમાં ચાર (૪ થી ૭), ક્ષાયિકમાં
અગ્યાર (૪ થી ૧૪), મિથ્યાત્વત્રિક દેશવિરતિ, સૂક્ષ્મમાં પોત-
પોતાના ગુણુસ્થાનકો (ત્રણે) યોગ-આહારક-શુદ્ધ લેશ્યામાં તેર
ગુણુસ્થાનકે જાણવા ॥ ૨૨ ॥

અસન્નિસુ પદમદુગં, પદમતિલેસાસુ છચ્ચ દુસુ સત્ત ।

પદમંતિમદુગઅજયા, અણહારે મગ્ગણાસુ ગુણા ॥૨૩॥

અસંજીમાં પ્રથમ ખે, પ્રથમ ત્રણ લેશ્યામાં છ, ખેમાં સાત, અણુ-
હારકમાં પ્રથમ ખે, છેલ્લા ખે, અને અવિરતિ આમ માર્ગણા સ્થાનકોમાં
ગુણુસ્થાનકો જાણવા ॥ ૨૩ ॥

માર્ગણામાં યોગ—

સચ્ચેયર મીસ અસચ્ચમોસ મળવૈ વિઠ્ઠવિયાહારા ।

ચરલં મીસા કમ્મણ, હ્ય જોગા કમ્મમળહારે ॥૨૪॥

સત્ય-અસત્ય-મિશ્ર-અસત્યઅમૃષા મનોયોગ, (ચારે) વચનયોગ
વૈકિય, આહારક, ઔદારિક, ત્રણે મિશ્ર, કાર્મણ આ (પંદર) યોગ છે.
અણુહારી માર્ગણામાં કાર્મણ કાયયોગ જાણવો. ॥૨૪॥

નરગઈ પળિંદિ તસ તણુ, અચક્કુ નર નપુ કસાય સમ્મદુગે ।

સન્નિ છહેસાહારગ, મવ્વ મહ સુઝીહિદુગિ સવ્વે ॥૨૫॥

મનુષ્યગતિ - પંચેન્દ્રિય-ત્રસકાય-કાયયોગ-અચક્કુ-પુરૂષ-નપુંસક
કષાય-સમ્યક્ત્વ દ્વિક (ક્ષાયોપશમિક-ક્ષાયિક) સંજી-છ લેશ્યા-આહારી
ભૂત-મતિજ્ઞાન-શ્રુતજ્ઞાન-અવધિદ્વિકને વિષે સર્વે યોગ જાણવા. ॥૨૫॥

તિરિ રિત્થિ અજય સાસણ, અનાળ ઉવસમ અમવ્વ મિચ્છેણુ ।

તેરાહારદુગ્ગા, તે ચરલદુગ્ગા સુરનરણ ॥૨૬॥

તિર્થંચ-ઐ-અવિરતિ સાસ્વાદન-અજ્ઞાન-ઉપશમ, અભ્યુ-
ભિથ્યાત્વને વિષે ઔદારિક-૨ સિવાય ૧૩ તથા દેવ-નારકીમાં ઔદારિક
દ્વિક વિના તે જાણવા. ॥૨૬॥

કમ્મુરલદુગં થાવરિ, તે સવિઝવિઝદુગ પંચ ઇગિ પવણે ।

છ અસન્નિ ચરમવહ્નુય, તે વિઝવિઝદુગૂણ ચઝ વિગલે ॥૨૭॥

સ્થાવરમાં કાર્મણ તથા ઔદારિક દ્વિક, એકે. તથા વાયુકાયમાં
વૈકિય દ્વિક સહિત પાંચ, છેલ્લા વચનયોગ સહિત તે છ અસંજીમાં
અને વૈકિયદ્વિક વિના તે ચાર વિકલેન્દ્રિયમાં જાણવા. ॥૨૭॥

કમ્મુરલમીસ વિણુ મળ, વહ્નુ સમઙ્ગ હેય ચક્ષુ મળનાળે ।

ઝલદુગ કમ્મ પઠમંતિમ મળવહ્નુ કેવલદુગમ્મિ ॥૨૮॥

મનોયોગ, વચનયોગ, સામાયિક, છેદોપસ્થાપનીય, ચક્ષુદર્શન, મનઃ
પર્યવજ્ઞાનમાં કાર્મણ ઔદારિક મિશ્ર વિના (તેર યોગ), કેવળદ્વિકમાં
ઔદારિક દ્વિક, કાર્મણ તથા પહેલા છેલ્લા મન-વચન જાણવા. ॥૨૮॥

મળવહ્નુરલા પરિહારિ સુહુમિ નવ તે ઝ મીસિ સવિઝ્ઞવા ।

દેસે સવિઝવિઝદુગા, સકમ્મુરલમિસ્સ અહ્વાણ ॥૨૯॥

પરિહારવિશુદ્ધિ તથા સૂક્ષ્મ સંપરાયને વિષે મનોયોગ (૪)
વચનયોગ (૪) તથા ઔદારિક એમ નવ યોગ, મિશ્રગુણાણુ તે
નવ વૈકિય સહિત (૧૦), દેશવિરતિમાં વૈકિય દ્વિક સહિત (૧૧),
તથા યથાખ્યાતમાં કાર્મણ-ઔદારિક મિશ્ર સહિત (૧૧) જાણવા. ॥૨૯॥

માર્ગણામાં ઉપયોગ—

તિઅનાળ નાળ પળ ચઝ દંસળ બાર જિય લક્ષણુવઓગા ।

વિણુ મળનાળ દુકેવલ, નવ સુરતિરિનિરય અજણસુ ॥૩૦॥

ત્રણુ અજ્ઞાન, પાંચ જ્ઞાન, ચાર દર્શન આ બાર જીવના લક્ષણુ
રૂપ ઉપયોગો છે. દેવ તિર્થંચ નારકી તથા અવિરતિમાં મનઃપર્યવજ્ઞાન
અને કેવળદ્વિક વિના નવ ઉપયોગ હોય. ॥૩૦॥

તસ જોય વેય સુક્કાહાર નર પર્ણિદિ સન્નિ ભવિ સન્ને ।

નયળેયર પળ લેસા, કસાહ દસ કેવલદુગૂણા ॥૩૧॥

ત્રસ, યોગ, વેદ, શુકલ લેશ્યા, આહારી, મનુષ્ય, પંચેન્દ્રિય-સંજ્ઞી લચ્ચને વિષે સર્વે ઉપયોગ હોય છે. અચક્ષુદર્શન, પાંચ લેશ્યા કષાયને વિષે કેવળ દ્વિક રહિત ૧૦ ઉપયોગ છે. ॥૩૧॥

ચરિરિદિ સન્નિ દુઅનાણદંસ ઇગ વિ તિ થાવરિ અચક્ષૂ ।
તિઅનાણ દંસણદુગં, અનાણતિગ અમવ મિચ્છદુગે ॥૩૨॥

ચરિરિદ્રિય-અસંજ્ઞીને બે અજ્ઞાન બે દર્શન (૪), એકે. બેઈ. તેઈ. સ્થાવરને ચક્ષુદર્શન સિવાય (૩), અજ્ઞાન ત્રિક-અલબ્ય-મિથ્યાત્વ દ્વિકને વિષે ત્રણ અજ્ઞાન દર્શન દ્વિક હોય છે. ॥૩૨॥

કેવલદુગે નિયદુગં, નવ તિઅનાણ વિણુ સ્વક્ય અહ્સાણ ।
દંસણનાણતિગં દેસિ મીસિ અન્નાણમીસં તં ॥૩૩॥

કેવળદ્વિકમાં પોતાનું દ્વિક, ક્ષાયિક-યથાખ્યાતમાં ત્રણ અજ્ઞાન વિના નવ, દેશવિરતિમાં દર્શન તથા જ્ઞાનની ત્રિક, મિશ્રમાં અજ્ઞાનથી મિશ્રિત તે હોય. ॥૩૩॥

મળનાણચક્ષુવજ્જા, અળહારે તિન્નિ દંસ ચડ નાણા ।
ચડનાણસંજમોવસમ વેયગે ઓદિદંસે ય ॥૩૪॥

અણાહારીમાં મનઃપર્યવજ્ઞાન અને ચક્ષુદર્શન વિના (૧૦), ચાર જ્ઞાન ચાર સંયમ ઉપશમ-વેદક અને અવધિદર્શનમાં ચાર જ્ઞાન અને ત્રણ દર્શન હોય. ॥૩૪॥

યોગવિષે જીવસ્થાનકાદિનો મતાંતર

દો તેર તેર બારસ, મળે કમા અદ્દ દુ ચડ ચડ વચ્ચે ।
ચડ દુપણ તિન્નિ કાણ, જિયગુણજોગોવઓગડ્ડે ॥૩૫॥

મનોયોગમાં બે, તેર, તેર, બાર, વચનયોગમાં આઠ, બે, ચાર, ચાર, કાયયોગમાં ચાર, બે, પાંચ, ત્રણ, ક્રમશઃ જીવસ્થાનક, શુભ. યોગ, ઉપયોગ અન્ય આચાર્યો માને છે. ॥૩૫॥

માર્ગણા સ્થાનકોમાં લેશ્યા

છસુ લેસાસુ સઠાળં, ઇગિંદિ અસન્નિ મૂદગવળેસુ ।

વઢમા ચરો તિન્નિ ડ, નારય વિગલગિ પવળેસુ ॥૨૬॥

છ લેશ્યામાં સ્વસ્થાન, એકે-અસંસી પૃથ્વી-અપ વનસ્પતિ-કાયમાં પહેલી ચાર, નારકી, વિકલે, અગ્નિ વાઉકાયમાં ત્રણ લેશ્યા હોય છે. ॥૩૬॥

માર્ગણામાં અદપ બહુત્વ

અહચાય સુહુમ કેવલદુગિ સુક્કા છાવિ સેસઠાળેસુ ।

નરનિરયદેવતિરિયા, થોવા દુ અસંસ્વડંતગુણા ॥૩૭॥

યથાજ્યાત, સક્ષમ, કેવળદ્વિકમાં શુક્લ, આકીના ૪૧ માર્ગણા-સ્થાનકોમાં છયે લેશ્યા હોય છે. નર, નારકી, દેવ, તિર્યચો થોડા બે અસંખ્યગુણ તથા અનંતગુણ હોય છે. ॥૩૭॥

પળ ચરતિ દુ ઇગિંદી, થોવા તિન્નિ અહિયા અણંતગુણા ।

તસ થોવ અસંસ્વડંગી, મૂજલનિલ અહિય વળડંતા ॥૩૮॥

પંચેન્દ્રિય, ચઉરિન્દ્રિય, તેઘન્દ્રિય, એઘન્દ્રિય, એકેન્દ્રિય થોડા, ત્રણ વિશેષાધિક તથા અનંત ગુણ ક્રમશઃ બાણવા. તસ થોડા અગ્નિ-કાય અસંખ્યગુણ, પૃથ્વી, જલ, વાયુ વિશેષાધિક, વનસ્પતિ અનંત ગુણ બાણવા. ॥૩૮॥

મળવયળકાયજોગી, થોવા અસંસ્વગુણ અણંતગુણા ।

પુરિસા થોવા ર્થી, સંસ્વગુણાડંતગુણ કીલા ॥૩૯॥

મન વચન કાયયોગી ક્રમશઃ થોડા અસંખ્યગુણ અને અનંતગુણ બાણવા, પુરૂષ થોડા, સ્ત્રી સંખ્યાતગુણ, નપુંસક અનંતગુણ છે. ॥૩૯॥

માળી કોહી માઈ, લોહી અહિય મળનાણિગો થોવા ।

ઓહિ અસંસ્વા મહસુય, અહિય સમ અસંસ્વ વિભંગા ॥૪૦॥

માની, કોધી, માયી, લોભી ક્રમશઃ અધિક અધિક જાણવા.
અનઃપર્યવજ્ઞાની થોડા, અવધિજ્ઞાની અસંખ્યગુણ, મતિજ્ઞાની-શ્રુતજ્ઞાની,
વિશેષાધિક, પરસ્પર સમાન વિભંગજ્ઞાની અસંખ્યગુણ જાણવા. ॥૪૦॥

કેવલિણો જંતગુણ, મહસુયઅન્નાણિ જંતગુણ તુલ્યા ।

સુદુમા થોવા પરિહાર સંસ્થા અહસ્વાય સંસ્થગુણ ॥૪૧॥

છેય સમર્થ્ય સંસ્થા, દેસ અસંસ્થગુણ જંતગુણ અજયા ।

થોવ અસંસ્થ દુ જંતા, ઓહિ નયણ કેવલ અચક્ષૂ ॥૪૨॥

કેવળજ્ઞાની અનંતગુણ, મતિઅજ્ઞાની-શ્રુતઅજ્ઞાની અનંતગુણ
પરસ્પર તુલ્ય; સૂક્ષ્મસંપરાય થોડા, પરિહારવિશુદ્ધિ સંખ્યાતગુણ,
યથાખ્યાત સંખ્યાતગુણ, છેદોપસ્થાપનીય સંખ્યાતગુણ, સામાયિક
સંખ્યાતગુણ, દેશવિરતિ અસંખ્યગુણ અવિરતિ અનંતગુણ જાણવા.
અવધિજ્ઞાની થોડા, ચક્ષુદર્શની અસંખ્યગુણ, અને કેવળદર્શની તથા
અચક્ષુદર્શની અનંતગુણ અનંતગુણ જાણવા. ॥૪૧-૪૨॥

પચ્છાણુપુલ્લિ લેસા, થોવા દો સંસ્થ જંત દો અહિયા ।

અભવિયર થોવ જંતા, સાસણ થોવોવસમ સંસ્થો ॥૪૩॥

પશ્ચાત્પૂર્વીથી દેશ્યા થોડા, બે સંખ્યાતગુણ, એક અનંતગુણ
અને બે વિશેષાધિક જાણવા. અભવ્ય-ભવ્ય થોડા અને અનંતગુણ
જાણવા, સાસ્વાદન થોડા ઉપશમ સંખ્યાત ગુણ. ॥૪૩॥

મીસા, સંસ્થા વેયગ, અસંસ્થગુણ સ્વચ્છ મિચ્છ દુઅજંતા ।

સન્નિયર થોવ જંતાડળહાર થોવેયર અસંસ્થા ॥૪૪॥

તથા મિશ્ર સંખ્યાતગુણ, વેદક અસંખ્યાતગુણ, ક્ષાયિક અને
મિથ્યાત્વ બે અનંતગુણ (ક્ષાયિકથી મિથ્યાત્વ પણ અનંતગુણ),
સંજી અને અસંજી થોડા અને અનંતગુણ, અણાહારી થોડા, આહારી
અસંખ્ય ગુણ જાણવા. ॥૪૪॥

શુભુકાણે જીવસ્થાનક

સવ્વજિયઠાણ મિચ્છે, સગ સાસણિ પળ અપજ્જ સન્નિદુગં ।

સમ્મે સન્ની દુવિહો, સેસેસું સન્નિપજ્જતો ॥૪૫॥

મિથ્યાત્વે સર્વજીવસ્થાનક, સાસ્વાદને પાંચ અપર્યાપ્તા તથા સંજ્ઞીદ્વિક (પર્યાપ્તા-અપર્યાપ્તા) થઇ સાત, અવિરત સમ્યક્ત્વે બે પ્રકારના સંજ્ઞી તથા બાકીના શુભુકાણે પર્યાપ્તા સંજ્ઞી પચેન્દ્રિય બાણવા. ॥૪૫॥

શુભુકાણે યોગ

મિચ્છદુગ અજઙ્ગ જોગાહારદુગૂણા અપુવ્વપળ્લો ૩ ।

મળવહરલં સવિહવ્વ મીસિ સવિહવ્વદુગ દેસે ॥૪૬॥

મિથ્યાત્વ દ્વિક અને અવિરતિને વિષે આહારક દ્વિક વિના (૧૩) અપૂર્વકરણાદિ પાંચમાં મનોયોગ-વચનયોગ-ઔદારિક કાયયોગ, મિશ્રશુભુકાણે તેજસ વૈકિય સાથે, દેશવિરતિમાં વૈકિય દ્વિક સહિત બાણવા. ॥૪૬॥

સાહારદુગ પમત્તે, તે વિહવાહારમીસ વિણ્ણુ ઇયરે ।

કમ્મુરલ્લુગંતાઈમમળવયળ સજ્જોગિ ન અજ્જોગી ॥૪૭॥

પ્રમત્તમાં આહારક દ્વિક સહિત (૧૩), અપ્રમત્તમાં વૈકિયમિશ્ર આહારક મિશ્ર વિના (૧૧), સયોગીમાં કાર્મણ, ઔદારિક દ્વિક, અંતિમ તથા આદિ મનોયોગ-વચનયોગ-(૭), અયોગીમાં યોગ ન હોય. ॥૪૭॥

શુભુકાણે ઉપયોગ

તિઅનાળ દુદંસાઈમદુગે અજઙ્ગ દેસિ નાળદંસતિગં ।

તે મીસિ મીસ સમળા, જયાઈ કેવલિદુગંત દુગે ॥૪૮॥

પ્રથમ દ્વિકમાં ત્રણ અજ્ઞાન તથા બે દર્શન, અવિરતિ દેશવિરતિમાં જ્ઞાનદર્શન ત્રિક, મિશ્રશુભુકાણે મિશ્ર (અજ્ઞાનથી મિશ્રિત જ્ઞાન) પ્રમત્તાદિમાં મનઃપર્યાવ સહિત (૭), છેલ્લા બે શુભુકાણામાં કેવળ દ્વિક હોય છે. ॥૪૮॥

સાસણભાવે નાળં, વિષ્ણ્વગાહારગે ચરલમિસ્સં ।

નેર્ગિંદિસુ સાસાણો, નેહાહિગયં સુયમયં પિ ॥૪૯॥

સાસ્વાદન ભાવે જ્ઞાન, વૈકિય અને આહારક શરીરે ઔદારિક
મિશ્ર, (પ્રારંભકાળે) એકેન્દ્રિયને સાસ્વાદન નહી, આ શ્રુતની
(સિદ્ધાંતની) માન્યતા હોવા છતાં અહીં (કર્મબંધમાં) ગ્રહણ કર્યું
નથી. ॥૪૯॥

ગુણુઠાણે લેશ્યા-બંધહેતુ

છસુ સન્વા તેવતિગં, ઇગિ છસુ સુક્ષ્મા અજોગિ અલ્લેસા ।

બંધસ્સ મિચ્છાવિરદ્ધકસાયજોગ ત્તિ ચડ હેઝ ॥૫૦॥

પ્રથમ છ ગુણુઠાણાને વિષે સર્વે, એક (અપ્રમત્ત)માં તેજોત્રિક
છ (અપૂર્વકરણાદિ)માં શુદ્ધ હોય અને અયોગી અલેશિ જાણવાં.
કર્મબંધના મિથ્યાત્વ, અવિરતિ કષાય અને યોગ એ ચાર હેતુ છે. ॥૫૦॥

અભિગહિયમણમિગહિયાઽઽમિનિવેસિય સંસઙ્ગમણામોગં ।

પણ મિચ્છા વાર અવિરદ્ધ, મળકરણાનિયમુ છજિયવહો ॥૫૧॥

આલિગ્રહિક, અનાલિગ્રહિક, આલિનિવેશિક, સાંશયિક, અના-
લોગિક પાંચ મિથ્યાત્વ છે. મન અને પાંચ ઇન્દ્રિયોનો અનિયમ તથા
છકાય જીવનો વધ બાર અવિરતિ છે. ॥૫૧॥

નવ સોલ કસાયા પનર જોગ ઇય ઉત્તરા ઉ સગવન્ના ।

ઇગચડપણતિગુણેસું, ચડતિદુઙ્ગપચ્ચઓ બંધો ॥૫૨॥

નવ અને સોળ કષાયો, પંદર યોગ આ પ્રમાણે ઉત્તરભેદ વળી
સત્તાવન છે, એક-ચાર-પાંચ ત્રણ ગુણુસ્થાનકોને વિષે ક્રમશઃ ચાર,
ત્રણ, બે, એક પ્રત્યયિક બંધ છે. ॥૫૨॥

ચડમિચ્છમિચ્છાવિરદ્ધપચ્ચઈયા સાયસોલપણતીસા ।

જોગ વિણુ તિપચ્ચઈયાઽઽહારગજિણવજ્જ સેસાઓ ॥૫૩॥

ચાર, મિથ્યાત્વ, મિથ્યાત્વ-અવિરતિ પ્રત્યયિક ક્રમશઃ સાતા,
સોળ અને પાંત્રીસ પ્રકૃતિઓ બંધાય છે (અર્થાત્ ચાર પ્રત્યયિક

સાતાવેદનીય, મિથ્યાત્વ પ્રત્યયિકી સોળ, અને મિથ્યાત્વ-અવિરતિ પ્રત્યયિકી પાંત્રીશ પ્રકૃતિઓ બંધાય છે) આહારક દ્વિક અને જિન-વિના બાકીની પ્રકૃતિઓ (૬૫) યોગ વિના ત્રણ પ્રત્યયિકી છે. ॥૫૩॥

ગુણુઠાણે ઉત્તર બંધ હેતુ

પણપન્ન પન્ન તિયછહિય ચત્ત ગુણચત્ત છચડદુગવીસા ।

સોલસ દસ નવ નવ સત્ત હેણો ન ઉ અજોગિમ્મિ ॥૫૪॥

પંચાવન, પચાશ, ત્રણ ને છ અધિક ચાલીશ (૪૩, ૪૬) ઓગણચાલીશ, છવીશ, ચોવીશ, બાવીશ, સોળ, દશ, નવ, નવ, સાત બંધ હેતુઓ (૧ થી ૧૩ ગુણુઠાણે ક્રમશઃ જણવા) અયોગીમાં બંધ હેતુ નથી. ॥૫૪॥

પણપન્ન મિચ્છિ હારગદુગૂણ સાસાણિ પન્ન મિચ્છ વિણા ।

મિસ્સદુગકમ્મઅણ વિણુ તિચ્છ મીસે અહ છચત્તા ॥૫૫॥

મિથ્યાત્વે આહારક-દ્વિક વિના પંચાવન, સારવાદને મિથ્યાત્વ વિના પચાસ, મિશ્ર દ્વિક (ઔદા-મિશ્ર, વૈકિય મિશ્ર) કાર્મણ, અનંતાનુબંધિ વિના તેંતાલીશ મિશ્રે હોય છે. હવે છેતાલીશ.

સદુમિસ્સકમ્મ અજણ, અવિરહકમ્મુરલમીસવિકસાણ ।

મુત્તુ ગુણચત્ત દેસે, છવીસ સાહારદુ પમત્તે ॥૫૬॥

કાર્મણ અને મિશ્રદ્વિક સહિત અવિરતિમાં, દેશવિરતિમાં અવિરતિ (૧), કાર્મણ, ઔદારિક મિશ્ર, દ્વિતીય કથાય છોડીને ઓગણ-ચાલીશ, પ્રમત્તે છવીસ તે આહારક દ્વિક સહિત. ॥૫૬॥

અવિરહ ઇગાર તિકસાયવજ્જ અપમત્તિ મીસદુગરહિયા ।

ચડવીસ અપુઠ્ઠે પુણ, દુવીસ અવિઠવ્વિયાહારા ॥૫૭॥

તથા અગ્યાર અવિરતિ અને તૃતીય કથાય વર્જિત (૨૬), અપ્રમત્તે મિશ્ર દ્વિક સહિત ચોવીશ, અપૂર્વકરણે વૈકિય-આહારક વિના બાવીશ.

અજ્ઞાસ સોલ બાયરિ, સુહુમે દસ વેયસંજલણતિ વિણા ।

સ્ત્રીણુવસંતિ અલોભા, સજ્જોગિ પુવ્વુત્ત સગ જોગા ॥૫૮॥

હાસ્ય ષટ્ક વિના સોળ બાદર સંપરાયે, તથા વેદ-૩ સંજવલન-
૩ વિના દશ સૂક્ષ્મસંપરાયમાં, અને ઉપશાંત ક્ષીણમોહમાં લોભ વિના
(૬) સયોગીને પૂર્વોક્ત સાત યોગ હોય છે. ॥૫૮॥

ગુણુઠાણે મૂળપ્રકૃતિ બંધ

અપમત્તતા સત્તદ્ધ મીસઅપ્પુન્નવાચરા સત્ત ।

બંધહ છસ્સુહુમો ઇગમુવરિમાડ્બંધગાડ્જોગી ॥૫૯॥

અપ્રમત્ત સુધી સાત કે આઠ, મિશ્ર-અપૂર્વ, બાદર સંપરાયમાં
સાત, સૂક્ષ્મસંપરાયમાં છ, ઉપરમાં (૧૧, ૧૨, ૧૩) એક બાંધે છે,
તથા અયોગી અબંધક છે. ॥૫૯॥

ગુણુઠાણે ઉદય-સત્તા :—

આસુહુમં સંતુદ્ધ, અદ્ધ વિ મોહ વિણુ સત્ત સ્વીણમિ ।

ચ્ચ ચરિમદુગે અદ્ધ ચ સંતે ઉવસંતિ સત્તુદ્ધ ॥ ૬૦ ॥

સૂક્ષ્મસંપરાય સુધી સત્તા અને ઉદયમાં આઠ, ક્ષીણમોહ
મોહનીય વિના સાત, હેલ્લા બેમાં ચાર, ઉપશાંત ગુણુઠાણે આઠ સત્તામાં
અને સાત ઉદયમાં હોય છે. ॥ ૬૦ ॥

ગુણુઠાણે ઉદીરણા :—

ઉદરંતિ પમત્તતા, સગદ્ધ મીસદ્ધ વેચઆહ વિણા ।

છગ અપમત્તાહ તઓ, છ પંચ સુહુમો પણુવસંતો ॥ ૬૧ ॥

પ્રમત્ત સુધી સાત કે આઠની, મિશ્રે આઠ, અપ્રમત્તાદિમાં વેદનીય
આયુષ્ય સિવાય છ ની, સૂક્ષ્મસંપરાયે છ કે પાંચ ઉપશાંતે પાંચ. ॥૬૧॥

અદપપ્પહુત્વ :—

પણ દો સ્વીણ દુ જોગી ગુદીરગુ અજોગિ થોવ ઉવસંતા ।

સંરવગુણ સ્વીણ સુહુમા, નિયટ્ઠિઅપુન્નં સમ અહિયા ॥ ૬૨ ॥

ક્ષીણ મોહ પાંચ ને બે, સયોગીમાં બેની ઉદીરણા બાણુવી તથા
અયોગી અનુદીરક છે. ઉપશાંત થોડા, ક્ષીણ મોહી સંજ્યાત ગુણુ,
સૂક્ષ્મસંપરાય-અનિવૃત્તિ-અપૂર્વકરણ વિશેષાધિક અને (પરસ્પર) સમાન
ગણવા. ॥ ૬૨ ॥

જોગિ અપમત્ત ઇયરે, સંઘગુણા દેસસાસણા મીસા ।

અવિરય અજોગિમિચ્છા, અસંઘ ચરો દુવે-ળંતા ॥ ૬૨ ॥

સંયોગી-અપ્રમત્ત-પ્રમત્તમાં કમશઃ સંઘ્યાતગુણ, સંઘ્યાત ગુણ
જાણવા. દેશવિરતિ-સાસ્વાદન-મિશ્ર-અવિરતિ-અયોગી મિથ્યાત્વ
આમાંથી ચારમાં અસંઘ્યગુણ તથા એમાં અનંતગુણ જાણવા. ॥ ૬૩ ॥
પાંચ ભાવ :—

ઝવસમઘયમીસોદય પરિણામા દુ નવદૂઠાર ઇગવીસા ।

તિયમેય સન્નિવાહ્ય સમ્મં ચરણં પઠમ ભાવે ॥ ૬૪ ॥

ઔપશમિક, ક્ષાયિક, ક્ષાયોપશમિક, ઔદયિક, પારિણામિક, કમશઃ
એ, નવ, અઠાર, એકવીસ, ત્રણ લેદવાળા છે. છઠ્ઠો સંનિપાતિક ભાવ
છે, પ્રથમ ભાવમાં સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્ર છે. ॥ ૬૪ ॥

વીણ કેવલજુયલં, સમ્મં દાંણાહલદ્ધિ પળ ચરણં ।

તદ્દય સેસુવઓગા, પળ લદ્ધિ સમ્મં વિરદ્ધિં દુગં ॥ ૬૫ ॥

બીજા ભાવમાં કેવળદ્ધિક, સમ્યક્ત્વ, દાનાદિ પાંચ લબ્ધિ, ચારિત્ર,
ત્રીજામાં બાકીના (દશ) ઉપયોગ, પાંચ લબ્ધિ, સમ્યક્ત્વ, વિરતિદ્ધિક
(દેશવિરતિ, સર્વવિરતિ એ અઠાર લેદ જાણવા.) ॥ ૬૫ ॥

અન્નાણમસિદ્ધતાસંજમલેસાકસાયગહ્વેયા ।

મિચ્છં તુરિય ભવ્વાભવ્વત્તજિયત્તપરિણામે ॥ ૬૬ ॥

ચોથામાં અજ્ઞાન, અસિદ્ધત્વ, અસંયમ, લેશ્યા (૬), કપાય (૪),
ગતિ (૪). વેદ (૩), મિથ્યાત્વ (કુલ ૨૧ લેદ) પારિણામિકમાં અલચ્ચત્વ
અલચ્ચત્વ, જીવત્વ ૩ લેદ જાણવા. ॥ ૬૬ ॥

ચઝ ચઝગઈસુ મીસગપરિણામુદ્દણ્હિં ચઝ સરવણ્ણહિં ।

ઝવસમજુણ્ણહિં વા ચઝ, કેવલિ પરિણામુદ્દયસ્વણ્ણ ॥ ૬૭ ॥

ક્ષાયોપશમિક, પારિણામિક, ઔદયિક (ત્રિસંયોગી ભાંગા) થી,
ક્ષાયિક સાથે (ઉક્ત ત્રણ) ચારથી અથવા ઉપશમ સાથે ચારથી ચારે ગતિમાં
ચાર ચાર ભાંગા (સંનિપાતિક ભાવના આ ત્રણ ભાંગાના દરેકના
ચાર ચાર લેદ) તથા ક્ષાયિક ઔદયિક, પારિણામિક (ત્રણ સંયોગી)
ભાંગામાં કેવળજ્ઞાની હોય છે. ॥ ૬૭ ॥

સ્વયપરિણમે સિદ્ધા, નરાણ પળજોગુવસમસેદીય ।

ઇય પનર સન્નિવાઈય મેયા વીસં અસંભવિણો ॥ ૬૮ ॥

ક્ષાયિક પારિણામિક લેદે સિદ્ધો, મનુષ્યેાને ઉપશમશ્રેણિમાં પાંચ સંયોગિ ભાંગો. આ પંદર લેદ સન્નિપાતિકના છે. વીશ ભાંગો અસંભવી છે. ॥ ૬૮ ॥

મોદેવ સમો મીસો, ચઢવાઈસુ અદુક્કમ્મસુ ય સેસા ।

ધમ્માઈ પારિણામિય માવે સંધા ડદ્દઈ વિ ॥ ૬૯ ॥

ઉપશમભાવ મોહનીય કર્મને વિષે, ક્ષાયોપશમિક ભાવ ચાર ઘાતિમાં અને બાકીના ભાવો આઠે કર્મમાં છે. ધર્મોસ્તિકાયાદિ પારિણામિક ભાવે છે, તથા સ્કંધો ઔદયિકભાવે પણ હોય છે. ॥ ૬૯ ॥

સમ્માઈચડસુ તિગ ચડ, માવા ચડ પળવસામગુવસંતે ।

ચડ સ્વીણાપુલ્લિ તિન્નિ, સેસગુણઢાણગેગજિય ॥ ૭૦ ॥

સમ્યક્ત્વાદિ ચાર (શુભકાણુમાં) ત્રણ કે ચાર ભાવો, ઉપશામક અને ઉપશાંતમાં ચાર કે પાંચ ભાવો છે. ક્ષીણમોહ અને અપૂર્વકરણમાં ચાર બાકીના શુભકાણુમાં ત્રણ ભાવો છે. એક જીવને આશ્રયી આ બાણુવું. ॥ ૭૦ ॥

સંલિજ્જેગમસંલં, પરિત્તજુત્તનિયપયજુયં તિવિહં ।

એવમણં પિ તિહા, જહનમજ્જુક્કસા સવ્વે ॥ ૭૧ ॥

સંખ્યાતુ એક જ (પ્રકારનું), પરિત યુક્ત અને સ્વપદ (અસંખ્યાત) થી યુક્ત અસંખ્યાત ત્રણ પ્રકારનું, એજ પ્રમાણે અનંત પણ ત્રણ પ્રકારનું આ બધા જઘન્ય મધ્યમ અને ઉત્કૃષ્ટ હોય છે. ॥ ૭૧ ॥

લહુ સંલિજ્જં દુ ચિચય, અઓ પરં મજ્ઝિમં તુ જા ગુરુયં ।

જંબુદીવપમાણચચપલ્લપરૂવણાઈ ઇમં ॥ ૭૨ ॥

જઘન્ય સંખ્યાતુ બે, ત્યાર પછી ઉત્કૃષ્ટ સુધીના મધ્યમ, જંબુદીપ પ્રમાણના ચાર ખ્યાલાની પ્રરૂપણાથી આ (ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતુ) બાણુવું. ॥ ૭૨ ॥

પલ્લાડળવટ્ટિયસલાગ પલ્લિસલાગ મહાસલાગક્ષ્ત્રા ।

જોયળસહસોગાઢા, સવેઈયંતા સસિહમરિયા ॥ ૭૩ ॥

અનવસ્થિત, શલાકા, પ્રતિશલાકા, મહાશલાકા નામના ખ્યાલા હજાર થોજન ઉંડા, વેદિકાના અંત સુધી શિખાસહિત ભરવા (પ્રથમ અનવસ્થિત જ ભરવાનો છે, ખાકીના જ્યાં ભરવાના હોય ત્યાં આ પ્રમાણે ભરવા. ॥ ૭૩ ॥

તો દીવુ દહિસુ ફક્કિ સરિસવં સ્થિવિય નિટ્ટિય પઢમે ।

પઢમં વ તદંતં ચિય ગુણ મરિય તમ્મિ તહ સ્ત્રીણે ॥ ૭૪ ॥

ત્યાર પછી દ્વીપ અને સમુદ્રોમાં એક એક દાણો નાંખીને પ્રથમ ખ્યાલો પૂર્ણ થાય ત્યાં પ્રથમની માફક બે છેડા સુધી તે ભરીને તે ખાલી થાય ત્યારે ॥ ૭૪ ॥

ક્ષિપ્પઈ સલાગપલ્લેગુ સરિસવો ઇય સલાગલ્લવણેણં ।

પુન્નો વીઓ ય તઓ, પુવ્વં પિવ તમ્મિ ઉદ્ધરિય ॥ ૭૫ ॥

શલાકા ખ્યાલામાં એક દાણો નાંખાય છે. આમ શલાકામાં દાણાના પ્રક્ષેપ દ્વારા ખીજો ખ્યાલો ભરાય છે પછી પૂર્વની માફક તે ઉદ્ધરિત થતા. ॥ ૭૫ ॥

સ્ત્રીણે સલાગ તહ્ણ, एवं પઢમેહિં વીયયં મરસુ ।

તેહિં તહ્ણં તેહિં ય, તુરિયં જા કિર ફુઢા ચરો ॥ ૭૬ ॥

શલાકા ખાલી થાય ત્યારે ત્રીજામાં (એક દાણો નાંખવો). આમ પહેલાથી ખીજાને ભરવો. તેઓથી ત્રીજો, તેઓથી ચોથો, ચાવત્ ત્યારે ખ્યાલો ભરાય તેમ કરવું. ॥ ૭૬ ॥

પઢમતિપલ્લુદ્ધરિયા, દીવુદહી પલ્લચલ્લસરિસવા ય ।

સલ્લો વિ એસ રાશી, રૂવૂળો પરમસંલ્લિજ્જં ॥ ૭૭ ॥

પ્રથમ ત્રણ ખ્યાલાથી ઉદ્ધરિત દ્વીપ સમુદ્રો, ત્યારે ખ્યાલાના સ્પર્શવો આ બધો રાશિ એક ન્યૂન કરતા ઉત્કૃષ્ટ સંખ્યાતુ આવે. ॥ ૭૭ ॥

રૂવજુયં તુ પરિતાસંસ્ત્રં લહુ અસ્સ રાસિઅબ્ભાસે ।

જુતાસીંહિજ્જં લહુ, આવલિયાસમયપરિમાણં ॥ ૭૮ ॥

આમાં એક યુક્ત કરતા જઘન્ય પરિતા અસંખ્યાત આવે. આનેક રાશિઅભ્યાસ કરતા જઘન્ય યુક્ત અસંખ્યાત આવે અને આવલિકાના સમય પ્રમાણે તે છે. ॥ ૭૮ ॥

વિતિચઉપંચમગુણે, કમા સગાસંસ્ત્ર પદમચ્છસાતા ।

જંતા તે રૂવજુયા, મજ્ઞા રૂવૂણ ગુરુ પચ્છા ॥ ૭૯ ॥

બીજીવાર, ત્રીજીવાર, ચોથીવાર, પાંચમીવાર રાશિઅભ્યાસ કરતા કેમશઃ સાતમું અસંખ્યાતુ, પહેલું, ચોથું, સાતમું અનંતુ આવે, તે દરેકમાં એક ઉમેરતા મધ્યમ આવે અને એક ન્યૂન કરતા પૂર્વનું ઉત્કૃષ્ટ પ્રાપ્ત થાય છે. ॥ ૭૯ ॥

इय सुत्तुत्तं अन्ने, वगियमिक्कसि चउत्थयमसंस्त्रं ।

हौइ असंस्त्रासंस्त्रं, लहु रूवजुयं तु तं मज्झं ॥ ૮૦ ॥

આ સુત્રમાં કહેલ છે. અન્ય (કાર્મશ્રીથિક) માન્યતા આ સુજળ છે. ચોથા (યુક્ત) અસંખ્યાતનો એકવાર વર્ગ કરવાથી અસંખ્ય અસંખ્ય થાય તેમાં એક ઉમેરવાથી મધ્યમ (અસં. અસં.) આવે. ॥ ૮૦ ॥

रूवूणमाइमं गुरु, ति वगिउं तं इमं दसक्खेवे ।

लोगागासपएस, धम्माधम्मैगज्जिय देसा ॥ ૮૧ ॥

એક ન્યૂન કરવાથી પૂર્વનું (યુક્ત અસંખ્યાત) ઉત્કૃષ્ટ આવે. તેને (જઘન્ય અસં. અસં. ને) ત્રણ વાર વર્ગ કરીને આ દશ વસ્તુ ઉમેરવી. લોકાકાશના પ્રદેશો. ધર્મો. અધર્મો.—એક જીવના પ્રદેશો ॥૭૧॥

ठिइबंधवस्त्राया, अणुभागा जोगछेयपलिभागा ।

दुण्ह य समाण समया, पत्ते निगोयए खिवसु ॥ ૮૨ ॥

સ્થિતિબંધના અધ્યવસાયો, અનુભાગના, યોગના પદ્યચ્છેદો બે (અવસર્પિણી-ઉત્સર્પિણી)ના સમયો, પ્રત્યેક જીવો નિગોહના શરીરો ઉમેરવા ॥ ૮૨ ॥

પુણ તમ્મિ તિ વગ્ગિયય, પરિત્તણંતં લહુ તસ્સ રાસીણં ।

અભાસે લહુ જુત્તાણંતં અમવ્વજ્ઞિયમાણં ॥ ૮૩ ॥

વળી તેનો ત્રણ વાર વર્ગ કરતા જઘન્ય પરિત્ત અનંત આવે. તેનો રાશિ અભાસ કરતા જઘન્ય યુક્ત અનંત આવે. આ અભવ્ય જીવરાશિનું પ્રમાણ છે. ॥ ૮૩ ॥

તવ્વગ્ગો પુણ જાયઙ્, ણંતાણંતં લહુ તં ચ તિક્કસુત્તો ।

વગ્ગસુ તહ વિ ન તં હોઙ્ ણંતસેવે સિવસુ છ ઇમે ॥ ૮૪ ॥

વળી તેનો વર્ગ કરતા જઘન્ય અનંતાનંત આવે. તેનો ત્રણવાર વર્ગ કરવો તો પણ તે (ઉત્કૃષ્ટ અનંતાનંત) ન આવે. તેથી તેમાં આ છ વસ્તુનો પ્રક્ષેપ કરવો.

સિદ્ધા નિગોયજીવા, વણસ્સઈ કાલ પુગલા ચેવ ।

સવ્વમલોગનહં પુણ, તિ વગ્ગિઠં કેવલ્લદુગમ્મિ ॥ ૮૫ ॥

સિદ્ધો, નિગોહનાજીવો, વનસ્પતિકાય, કાળ, પુદ્ગલો તથા સર્વ અલોકાકાશના પ્રદેશો, વળી ત્રણવાર વર્ગ કરી કેવળદ્વિક પચાચિ. ॥૮૫॥

સ્વિત્તે ણંતાણંતં, હવેઙ્ જિટ્ઠં તુ વવહરઙ્ મજ્ઞં ।

ઇય સુહુમત્થવિચારો, લિહિઓ દેવિંદસૂરીહિં ॥ ૮૬ ॥

ઉભેરતા ઉત્કૃષ્ટ અનંતાનંત થાય. વ્યવહાર મધ્યમથી થાય છે. આ પ્રમાણે સૂક્ષ્માર્થપદાર્થનો વિચાર દેવેન્દ્રસૂરિએ લખ્યો છે. ॥૮૬॥

પ. પૂ. સિદ્ધાંતમહોદધિ, કર્મશાસ્ત્રવિશારદ, સુવિસુદ્ધ ચારિત્ર્યમુર્તિ-
 સુવિશાલગચ્છાધિપતિ-આબાલ પ્રહાર્યારી સ્વ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય
 પ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજના પદ્માલંકાર-ન્યાય વિશારદ, વર્ધમાનતપોનિધિ,
 પ્રવચન પ્રભાવક આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય ભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી
 મહારાજના શિષ્યરત્ન, સમતાસાગર પન્થાસજી શ્રી પદ્મવિજયજી ગણિવરના
 શિષ્યરત્ન મુન શ્રી હેમચંદ્ર વિજય ગણિવરે, પરમગુરુદેવ સ્વ. આચાર્ય-
 દેવ શ્રીમદ્વિજય પ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજ પાસેથી પ્રાપ્ત કરેલ કર્મ-
 ગ્રંથના પદ્ધતિની વાચના તથા પ. પૂ. આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય
 દેવેન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજની વિરચીત ટીકા, પન્નવણાદિ શાસ્ત્રો, મહેસાણા
 શ્રી જૈન શ્રેયસ્કર મંડળના વિવેચનો વિ.ના આધારે તૃતીય ચતુર્થ-
 કર્મગ્રંથના પદ્ધતિનો સંગ્રહ કર્યો છે અને પૂજ્યપાદ પ્રશાંતમૂર્તિ સિદ્ધાંત-
 દિવાકર આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય જયધોપસૂરીશ્વરજી મહારાજએ આનું
 સંશોધન કરી આપ્યું છે.

સંઘવી અંબાલાલ રતનચંદ જૈન ધાર્મિક ટ્રસ્ટ દ્વારા આનું
 પ્રકાશન કરવામાં આવેલ છે.

ભાવભરી વંદના....

કર્મ સિદ્ધાંતના પદાર્થોના પ્રરુપક, આસન્ન ઉપકારી, ચરમ તીર્થપતિ દેવાધિદેવ શ્રી વર્ધમાન સ્વામીને,

કર્મ સિદ્ધાંતના પદાર્થોને સૂત્રોમાં શુદ્ધનારા શ્રી ગણુધર ભગવંતોને,

વર્તમાન દ્વાદશાંગીના પ્રતિનિધિ શ્રી મુધર્માસ્વામીને,

કર્મપ્રકૃતિ, પંચસંગ્રહ, કપાલપ્રાભુત આદિ ગ્રંથો તથા તેની ચૂલ્કા અવચૂરિ, ટીકાઓ વગેરેના રચયિતા શ્રી પૂર્વાચાર્ય ભગવંતોને,

કર્મગ્રંથના રચયિતા શ્રી દેવેન્દ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજને, જેમની પાસેથી કર્મગ્રંથ, કર્મપ્રકૃતિ વગેરેનું ચત્કિચિત્ જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું, તે પૂજ્યપાદ કર્મશાસ્ત્ર નિષ્ણાત, સુવિશુદ્ધ ચારિત્ર્યમૂર્તિ આખાલ પ્રદાયારી, સિદ્ધાંત મહોદધિ સ્વ. આચાર્ય-દેવ શ્રીમદ્ વિજય પ્રેમસૂરીશ્વરજી મહારાજને,

કર્મગ્રંથના પદાર્થોની સૌથી પ્રથમ ભૂમિકા સમજાવનાર પરમોપકારી, વર્ધમાન તપોનિધિ, પ્રશુરુદેવ આચાર્ય ભગવંત શ્રીમદ્ વિજય ભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી મહારાજને,

કેન્સર જેવાં ભયંકર રોગોમાં સતત-સ્વાધ્યાય ભપ, ધ્યાન સહિત માસક્ષમણાદિ તપશ્ચર્યા કરવા દ્વારા પૂર્વઋષિઓની ઝાંખી કરાવનારા જીવનનોકાના સુકાની પૂજ્યપાદ શુરુદેવ સ્વ. પંચાસજી શ્રી પદ્મવિજયજી ગણિવરશ્રીને.

સુનિ હેમચન્દ્રવિજયગણિવર

સંઘવી અંબાલાલ રતનચંદ જૈન ધાર્મિક ટ્રસ્ટના પ્રકાશનો

પૂ. પં. શ્રી નિત્યાનંદવિજયજી ગણિ અનુવાદિત
[કે સંપાદિત] ગ્રંથો

(૧) જૃહતક્ષેત્ર સમાસ ગુજરાતી અનુવાદ ભાગ-૧ લો	૩૧-૦૦
(૨) જૃહતક્ષેત્ર સમાસ ગુજરાતી અનુવાદ ભાગ-૨ જો	૩૧-૦૦
(૩) પિંડનિર્યુક્તિ પરાગ	૬-૦૦
(૪) શ્રીપાળ ચરિત્ર સંસ્કૃત	૩-૦૦
(૫) નિત્ય નિયમ શ્રેણી	લેટ....અપ્રાપ્ય
(૬) શ્રી પ્રેમ ભક્તિ ગુંજન	અમૂલ્ય
(૭) જૃહતક્ષેત્ર સમાસ મૂળગાથા	૧-૫૦

પૂ. ગણિવર્યશ્રી હેમચંદ્રવિજયજી સંપાદિત ગ્રંથો-

(૮) પદાર્થ પ્રકાશ ભાગ-૧ લો....	૩-૦૦
[જીવ વિચાર, નવતત્ત્વ, પદાર્થસંગ્રહ તથા ગાથાશબ્દાર્થ]	
(૯) પદાર્થ પ્રકાશ ભાગ-૨ જો	૩-૦૦
[દંડક, લઘુસંગ્રહણી, પદાર્થસંગ્રહ તથા ગાથા શબ્દાર્થ]	
(૧૦) પદાર્થ પ્રકાશ ભાગ-૩ જો....	૪-૦૦
[પ્રથમ-દ્વિતીય કર્મગ્રંથ પદાર્થ સંગ્રહ તથા ગાથા શબ્દાર્થ]	
(૧૧) પદાર્થ પ્રકાશ ભાગ-૪ થો ...	૫-૦૦
[તૃતીય ચતુર્થ કર્મગ્રંથ. પદાર્થસંગ્રહ તથા ગાથા શબ્દાર્થ]	
(૧૨) શ્રી સીમંધરસ્વામીની આરાધના	અમૂલ્ય
(૧૩) ચાતુર્માસિક અને જીવનના નિયમો ...	અમૂલ્ય
(૧૪) મુક્તિનું મંગલ દ્વાર	૨-૫૦
[ચતુઃશરણ સ્વીકાર, દુષ્કૃત ગહો. સુકૃતાનુમોહનાનો સંગ્રહ]	
[આ પુસ્તકના પ્રકાશક બી. એ. શાહ છે.]	
(૧૫) શ્રી સીમંધરસ્વામીના ફોટા	અમૂલ્ય